brezilya işçi partisi deneyimi

ERGUN AYDINOĞLU

BREZİLYA İŞÇİ PARTİSİ DENEYİMİ

Kıtasal bir ülke olan Brezilya'da, işçi hareketinin '80'li yıllar boyunca gösterdiği yükselme eğilimi, bütün dünyada ilgi yarattı. PT (Brezilya İşçi Partisi) somut bir program etrafında örgüt ve eylem birliğini sağladı.
Bu kitapta, farklı hareket kökenlerinden gelen PT'lilerin deneyimleri yer alıyor. Görüşmelerin hepsi, Brezilya'da yapıldı

Ergun Aydınoğlu (1948 Doğumlu), 1969'da Dev-Genç yönetiminde görev aldı. 1976-1980 yılları arasında Sosyalist Vatan Partisi içindeydi. Yurtdışında **Devrimci Marksist Tartışma Defterleri**'ni yayınladı. Yazıları, **11. Tez** ve **Sınıf Bilinci** dergilerinde çıktı. Ortak yazarlığını üstlendiği **Birlik mi, Rekompozisyon mu?** adlı bir kitap yayınladı.

BELGE YAYINLARI :134
Birinci Baskı : Ekim 1991

BREZİLYA İŞÇİ PARTİSİ DENEYİMİ
Dizgi çıkış: MAC / Baskı: GÜL OFSET / Kapak Düzeni : Yusuf Aslan / BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK:Başmusahip sok. Talas Han 16 / 302 Cağaloğlu İSTANBUL / Tel: 511 63 20

Ergun Aydınoğlu

BREZİLYA İŞÇİ PARTİSİ DENEYİMİ

belge yayınları

İçindekiler

Sunuş.....7

Röportajlar

Joao Machado.....33

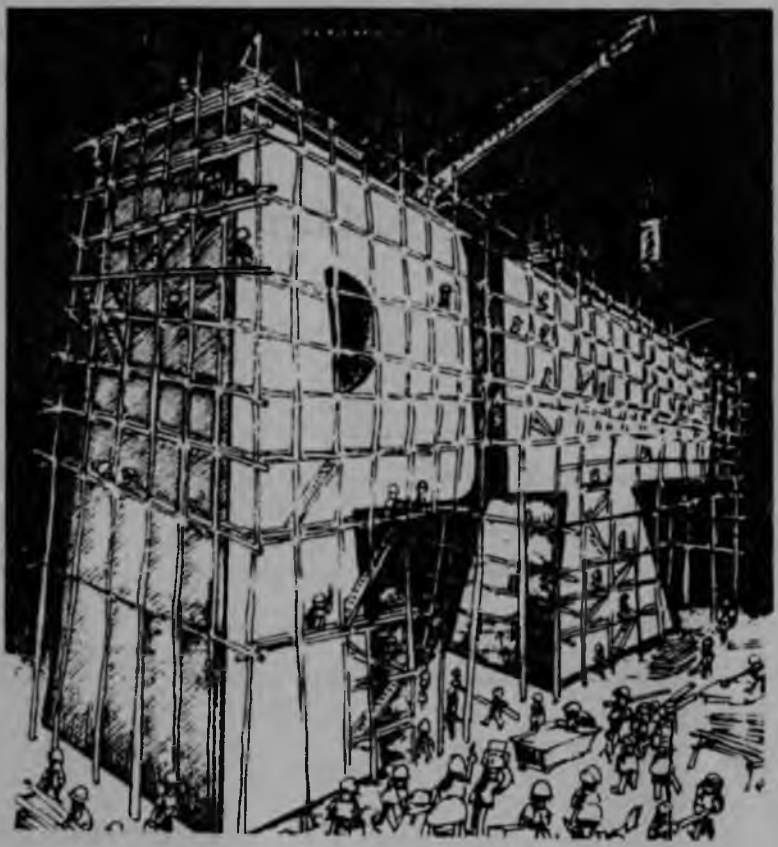
Marco Aurelio Garcia.....63

Valerio Arkadi.....72

Carlucio Castanho.....87

Kurtuluş Teolojisi Röportajına Giriş.....95

Valdemar Boff.....105

Sunuş

Bu kitapçıkta, Brezilya işçi hareketine ait bir deney tanıtılmaya çalışılmakta. Okuyucu haklı olarak bu çabanın gerekçesini sorabilir. Aslında benzer tipde sorulara, aşağıdaki röportajları yapmak üzere gittiğim Brezilya'da da muhatap oldum. Genellikle konuşmalarımızın başında pek çok kişi, bir Türkiye'linin Brezilya deneyine niye böylesine önem verdiğini öğrenmek istedi. Bu sorulara genellikle şu cevabı vermekteydim: "Uzaktan bakıldığında bu ülkede bir çok şeyin oldukça yoğun ve özgün bir tarzda yaşanmakta olduğu hissedilmekte. Daha da ötesi Brezilya, dünyanın pek çok yerine egemen olan ölü toprağını üzerinden atmış gözükmekte."

Gerçekten de, dünyayı kısıtlı araçlarla da olsa izlemeye çalışan birisi için 1980'li yıllar, dünyayı değiştirme özlemleri açısından hiç de hayırlı değil. Bu demek değil ki bu on yılda dünyada yaprak kımıldamadı. Polonya, Güney Afrika, Filistin, Orta Amerika ve nihayet 1989'un son aylarının Doğu Avrupa'sı, bu açıdan akla gelebilecek ilk örnekler. Ancak bu yörelerde yaşanan sarsıntıların bütünsel evrimleri dikkate alındığında, o denli iyimser olmanın fazla bir anlamı olmasa gerek. Öyle ya, Polonya'da 1980-81'in görkemli işçi hareketi, bugün muazzam bir demoralizasyonla geriye çekilmiş bulunmakta. Güney Afrika'daki devrimci milliyetçi hareket, uluslararası burjuvazinin sistemli gayretleri ile bir nötralizasyon sürecinde gibi. Büyük umutlar uyandıran 1989'un Doğu Avrupa'sındaysa işçi sınıfı, siyasal varlığını göstermekten neredeyse tamamen aciz kaldı. Bütün bunların yanısıra, Filistin ve Orta Amerika gibi nisbeten küçük mücadele alanlarının hala kaynıyor olması fazla bir şey değiştirme-

mekte.

İşte bu epey gölgeli tablo içinde Brezilya, güçlü bir iyimserlik kaynağı olarak öne çıkmakta. Bu ülke, Latin Amerika kıtası ülkelerine hakim olan kimi olumsuz özellikleri hızla aşma yolunda gibi. Brezilya işçi sınıfının son on beş yıllık mücadelesi, siyasal sınıf bağımsızlığı yolunda dev bir adım. Oysa bu kıtada sınıf bağımsızlığının sağlanmasında neredeyse tek istisna, Şili. Brezilya dahil diğer Latin Amerika ülkelerindeyse, ne komünist ne de sosyalist partiler ve ne de sendikal hareketler, siyasal sınıf bağımsızlığının gerçekleşmesi anlamına gelmemekte.

Diğer yanda Latin Amerika'da sınıf mücadelesinin zengin bir geleneği var. Bu nedenle de, burjuvazinin işçi hareketi üzerindeki kontrolünün özgün biçimlerinden biri olarak populizm öne çıkmakta. Latin Amerika'nın üç büyük ülkesi olan Brezilya, Meksika ve Arjantin'de populizmin tarihsel bir egemenliği sözkonusu. Vargas, Cardenas ve Peron hareketlerinin işçi sınıfı üzerindeki egemenliği, neredeyse yarım yüzyılı buluyor. İşte Brezilya işçi hareketinin son on yıllık evrimi, bu dev Latin Amerika ülkesinde popülizmin geriletilmesi açısından da tarihsel bir öneme sahip. Bunun boyutlarının anlaşılabilmesi için, Brezilya işçi hareketinin geçmişi üzerine birkaç söz gerekli olabilir.

Siyasal Bağımsızlık Yolunda Bir Yüzyıl

20. yüzyılın başında Brezilya işçi hareketine ilk siyasal geleneği taşıyanlar, anarşist İtalyan ve İspanyol göçmenleri. Daha sonraları marksizme doğru evrilen bu kökenden militanlar, 1922'de Üçüncü Enternasyonal'e bağlı komünist partisini kuruyorlar. Ancak takibeden dönemde sınıf hareketine damgasını vuracak olan, marksizmden çok popülizmdir. 1940'lı yıllar, bu talihsiz egemenliğin perçin-

lendiği dönem olur. Bu gelişmede sendikalar özel bir rol oynar. Getuilo Vargas'ın ünlü Yeni Düzen'iyle sendikalar, popülist ideolojinin kontrolü altına girer. Bu dönemde, Musolini İtalya'sının Carta Del Lavoro'sunu örnek alan bir yasa ile, sendikalar devlete bağlı kurumlar haline getirilir. Çok yakın zamanlara kadar Brezilya'da hala yürürlükte olan "sendikalar yasası" bu dönemin ürünü. (Buna göre devlet çalışan her işçiden "sendika aidatı" almakta ve bu muazzam meblağı, işkolunda mevcut sendikalar arasında güçlerine göre paylaştırmakta.)

Örgütsel alanda ise 1964 askeri darbesine kadar, işçi hareketinde etkili iki politik güç mevcut: Komünist Partisi ve popülist PTB (Brezilya İşçi Partisi). Askeri darbe, gerek terör gerekse idari düzenlemelerle bu iki partinin sendikal alandaki etkilerine son verir. PTB, siyaset sahnesinden silinir. Komünist partisi içinse darbe sonrası, kriz ve bölünmeler dönemidir: Pekin-Moskova çatışması, kastrocu bölünme, gerilla mücadelesi. 1960'ların sonlarına varıldığında, partinin yaklaşık yarım yüzyıllık birikiminden fazla bir şey kalmaz. Bir on yıl sonra işçi hareketinin kendiliğinden yükselişi başladığında, geçmişin popülist ve reformist kabusları artık eskisi gibi egemen değildir. Bu faktör, orijinal ve otantik bir işçi hareketinin oluşmasında son derece olumlu bir rol oynayacaktır.

Bu dönemdeki ilk büyük işçi yükselişinin başını çekenler, Sao Paulo'nun ABC diye anılan endüstri bölgesindeki otomobil işçileridir (metalos). Bunlar işçi sınıfının nisbeten hali vakti yerinde kesimini temsil eder. Yaklaşık %60'ı, o tarihlerde asgari ücretin iki katını kazanmaktadır. Bu grevlerin bir önderi olarak sivrilen Lula'nın bir röportajda belirttiği gibi, Sao Paulo'ya çalışmak üzere gelen her genç işsizin özlemi, otomobil sektöründe iş bulmaktır. İşte bu "seçkin" denilebilecek işçi kesimi, son yirmi yıl içinde dört misli büyümüş Brezilya işçi sınıfının, harekete geçmesinde motor rolünü oynayacaktır.

ABC bölgesinde patlak veren ve hızla tüm ülkeye yayılan grevlerde üç tip önderlik ortaya çıkar. Birinci tip önderlik, mevcut sendikalarda yer alan, ancak buralardaki popülist-korporatist gelenekle tam yoğrulmamış sendikacılardır. Bunlar, yükselen yeni işçi hareketinde sınıf uzlaşmacılığını reddeden bir tutum alırlar. Bu sendikacıların bir kesimi, daha sonra bağımsız bir işçi partisinin yaratılması sloganını yükselteceklerdir.

İkinci tip önderliği, grev yöneticisi genç işçiler oluşturur. Bu genç işçilerse, bir süre sonra şekillenecek olan işçi sınıfı öncüsünün çekirdeğidir. (Sözkonusu grevlerle ilgili olarak kendisiyle görüştüğüm EM TEMPO dergisinin editörü, bu grev yöneticisi tipine ilişkin ilginç bir örnek vermişti. Buna göre, 1979'da Brezilya'nın üçüncü büyük sanayi şehrini 20 gün süreyle felce uğratan dev bir grevin başında, giyimi, saç modeli ve tavırlarıyla John Trovolta'ya benzemeye çalışan 18 yaşında bir genç "metalo" vardır.)

Üçüncü tip önderliği ise, mevcut ya da geçmiş sol hareketlerde belirli bir siyasal eğitim görmüş işçi ya da sendikacılar oluşturur. Bu kategori, diğerlerine nisbetle oldukça azınlıktadır. Ancak ideolojik ve politik düzeydeki etkileri ile PT'nin kuruluşunda önemli bir rol oynarlar.

Brezilya'da 1970'lerin sonlarında bir işçi partisinin kurulmasını hedefleyenler, amaçlarını şöylesi bir sloganla formüle ederler: "patronsuz parti". Amaç, işçi sınıfının bağımsızca politika yapmasına olanak verecek bir yapının oluşturulmasıdır. Böylesi bir hedef, aşağıdaki röportajlarda izah edilen özgül koşullarda, geniş kesimleri etrafında toplar. Bu dönemde, bağımsız bir işçi partisinin kuruluşuna şu kesimler olumlu cevap verecektir: Entelijansiyanın, işçi hareketi ve marksizme doğru yönelen katmanları; parlamenter hareketten bazı kadrolar; kırsal alanda, sendikal harekette ve büyük şehirlerdeki teneke mahallelerde son derece aktif olan "Kurtuluş Teolöjisi" kadroları; çeşitli sol örgütler ve nihayet, geniş bir örgütsüz solcu

kitlesi.

Ancak sendikalistlerin yaptığı bağımsız bir işçi partisi çağrısı, aynı zamanda çeşitli sekter sol grupların tipik suçlamalarıyla da karşılaşır: "legalizm", "reformizm" vb. gibi. Parti çağrısı yapan sendikalistlerin önderi Lula (Luis Inacio da Silva) bu solcularla tartışırken onlara şöylesi bir siyaset dersi vermektedir: "Lafta siz benden daha keskin gözükebilirsiniz. Ama gerçek radikalizmi ve patlayıcılığı ifade eden sınıf hareketidir. İşte ben ve arkadaşlarım, bu sınıf hareketinin ihtiyacına cevap veren siyasal girişimler peşindeyiz. Kullandığımız kelimeler keskin gözükmeyebilir. Ama esas radikal ve devrimci olan bizim yönelişimiz. "(1) Aynı Lula, 1981 yılında Roma'da görüştüğü Walesa'ya da dert anlatmaya çalışmaktadır. Ona göre Walesa yanılmaktadır; sendika ile fazla ileri gidilemez ve Polonya işçilerine mutlaka bir parti gerekmektedir. Şüphesiz Lula'ya bu parlak stratejik gözlem gücünü veren, Brezilya işçi sınıfı öncüsünün özlemlerine cevap kaygusudur. O öncü ki, son bir kaç yıl içinde yüzbinlerce, hatta milyonlarca işçinin grevini yönetmiştir; ve şimdi de bağımsız bir işçi partisinin kuruluşu için çaba sarfetmektedir. Onun bu özleminin gücü, PT'nin kuruluşu çağrısına solun geniş kesimlerinden gelen olumlu cevaptan anlaşılabilir.

1980'li yıllarda parti, her alanda hızla gelişir. 1982'de PT'nin 250 bin civarında üyesi vardır ve parti üyelerinin yarıdan çoğu Orta ve Güney Brezilya'nın endüstri merkezlerinde yoğunlaşmaktadır. Daha sonraki yıllarda da üye sayısında tedrici bir artış olur: 1986'da 500 bin, 1990'da ise 650 bin. Elbet parti üyeliğinin ve parti örgütlenmesinin, röportajlarda detaylıca açıklandığı üzere çeşitli sorunları yok değil. Ancak bütün bunlar, PT'nin güçlenmesinin bir kofluk ifade ettiği anlamına gelmiyor. Her şeyden önce şu nedenle ki, PT, hemen her sosyal hareketin içinde. Grevler, mahalle örgütlenmeleri, işsizlerin ya da topraksız köylülerin mücadeleleri, gençlik-kadın hareketleri. Bütün bunların adeta doğal öncüsü konumunda.

Bu dinamizmin en çarpıcı ifadesi, merkezi sendika konfederasyonu CUT'un gelişmesinde görülür. CUT 'un doğuşunun Türkiye'li sol kadrolara daha da anlamlı gelecek bir yanı var. Şöyle ki Brezilya'da işçi sınıfı öncüsü, sınıf mücadelesi çizgisinde bir sendikal örgütlenmeyi yaratmadan önce, bir bağımsız işçi partisini kurar. Tıpkı bizde 1960'larda DİSK'in, TİP'in kuruluşunun epey ardından gelmesi gibi, Brezilya'da da CUT, PT'nin doğuşundan üç yıl sonra kurulur (1983 de). Ama gelişmesi neredeyse PT'ninkinden de hızlıdır. Diktatörlük artığı sarı sendikalar hızla gerilerken, CUT kısa bir sürede Brezilya'nın en büyük sendikal konfederasyonu haline gelir. Ve son yıllarda sadece en zorlu grev, direniş ve işgallari değil, yakın tarihin en büyük genel grevlerini de yürütür. örneğin 1986'daki genel greve katılan işçi sayısı 20 milyonun üzerindedir. (Askeri Enformasyon Servisi'ne göre, bu genel greve "sadece 10 milyon işçi katılmıştır"!)

Sosyal hareketlerdeki bu aktivitesinin yanısıra PT, parlamenter alanda da başarılı bir kavga verir. Doğal olarak bu zeminde PT gibi bir partiyi bekleyen bir çok tehlike mevcuttur. Ama bunları düşünerek, PT'yi saf parlamentarist bir parti olarak nitelemek haksızlık olur. Parti, örneğin 1984 seçimlerinde boykot kararı alabilmiştir. Yine 1989 başkanlık seçimlerini tutarlı bir sosyal kutuplaşma zemininde yürütebilmiştir. PT'nin seçimsel mücadeledeki evrimi oldukça ilginç. 1982' de %3,5 oy alır. 8 eyalet milletvekili çıkartır. Ama örneğin Sao Paulo'daki oy oranı %10' dur. 1986' da ise oy oranı %6,5' dur ve artık partinin 17 eyalet milletvekili vardır. PT'nin bu alanda bir diğer başarısı da 1988 mahalli seçimlerinde yaşanır. Sao Paulo, Porto Allegre gibi büyük şehirlerin belediye başkanlıklarına PT adayları seçilir.

Ancak PT'nin parlamenter alanda esas başarısı, 1989 kasımında gerçekleşir. Bu tarihteki ilk tur başkanlık seçimlerinde PT adayı Lula 11 milyon 620 bin oy alır. %14,16 lık oy oranı ile populist aday

Brizola'yı geride bırakır. Ve ikinci tur seçimlerine solun tek adayı olarak katılır. Bu turda ise, Collor'un 35 milyon (%42) oyuna karşılık, Lula 31 milyon (%37) oy alır. Bu artık sadece bir başkanlık seçimi değil, yerli ve uluslararası kapitalizme korkulu rüyalar yaşatan bir dev sosyal kutuplaşmadır.

Bu noktada, bu tarihsel denilebilecek olayın öneminin Brezilya ile sınırlı olmadığını belirtmek gerek. Äünkü Brezilya, herhangi bir "üçüncü dünya" ülkesi değil. Yüzölçümü 8,5 milyon kilometre kareyi aşan, nüfusu 150 milyon dolaylarında bir kıta-ülke. Ekonomik gelişme düzeyi itibariyle dünyanın sekizinci endüstriyel gücü. Latin Amerika'nın en büyük sendikaları ya da en gelişkin entelijansiyası burada. Diğer demografik ve kültürel göstergeler de daha az önemsiz değil: Şehirleşme oranı %75, okuma yazma bilenler %80 dolaylarında. Yüksek tahsil çağındaki gençlerin %11,3'ü üniversite öğrencisi (1984 rakamı). Ve ülkede 1984 yılında yayınlanan kitap sayısı ise 21.184 (aynı sayı Türkiye'de 5 bin dolaylarında.)

Bunların yanısıra, Latin Amerika'da yaşanan kimi gelişmeler, Brezilya işçi hareketinin kazandığı mevzilerin önemini daha da arttırmakta. Bu olumsuz gelişmelerin belli başlılarını şöylece özetlemek mümkün: Meksika, Arjantin ve Peru'da Cardenas, Menem ve Fujimori'nin önderlik ettiği yeni popülist kadroların iktidara gelişleri, diğer bir ıfadeyle popülizmin yeniden güç kazanışı; kıta ölçüsünde yaşanan resesyonun sonucu Peru, Kolombiya ve Bolivya gibi ülkelerde işçi sınıfının yaşadığı maddi dekompozisyon; ABD'nin uyuşturucu kaçakçılığını önleme bahanesiyle Peru, Panama ve Kolombiya gibi ülkelere yeniden asker göndermeye başlaması; ve nihayet, Granada devriminin 1983'de, Nikaragua devrimininse 1990'da yaşadığı yenilgiler.

Bu genel tablonun gösterdiği gibi, ABD ve egemen sınıflar, 1980'lerde kıta ölçüsünde yeni bir istikrar yaratma çabasındadırlar. Oysa aynı dönemde Brezilya gibi bir ülkede işçi sınıfı, otantik bir iş-

çi partisini ve sınıf uzlaşmacılığının dışına çıkabilen dev bir sendikal hareketi yaratarak bütün bu planları tehlikeye düşürmekte. Bu açıdan, Brezilya'nın son 30 yılda yılda yaşadığı bu ilk demokratik başkanlık seçimleri, yerli ve uluslararası egemen güçler için muazzam bir tehdidi ifade eder. Lula'nın, Collor'un 35 milyon oyuna karşılık ikinci turda aldığı 31 milyon oy bile, başlıbaşına bu tehdidi tanımlamaya yetebilir.

Ama ondan da öte, Lula bu seçim kampanyasını sadece Brezilya için değil, tüm Latin Amerika, hatta "üçüncü dünya" için de "patlayıcı" olarak nitelenebilecek bir platformla yürütmüştür. Elbet bu programın eleştirel bir tahlilinin yeri burası değil. Ancak, işçi kitleleri lehine ekonomik tedbirler, köklü bir toprak reformu, siyasal yaşamın demilitarizasyonu ve nihayet dış borçların reddi olarak özetlenebilecek bu programın günümüzdeki önemini vurgulamak gerek. Bu programın zaferinin uluslararası yankısının, herşeyden önce "dış borçların reddi" konusunda yaşanabileceği söylenebilir. Şu nedenle ki, 1980'li yılların sonlarında artık pek çok Latin Amerika ülkesi, dış borçların iptali konusunda Fidel Castro'nun çağrısını ciddiye almaya başlamaktaydı. Doğal olarak böylesi bir sloganın, bir işçi partisinin seçim zaferi ile uygulamaya konması, bu yöndeki eğilimlere çok daha şiddetli bir dinamik verecekti.

Daha da ötesi, Brezilya'dan uluslararası kapitalizme böylesi bir meydan okuma, Doğu Avrupa ülkelerindeki beyinsiz kapitalizm hayranlığına evrensel bir cevap anlamına gelebilir miydi; ya da bu ve diğer ülkelerde yeni dinamiklerin yolunu açabilir miydi? Elbet bu konularda fazla spekülasyona ne olanak ne de gerek var.

Ancak şurası açık ki, bu seçim platformunun dev bir kitle desteğiyle uygulamasına karşı uluslararası kapitalizm, Saddam Hüseyin'in karşısında gösterdiği beceri ve başarıyı gösteremeyecekti. Saddam'ın yaptığı nihayet, "20. yüzyılın en büyük banka soygunu"dur. Bu çapta bir soygunun tekrarı o kadar kolay olmadığı gibi, bu olay-

da kitlelerin de herhangi bir rolü yoktur. Brezilya'nın dış borçları reddi ise, bizzat uluslararası tefecilik sistemine bir darbe anlamına gelecek ve bu uygulamada kitlelerin rolü tartışmasız olacaktı.

Bu ihtimalin, dünyanın ve Brezilya'nın egemen güçleri için nasıl bir korkulu rüyayı ifade ettiğini, bu seçime ait şu küçük ayrıntı gösterebilir: Pek çok yabancı gözlemciye göre, sağcı aday Collor'un seçim kampanyası bütçesi 400 milyon doları bulmakta. Aynı gözlemciler, Amerika başkanlık seçimlerinde olağan sayılabilecek aday bütçesininse, 200 milyon dolar dolaylarında olduğunu da söylemekteler. (Buna, Fransa başkanlık seçimlerinde, Mitterand'ın adaylık resmi bütçesinin 15 milyon dolar olduğunu ekleyelim.) Collor'un seçilmesi için yapılan bu dev cömertliği, kapitalizmin kabusundan başka ne açıklayabilir?

Elbet PT olayının uluslararası anlamı bunlarla sınırlı değil. Brezilya işçi partisi tüm Latin Amerika ülkelerinin işçi sınıfları için, sınıf bağımsızlığının ne anlama geldiği konusunda canlı bir örnek. Kuşkusuz bu örnek yeterince olgun ve gelişkin değil henüz. Ancak bu haliyle bile önemi görmezden gelinemez.

PT Deneyinden Alınabilecek Dersler

İçinde yaşadığımız dönemde işçi hareketinin, teoriden programa, stratejiden örgüt sorunlarına kadar çeşitli alanlarda yaşadığı kriz ve çözüm ihtiyaçları herkesin malumu. Brezilya işçi hareketinin ve onun yarattığı genç bir partinin bütün bu temel sorunlarda çözüm anlamına gelecek bir birikimi ifade ettiği söylenemez. Ama bu partinin bazı konularda önemli dersler ihtiva ettiği kabul edilmeli. Bunların başında örgütsel sorunlar gelmekte. Äünkü PT, stalinist örgütsel ilkelerle peşinen belirlenmemiş bir işçi örgütü . Partinin son on yıllık tarihi ve özellikle örgütsel konularda yaşadığı tartışma-

lar ve geçirdiği evrim küçümsenmez derslerle dolu. PT, işçi hareketinde bu açıdan yeni tip bir parti olarak öne çıkmakta.

Bu yargı ilk bakışta bir abartma olarak görülebilir. Bu durumda, önce şöylesi bir soru üzerinde düşünmekte yarar var: Dünya ölçüsünde son yarım yüzyıldır işçi hareketine ne tip örgütler egemen? Cevap son derece açık. Ya monolitik komünist partileri, ya en az onlar kadar anti-demokratik ve bürokratik olan sosyal demokrat partiler yahut da amip gibi durmadan bölünüp çoğalan sektler. Bütün bu mirasın fakirliği ve ondan da öte olumsuzluğu görmezden gelinebilir mi? İşte PT, bu hazin birikimin olumsuzluklarından kurtulmaya çalışan bir özgün deney yaşamakta. Bu örgüt bugün, bir ülkenin belli başlı sol eğilimlerini yeni bir partinin inşası yolunda eritmeye çalışan, bunun örgütsel biçimlerini yaratan neredeyse tek kitlesel işçi partisi.

PT'nin son iki kongresi bu konuda iki önemli aşamayı ifade etmekte. 1987 kongresinde, parti içi eğilimler tüzüksel birer olgu olarak kabul ediliyor ve işleyişleri tüzüksel kurallara bağlanıyor. 1988'de ise, her eğilimin parti yönetiminde gücü oranında temsili ilkesi benimseniyor(2) Daha da ötede, Brezilya işçi hareketinin bu ilginç demokrasi deneyi, bir gelenek oluşturma yolunda olduğuna dair belirtiler de vermekte. örneğin benzer bir demokrasi anlayışı, sendika konfederasyonu CUT'un işleyişine de egemen. Orada da, siyasal eğilimlerin propaganda hakları, kongrelere platform sunma imkanları, birer tüzüksel hüküm olarak benimseniyor. (3)

Kuşkusuz farklı geleneklerden gelen eğilimlerin PT içinde yaşadıkları on yıl, büyük iç çatışmalarla geçiyor. Bu dönemde PT içindeki atmosferin, güllük gülistanlık olduğu söylenemez. Ama iç mücadeleler ne kadar şiddetli olursa olsun, parti hiçbir bölünme yaşamıyor, tersine birliğini daha da sağlamlaştırıyor. Bu süre içinde hemen hiçbir grup, eğilim, çevre hatta örgüt -diğer pek çok örnekte görüldüğü türden- sorumsuz "sınır çizme"lere, ayrılmalara kalkışmı-

yor. Tabii ki bu, Brezilya solcularının başka ülke solcularından daha sorumlu, daha akıllı ya da daha deneyli olduklarını göstermiyor. Ya da bu birlik kaygusunun nedeni, PT'nin bir partiden çok bir işçi cephesi oluşu da değil.

Şu nedenle ki, bir defa Brezilya'lı solcular, politik kültürleri itibariyle başka ülkelerin solcularından pek farklı değiller. Ya da olsa olsa, ancak bir süredir farklı bir politik kültürü özümleme aşamasındalar. Dolayısıyla, partinin birliği konusundaki sorumlu yaklaşımların nedenini, bu noktada aramak doğru değil.

PT'nin parti mi yoksa cephe mi olduğu tartışmasına gelince, herşeyden önce hatırlatmak gerekir ki, Brezilya'da bir işçi birleşik cephesinin şartları yok. Çünkü böyle bir cephe ancak, işçi sınıfı siyasal hareketinin farklı işçi partilerine bölünmüş olduğu ülkelerde olanaklı. Brezilya'da ise, PT dışında, işçi partisi sıfatını almaya layık parti yada partiler mevcut değil. O nedenle, PT'yi bir birleşik işçi cephesi olarak kabul etmek, bir zorlama olarak gözükmekte. Zaten bunu öncü işçilerin PT'ye yaklaşımlarından çıkarmak da mümkün. Onlar için esas önemli olan, şu ya da bu parti içi eğilim değil, PT'dir. Oysa bir işçi cephesinde, cepheyi oluşturan birimler, politikleşmiş öncü işçilerin gözünde, cepheden daha büyük bir anlam ifade ederler. Çünkü teorik, programatik, politik ve örgütsel geleneklerini, cephede değil kendi partilerinde bulurlar. Cephenin onlar için olsa olsa, "strateji içinde taktik" bir anlamı vardır.

Bu anlamda, PT içindeki eğilimlerden hiçbiri, -ne Lula'nın önderi olduğu Artikülasyon adlı çoğunluk eğilimi, ne Sosyalist Demokrasi ya da Sosyalist Birlik adlı troçkist eğilimler ve ne de diğerleri- sınıfın öncüsünün gözünde, bir işçi cephesini oluşturan partiler anlamına gelmiyor. Zaten militan kadroları yüzlerle ya da bazan ancak binlerle ifade edilen bu eğilimlerin, parti olarak görülmemesinde bir anormallik olmasa gerek. İşte bu durumda, partiiçi istisnasız tüm eğilimler, öncü işçilerin -diğer bir deyişle işçi sınıfının- bu yargısını

ciddiye alma zorunluğunu duymaktalar. örneğin Türkiye gibi ülkelerde görülmeyen bu orijinalliği, şöyle açıklamak da mümkün. Brezilya'da, ayrı geleneklerden gelen sol kadrolar, işçi mücadelelerinin bir anlamda baskısıyla bir araya gelmiş durumdalar. Yani sol işçi sınıfını değil ama, işçi sınıfı solu birleştirmiş. Dolayısıyla, öncü işçilerin kurduğu ve yer aldığı bir kitle partisinde, sol kadrolara "sorumlu" olmak düşüyor. Brezilya'da sekterlik ve sorumsuzluğun -başka pek çok ülkede olmayan- bir bedeli mevcut: işçi sınıfının dışına düşmek.

PT'nin örgütsel alanda yaşadığı bu deneyin, Türkiye solu için ifade ettini zenginliği görmek herhalde o kadar zor değil. Türkiye'de son 30 yılda, kolay değil belki de 300'den fazla "çelik çekirdek" kuruldu. Bunlardan belki 100'den fazlası hala yaşıyor. Yenileri kuruldu, kurulmakta, kurulacak. Binlerce solcu militan esas siyasal eğitimlerini, gerçek bir siyasal harekette değil bu ve benzeri sektlerde yaşadı. Ama son yıllarda, bu hayli çapsız deneylerde şekillenen nice anlayış -"sınıf partisi", "proletarya partisi", "çelik çekirdek", "öncü parti", "kitle partisi", "yukarıdan parti", "aşağıdan parti" vs. vs. - bütün bunlar, bugün yeniden tanımlanmayı beklemekte. Bu koşullarda, coğrafi olarak epey uzakta da olsa, tarihsel olarak çağdaş sayılabilecek bir işçi partisi deneyinin, Türk soluna örgütsel ve hatta teorik ve politik konularda çok şey anlatabileceği söylenebilir.

Bu deneyin Türk solu için anlamlı olan bir diğer özelliği de, yasallık sorununda ortaya çıkmakta. PT'nin on yıllık mücadelesinden alınabilecek dersler, bu alandaki tabuların bir ölçüde olsun sarsılmasına hizmet edebilir. Kuruluş döneminde bu parti, askeri diktatörlük yasalarının dayattığı önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Bu güçlükler PT'yi, "legaliteyi istismar" taktiğini uygulamaya iter. Diğer bir deyişle parti, bu yasal zorunluluklara uyarken politik ve örgütsel tavizler vermez.

Örneğin mevcut yasalara göre parti olarak tanınabilmek ve se-

çimlere katılabilmek için, illerin %20'sinde tüm parti örgütlerinin kurulması ve belli bir üye sayısına ulaşılmış olması gerekmektedir. Bu ve benzeri yasal zorunluluklar, partinin uzun bir süre ikili bir yapıya sahip olmasına yol açar. Bir yanda, sadece yasal sınırlamalara göre şekillenmiş bir parti, daha doğrusu salt formel bir yapı vardır: parti örgütleri, parti organları, kongreleri vs.'leri ile. Ama bunların hepsi biçimseldir. Diğer yandaysa partinin yasalara göre değil, gerçek sosyal hareketle oluşmuş bir gerçek yapısı, kadroları, örgütlenmesi ve işleyişi mevcuttur. Ve esas belirleyici olan bu ikincisidir.

Bu ikili yapının yarattığı çelişki, partinin resmi tüzüğünde yer almayan, ama herkesin kabul ettiği kimi "kurallar"a göre çözülür. örneğin, partinin yasal kongresinden önce, partinin esas örgütlerinin daha doğrusu gerçek yapısının belirlediği delegelerle Konvansiyonu toplanır. Konvansiyon, partinin tüm sorunlarını tartışır, kararlar alır, yöneticileri seçer. Ancak bu kararlar henüz yasal değildir. Çünkü gerçekte partinin gerçek otoritesi olan Konvansiyonun yasalar nezdinde hiçbir hükmü yoktur. Dolayısıyla Konvansiyonun ardından, partinin yasalara uyarak oluşturulmuş kongresi toplanır. Bu kongrenin bütün işiyse, Konvansiyonun daha önce aldığı tüm kararları onaylamak olur. Böylelikle, partinin gerçek kongresinin aldığı, ama mevcut yasaların tanımadığı tüm kararlar yasallık kazanır.Aynı konuda bir diğer uygulama ise 1984'de yaşanır. Bu tarihte parti yöneticilerinin önemli bir kısmı ve milletvekillerinin büyük bir çoğunluğu, PT'nin dolaylı başkanlık seçimlerine katılmasından ve bu seçimde burjuva aday Tancredo Neves'e oy verilmesinden yanadır. Ancak mahalli, bölgesel ve ulusal Konvansiyonların kararı tam tersi doğrultudadır. Delegeler ezici bir çoğunlukla dolaylı başkanlık seçimlerini boykot kararı alır. Ve hiçbir tüzüksel mecburiyet olmadığı halde, parti yönetimi bu kararı uygular. Farklı geleneklerden gelen ve hala önemli programatik farklılıkları olan eğilimleri taşıyan bir partinin, işleyişindeki bu uyum son derece dikkat çekicidir. öyle görülmekte ki, bu sol kadrolar arasında herşeyden önce, yükselen iş-

çi hareketinin yarattığı bir işçi partisini yaşatmak için bir çeşit oybirliği mevcut. Bu oybirliği için saptanan temelse, işçi sınıfının böylesi bir parti aracılığıyla bağımsız politika yapmasında anlaşmaktır.

PT deneyi Türkiye solu için, bir diğer çetin konuda da - demokrasi mücadelesi sorununda- oldukça anlamlı ve öğretici. Brezilya işçi hareketinin son 15 yıllık evrimi, demokrasi mücadelesinin sınıf temeli, araçları ve buna ilişkin ittifaklar konusunda zengin bir deney sunmakta. Hep biliniyor, 12 eylül sonrası Türkiye solunun neredeyse bir on yılı, demokrasinin kazanılmasına ilişkin yeni "teori"lerin tartışılmasıyla geçti. Tüm bu teorilerin ortak yönü, demokrasi mücadelesinin, anti-kapitalist eksenden koparılmasıydı. Bütün bu teorilerin belirlediği politikaların, Türkiye'yi ne kadar demokratik yaptığı ya da yapabileceğiyse ortada.

Oysa diğer yanda Brezilya, bugün dünyanın en "demokratik" ülkelerinden biri. Kuşkusuz, her yerde olduğu gibi Brezilya'da da bu demokratikliğin sınırları var. Şöyle de denilebilir: Brezilya'nın şehirlerinde "demokrasi" mevcut. Kırsal alanları ise, Lübnan'ı andırıyor. Toprak sahipleri, yoksul köylülere ya da ekolojist militanlara karşı saldırılarında hiç bir sınır tanımıyorlar. Bunda anlaşılmayacak bir şey yok elbet. Bu ülkede de, egemen sınıfların gerilediği alanlarda ve gerilediği kadar demokrasi var. Ama esas önemli olan sorun şurada. Brezilya'da kitleler, gerçek bir demokrasi eğitiminin alanlarını yaratmış durumdalar. Demokrasi onlar için bir kaç yılda bir sandığa oy atmak değil. Gerçek demokrasi kültürlerini, egemen sınıfların burunlarını sokamadıkları alanlarda geliştirmekteler. Yani kendi partilerinde, sendikalarda, diğer kitle örgütlerinde, kadın hareketinde, ırkçılığa ya da cinsel baskıya karşı mücadelede vb. gibi.

İşte PT deneyi, demokrasi kavgasında tüm çalışanların, tüm ezilenlerin, sözün kısası pleblerin dayanışmasının ne kadar hayati olduğunu vurgulamakta. Ama aynı deney, demokrasi mücadelesinde tüm egemen güçlere karşı bir çeşit sekterliğin, bizzat demokrasi için

ne denli hayırlı olduğunu da kanıtlamakta. Bunun ilginç bir formülü, PT'nin son konferansında kabul edilen bir belgede bulunabilir. Burada PT'liler, demokrasi için mücadelenin, kendilerini "anti-kapitalist militanlar haline getirdiğini" söylemekteler. Sonuç ortada. Bizde ise, 1960 ve 70'lerin nice anti-kapitalisti, 12 eylül sonrasında, demokrasi mücadelesinde esas alınması gereken bu militanlığı kaybetti. Sonuçta hemen hepsi, bir türlü demokrasi kavgası veremeyen "demokrat"lar derekesine düştü. Bu garip demokrasi aşıklarına, Brezilya İşçi Partisinin deneyi hararetle tavsiye edilebilir.

Bunların yanısıra PT, on yıllık mücadelesi ile strateji ve taktik sorunlara ilişkin de pek çok ders sunmakta: Son derece kısıtlı legal ortamı adım adım zorlayarak yürütülen parti faaliyeti; işçi partisi ile sendika arasında ilişkiler sorunu; cephe deneyleri; işçi köylü ittifakı uygulamaları; farklı düzeydeki sosyal hareketlere öncülük deneyleri (şehir yoksullarının, politikleşmiş rahiplerin ya da kadınların hareketleriyle ilişkiler ve ilh.)

Elbet bütün bu söylenenlerden, PT'nin kusursuz bir deney olarak görüldüğü sonucu çıkarılmamalı. Tersine bu parti, tüm yaşayan varlıklar gibi, bu konuda da bir zenginliği ifade ediyor. İlerideki sayfalardaki röportajlarda görülebileceği üzere, PT'nin önderleri de, olumluluklardan çok zaaflar üzerine durmayı yeğlemekteler. östelik partinin bu zaaflarının kimileri, hiç de öyle sıhhat ve gelişme alameti olarak nitelenebilecek türden de değil. Bunların kimileri, çözüm bulunmadığı takdirde bu orijinal hareketi öldürebilecek birer tehdit anlamına da gelmekte.

Bu olumsuzluklardan birincisi, her işçi hareketinin ezeli derdi: Bürokrasi ve kurumlaşma problemi. Sendikal hareketin geçmişi, gerek Vargas popülizminin gerekse askeri diktatörlüğün, bürokrasiyi ve korporatizmi son derece güçlendiren uygulamaları ile yüklü. Gerçi işçi hareketinin 1970'lerin sonlarından beri yükselişi, bu alanda epey temizlik yapmış gibi. Ama Sao Paulo'da konuştuğum bir sendi-

ka liderinin deyimi ile, "bürokrasi sendikanın pası". Her an üretilen, bu nedenle de hiç durmaksızın temizliği gereken bir fenomen. Bu alanda ise Brezilya işçi hareketinin, özel olarak daha deneyli ve becerili olması için ne yazık ki fazla bir neden yok. Ayrıca son yılların Brezilya'sı, sendikal hareketin dev adımlarla büyüdüğü bir ülke. CUT, şimdiden Latin Amerika kıtasının en büyük sendika konfederasyonu ve alanında Brezilya hükümetinin neredeyse tek muhatabı. Bu muazzam sendikal güç, aynı zamanda dev finans kaynakları anlamına gelmekte. Bütün bunlarsa, hızlı bürokratikleşme için elverişli şartlar yaratmakta.

Bu tehlikeye ilişkin PT içinde ne ölçüde bir bilinç söz konusu? İşte orası epey problemli. Konuştuğum tüm PT militan ve yöneticileri, bu tehlikeye sık sık işaret etmekteydiler. O nedenle de, mutlak bir gaflet içinde olduklarını söylemek haksızlık olur. Ama bu düzeyde bir bilinç ve uyanıklık, bürokrasi eğer sadece, -Troçki'nin formülasyonuyla- "masa başı görevlilerinin alışkanlıklarının bir toplamı" olsaydı yeterli olabilirdi. Oysa bürokrasi, "şeyleri ve insanları yönetmenin belirli bir sistemine tekabül eden bir sosyal fenomen". Bu sosyal fenomene onun düzeyinde, onun sahip olduğu bir tutarlılıkta ve onun kalıcılığı ölçüsünde bir karşılık verilebilirse başarılı olunabilir. Alman sosyal demokratlarından Rus sovyetlerine, 1960'ların DİSK'inden 1980-81'in Dayanışma'sına kadar nice işçi hareketi, bu sosyal fenomenin mevzilerini sağlamlaştırması için, bazan bir iki yılın bile yeterli olduğunu göstermekte. Bu açıdan bürokrasi sorunu, Brezilya işçi sınıfı için de oldukça yakın bir tehlikeyi ifade etmekte.

Kurumlaşma problemine gelince, bu sorun en çarpıcı biçimde seçimler ve parlemento faaliyetleri konusunda ortaya çıkmakta. Pek çok PT militanının yakındığı üzere, Brezilya'da hemen her yıl seçim var: mahalli, eyalet, devlet, yasama, senato, kısmi, genel vs vs. Elbet bu acaiplikte Brezilya'da parlamanter geleneğin yokluğu önemli bir etken. Bu durumda parti, doğal olarak enerjisinin büyük bir kısmını

seçim faaliyetlerine vermek zorunda kalmakta. Bu ise, sosyal h ketlere layıkıyla öncülüğünü engellemekte. Bunun yanısıra, pa menter faaliyetin kendisi de bir gerilim unsuru olmakta PT Şöyle ki, partinin devlet ve eyalet düzeyindeki parlamentolarda çok milletvekili var. Bunların militan parti faaliyetinin dışına meleri, sık sık eleştiri konusu olmakta. Parlamenterler, asgari ücretinin 50 misli olan aylıklarının önemli bir kısmını partiye mekle yükümlüler. Ama elbet bu tedbir, onların maddi ve ma imtiyazlardan yoksun bırakılmaları anlamına gelmemekte.

Kurumlaşmaya ilişkin diğer bir sorun ise, partinin belediy de aldığı sorumluluktan kaynaklanmakta. PT, 1988'den beri bi büyük belediyenin başında. örneğin 16 milyonluk Sao Paulo belediye başkanı bu partiden. Bu mahalli seçim zaferleri, herşe önce binlerce militanın belediyelerde görev almasını getirmiş rumda. Bu yöneliş, doğal olarak partinin örgütsel gücüne bir d anlamına gelmekte. Daha da kötüsü, merkezi idarenin çeşitli er lemeleri sonucu belediyelerde yaşanan başarısızlıklar, hem kadroları hem de parti taraftarları üzerinde moral bozucu bir yapmakta. Militanlar sık sık, belediyeleri "yönetme" konusun yeteneksizliklerinden yakınmaktalar. (Ancak işaret etmek gerek tüm güçlüklere rağmen PT, belediyelerde "doğrudan demok uygulamasına ilişkin başarılı deneyler de ortaya koymuş durum

Diğer yanda, PT nin bir işçi kitle partisi alarak örnek alı yacak başka olumsuzlukları da var. örneğin partinin kadın so ile ilgili tutumu hayli ilginç. Bir PT yöneticisinin deyimiyle "tam anlamıyla maçist bir parti". Ona göre, Brezilya toplumı bu karakteristiği, neredeyse olduğu gibi benimsenmiş. Dolayı bu konunun detaylıca tartışılmasının ya da örneğin, yönetim or larında kadınlara kota ayrılması gibi deneylerin oldukça uzağ O denli ki, PT içindeki en güçlü troçkist eğilim (Sosyalist Dem si) bile, bu alanda kendi içinde fazla bir adım atamamış duru

Eğilimin 1988 konferansında, kendi komisyonlarında ya da komitelerinde kadınlara %30 oranında kota önerisi, taban tarafından reddediliyor. Ama diğer yanda PT' de, karısına şiddet uyguladığı için, parti adaylığından geri alma örnekleri de var.

Elbet bu alandaki olumsuzluklarda, Brezilya toplumunun özellikleri dışında faktörler de var. Şöyle ki Brezilya, 1970'li yıllarda güçlü bir kadın haraketinin doğuşuna sahne oluyor. Ancak bir süre sonra bu hareket, kelimenin geniş anlamında bir siyasal hareket kanalına değil, kurumlar kanalına yöneliyor. Devlet sübvansiyonlarıyla kurulan ve yaşayan, kadın sorunlarıyla ilgili çeşitli kurumlar, komisyonlar, projeler, aynı zamanda bağımsız bir kadın hareketinin sonu anlamına da geliyor. Sözün kısası Brezilya'da, işçi hareketi ile kadın hareketi arasındaki buluşma konusunda bir olumsuz deney daha yaşanıyor ve sonuçta her ikisi de topallıyor.

PT'nin bir diğer zaafı da, önder kadroların politik gençliklerinden kaynaklanmakta. Bu kadrolar, genellikle 1970'li yılların sonlarından itibaren yükselen mücadelelerde deney kazanmışlar. Ancak bu deneylerin kıymeti ve ağırlığı ne olursa olsun, geçmiş kadrolardan kopuklukları kolayca hissedilmekte. Elbet bu kopukluk, eski reformist-stalinist mirastan uzak durma anlamında bir olumluluğu ifade ediyor. Ama diğer taraftan kabul etmek gerek ki, Brezilya gibi işçi hareketinin nisbeten köklü bir geleneğe sahip olduğu bir ülkede, geçmiş birikimden alınacak şeyler de olmalı.

PT kadrolarında, bu anlamda bir olumlu geleneğin izleri epey silik gibi. Nisbeten tecrübeli sayılabilecek kadroları bile, genç bir politik militan izlenimi vermekte. Bu olumsuzluğun kaynağı, geçmiş işçi hareketi geleneğinin esas taşıyıcısı olan komünist partisinin, bambaşka bir kanaldan akarak bugün bir yokoluş sürecine girişi olmalı. Kendisiyle uzun uzun tartıştığım komünist partisi genel sekreteri, işçi hareketinin geleneği üzerine sorduğum soruya, sadece kaçamak cevaplarla yetiniyordu. Ona göre, PT ile komünist partisi arasındaki

farklılık esas olarak şu noktada belirmekteydi: PT, kitlelerin hoşnutsuzluğunu kolaycı bir radikal söylemle istismar etmekteydi. Oysa asıl zor olan, komünist partisinin yaklaşık 50-60 yıldır yapmakta olduğuydu. Yani, bütün demokrasi güçlerini bir demokrasi mücadelesinde birleştirmek ve taleplerde ve mücadele biçimlerinde her türlü aşırılıktan kaçınmak.

Ama yetmişine varmış ve politik yaşamı bu politikayla damgalanmış parti sekreteri, bütün bunları anlatırken esas soruna değinmiyordu. Son on yılın Brezilya'sı, yepyeni bir öncü işçi kuşağının doğuşuna ve dev bir işçi hareketinin yükselişine şahit olmuştu. Brezilya'nın en eski politik partisi olan komünist partisi, bu oluşuma neler vermişti? Genel sekreter bu konuda tam anlamıyla suskundu. PT kadrolarının politik gençliğini, bu tecrübeli parti sekreterinin suskunluğu sanırım yeterince açıklayabilir. (Kuşkusuz bu değerlendirmelerimde, bir yabancı gözlemcinin yanılma payını hesaba katmak gerek.)

Bu olumsuzluklar bahsinde son olarak, program ya da politik proje konusundaki zaaflar üzerine birkaç değerlendirme gerekli olabilir. Elbet şurası açık ki, Brezilya işçi hareketinin bu alandaki zaafları hiç de ulusal kaynaklı değil. Sözkonusu olan sadece, dünya ölçüsündeki bir olumsuzluğun Brezilya'ya yansıması. Ayrıca burada, bu çapta bir konu üzerine ayrıntılı bir analiz doğal olarak mümkün değil. Ancak bu sorunun dev boyutlarını göstermesi anlamında, bir anektodik değerlendirme yararlı olabilir. Bu amaçla, dünyanın birbirinden oldukça farklı iki ülkesinden, bu konuya ilişkin gözleyebildiklerimi aktarmaya çalışacağım.

1990 yılında, dünyanın "kaynayan" iki yöresinde, önemli altüstlükleri yaşamış iki öncü işçi ile tartışma olanağı buldum. Bu işçilerden birincisi Prag'dan, diğeriyse Rio de Janeiro'dandı. Prag'lı işçi, Skoda fabrikalarında çalışmaktaydı. 1989 Aralık'ındaki ünlü genel grevin hazırlık komitesinde yer almıştı. Kendisi ile görüştüğü-

müz 1990 Ocak'ında ise, Sivil Forum'un grev komiteleri koordinasyon'unda görevliydi. Bu genç işçi önderi, Doğu Avrupa'da çok sık raslanabilecek türden, kelimenin gerçek anlamında anti-komünist, dindar ve milliyetçi işçilerden değildi. Hatta "ilerici" ya da "ilerici fikirlere açık" tarzında ifade edilebilecek bir dünya görüşüne sahip olduğu bile söylenebilirdi. Üstelik, hedefleri ve sloganları ilerici olan, otantik bir kitle hareketine ve bir genel greve önderlik etmenin verdiği bir siyasal olgunluğa da sahip gözükmekteydi.

Ancak bütün bunların yanısıra, kendisine Çekoslovakya ve dünya ölçüsünde ne gibi değişiklikler için mücadele ettiğini sorduğumuzda, aldığımız cevaplar son derece hayal kırıcıydı. Bir defa bu işçinin gözünde, bir "dünya" mevcut değildi. Daha doğrusu onun için dünya, herhalde yabancı filmler, yabancı mallar ve gözalıcı televizyon imajlarından öteye gitmemekteydi. Çekoslovakya'ya ilişkin söyledikleriyse, daha da umutsuzdu. Hayatında sermaye sahibi olmamış, hiç ticaret yapmamış, muhtemelen hiç faizle para vermemiş bu işçi, bir an önce pazar sistemine geçmek gerektiğini, batıdaki gibi bir ekonomik sistemin Çekoslovakya'da niye kurulamayacağını hiç anlayamadığını, ekonomik ve sosyal yaşamda serbest rekabetin son derece gerekli olduğunu söylemekteydi.

Buna karşılık olarak, dikkatini çekmeye çalıştığımız olumsuzluklarsa onun için hiç önemli değildi. İşizlik, işçi sınıfının çalışanlar-işsizler olarak bölünmesi, çalışanlar arasında rekabet ve çelişkilerin şiddetlenmesi, Çekoslovakya'da kapitalizmin restorasyonunun dünya kapitalizmine vereceği ivme, bundan üçüncü dünya ülkelerinin göreceği zararlar, bütün bunlar onu hiç ilgilendirmemekteydi. Bu öncü işçinin sözlüğünden, "kollektivite", "dayanışma", "eşitlik" gibi kavramlar silinmişti. Ağzından düşürmediği "özgürlük", "demokrasi" gibi sözcüklerinse içerikleri yoktu. Yeni yeni kullanmaya başladığı "rekabet", "mal satma", "pazar-rekabet yasası" gibi sözcük ve kavramlarla büyülendiğiyse son derece açıktı. özetle, Çekos-

lovak işçisinin ortalama bilincini anlamada ölçü olarak alınabilecek bu programatik ufuk, sadece belirsiz değil, olumsuz anlamda hayli belirliydi.

Aynı yılın Ekim ayında konuştuğum ikinci işçi önderi, Rio yakınlarındaki 37 bin kişilik Volta Redonda metalurji tesislerindendi. Bu işyerinde 27 bin işçiyi kucaklayan bir sendikanın önderiydi ve son on yıldır pek çoğu oldukça şiddetli grevlere önderlik etmişti. Konuşmamızın başında, on yıldır PT üyesi olduğunu ve PT içindeki Sosyalist Demokrasi eğilimine bağlı bulunduğunu hatırlatmaktaydı. Onunla tartışmamızda, doğal olarak Prag'daki türden bir hayal kırıklığı sözkonusu değildi. Ama Brezilya'da bir düzen değişikliği, PT'nin hedefleri, Latin Amerika ve dünya ölçüsünde ne gibi değişiklikler tasavvur ettiğini sorduğumda aldığım cevaplar, PT seçim platformu sloganlarından biraz daha cansız ve hepsinden önemlisi hayal gücünden yoksundu. Sonuç olarak denebilir ki, uluslararası işçi hareketinin program ve diğer konulardaki belirsizliği ya da daha doğrusu bunalımı, apayrı özellikleri olan iki ülkede aynı doğrultuda sonuçlar yaratmaktaydı. Umutsuzluğun ve gericiliğin pusuda beklediği Çekoslovakya'da, bir öncü işçiye o talihsiz bilinci dayatan problem, işçi hareketinin yükseliş yaşadığı Brezilya gibi bir ülkede ise, ütopiyi, umut ve heyecanı törpüleyen bir işlev görmekteydi.

Ancak tekrar tekrar vurgulamak gerekir ki, Brezilya işçi partisi, gelecekten umutlu olmak için pek çok "hayırlı alamet" taşıyor. Bunu daha iyi anlatabilmek için sözü, PT' nin son kongresinde kabul edilen bir metne bırakmakta yarar var. Doğu Avrupa' da "sosyalist" düzenlerin yıkıldığı, marksizmin iyice gözden düştüğü bir dönemde kaleme alınan bu metin, PT' nin teorik belirlemelerinde, marksizmin klasik tezlerine gittikçe daha çok yaklaştığını göstermekte:

"PT köklü demokratik amaçlarla doğdu. PT için demokrasinin stratejik bir anlamı var: Hem bir araç hem bir amaç olarak; hem bir dönüştürme aracı, hem de bir hedef olarak. Kendi deneyimiz bize şu-

nu gösterdi: Burjuvazinin demokrasiye karşı hiçbir tarihsel sorumluluğu yok. Burjuvazi için, demokrasiden sadece, taktik ve pragmatik bir yararlanma sözkonusu. Oysa işçiler ve halk kitleleri için durum son derece farklı. Demokrasi, bugün onların sosyal ve politik kazanımlarını arttırmak için gerekli. Yarınsa, yaşadığımız bu haksız ve yabancılaştırıcı toplumu aşmak için gerekli olacak. (...)

"Demokrasi için mücadelemiz, bizleri anti-kapitalist militanlar haline getirdi. Bu anti-kapitalist tercih, demokrasi mücadelemizi derinden belirledi. Ama şurası açık ki, içimizden pek çoğu için kapitalizmin yapısal soysuzluğu, teorik olmaktan ziyare ampirik bir gözlemdi.(...) Kendi tarihsel deneyimiz -"Brezilya mucizesi" madalyonunun öteki yüzü ve pek çok trajik ulusal ve uluslararası deney- bize öğretti ki, maddi gücü ne olursa olsun, kapitalizm doğası gereği adaletsizdir ve sosyal zenginliğin kardeşçe bölüşümünü olanaksız kılar.

"PT nin kuruluş belgesinde kapitalizme son verilmesi, Brezilya'nın demokratikleştirilmesi için zaruri şart olarak belirlenmişti. Her ne kadar bu ilk metinler bir alternatif toplumun tanımını yapmamışsa da, PT' nin tarihsel projesi, baştan beri net bir biçimde sosyalizmdir. Partinin kuruluşunu takmibeden acı fakat görkemli yıllar, bu anti-kapitalist tercihimizi doğruladı ve toplumu dönüştürme azmimizi daha da kuvvetlendirdi.

"Brezilya'nın hazin sosyal deneyinden kaynaklanan bu anti-kapitalist inancımız, bizleri, kapitalist sistemden çıkışa yönelmeyen sosyal demokrat projelerden uzak durmaya itti. Sosyal demokrasinin geçmiş deneyleri şunu açıkça kanıtladı: parlamento ve devlet kurumlarında etkin olunsa bile, kitlelerin tabandan seferberlikleri olmadan sosyalizme ulaşılması olanaksızdır. Oysa sosyal demokrasi, devlet aygıtının tarafsızlığına inanmakta ve kapitalizmin, farklı bir ekonomik ve sosyal mantığa barışçı bir geçişle bağdaşabileceğini düşünmektedir. Sonuçda sosyal demokrasi, kurumları değil ama sosyalizme özlemini ve hatta sosyalizme parlamenter geçiş parspektifini

bile terketti. Bugün sosyal demokrasi ile eleştirel bir diyalog, işçilerin uluslararası ölçüdeki mücadelesi için elbet yararlıdır. Ancak onun ideolojik projesi, partimizin anti-kapitalist kanaatlerine ve emansipasyon hedeflerine uymamaktadır.

"Diğer taraftan gerek kimliğimiz, gerekse demokrasi için stratejik mücadelemiz, bizleri `reel sosyalizm' modellerini de reddetmeye yöneltti. Baştan beri bilmekteydik ki, bu adlandırma sadece bir sahtekarlığı ifade etmektedir. Ne var ki tutucu ideoloji, doğu ülkelerindeki bu krizi, kapitalist egemenliğe alternatif tüm projelere karşı mücadele için kullanmaya kalkışmakta. Buna göre sosyalizm, özgürlük ve ilerleme projeleriyle çelişmektedir.(...) Kuruluştan beri partimiz `reel sosyalizm'in sosyalist proje ile uyuşmadığını bilmektedir. Siyasi demokrasi yokluğu, her ne kadar çok partililik şekli olarak kabul edilse bile tek partinin iktidar tekeli, parti ve devletin bütünleşmesi, imtiyazlı bir kast ya da zümre haline gelen bürokrasinin egemenliği, ideolojik ve kültürel çoğulculuğun açık ya da örtülü bir tarzda bastırılması, vertikalist, otoriter ve verimsiz bir planlama ile üretimin yönetimi, bütün bunlar `reel sosyalizm'in reddettiğimiz elemanları.(...)

"Reel sosyalizm deneylerinin iflası ve kapitalist ideolojinin - Brezilya gibi, sistemin en yıkıcı çelişkilerinin kurbanı bir ülkede bile- konjonktürel bir güç kazanması, bizlere şu görevi dayatmakta: bir sosyalist demokrasi perspektifine ahlaki ve tarihsel düzeyde vücut vermek amacıyla, eleştiri ve düşüncelerimizi yoğunlaştırmak.

"Nasıl bir sosyalizm inşa etmek istiyoruz? Nasıl bir toplum? Nasıl bir devlet? öretim yapısı nasıl örgütlenecek? Hangi kurumlar varolacak? Otoritarizm hayaletini yoketmenin somut yolları neler?

"Bu sorulara kendi pratik deneylerimizden ve düşüncelerimizden kalkarak şimdiden bazı cevaplar getirebildik. Partimizin 7. Ulusal Konvansiyonu, bu tartışmanın zeminini hazırladı: kapitalizmi yıkmak ve sosyalist bir toplumun inşasına başlamak için radikal bir

politik değişiklik gerekmektedir. İşçiler sivil toplumun hegemonik sınıfı haline gelmeli ve devlet iktidarını ellerinde bulundurmalıdır.

"Sosyalist projemizin diğer veçheleriyse, henüz hala cevapları açık sorular olarak ortada durmakta. Tüm bu sorulara hemen cevap getirmek, bize aşırı iddialı gözükmekte. Ancak her durumda, sadece ideolojik tercihlerimizden kalkarak değil, aynı zamanda ezilen kitlelerin onurlu bir yaşam özlemlerinden de kalkarak, yoğun bir politik hayal gücü ve dev bir pratik yaratıcılık göstermek durumundayız.

"PT, sosyalizmi, kapitalizmin ekonomik yasalarının meyvası bir mukadder gelecek olarak düşünmemekte. Bizler için sosyalizm, gerçekleşmesi ezilenlerin ve sömürülenlerin bilinçli mücadelesi olmaksızın düşünülmeyecek bir insanlık projesi. Bu proje ancak, eğer onu hem bir zaruret hem de sömürülen kitlelerin -özgürleştirici bir hareket ve bilinç yaratabilen- bir ideali olarak kavrayabilirsek gerçekten kurtarıcı olacaktır. İşte bu nedenle, politikanın etik fonksiyonunu yeniden kazanmak gerekmekte. Sosyalizmle hümanizm arasındaki bağların yeniden kuruluşunun olmazsa olmaz şartı burada yatmakta.( )

"İnşa etmek istediğimiz toplum, ilhamını Brezilya tarihinin zengin halk mücadele geleneğinden alacaktır. Bu toplum, insanlar arasında dayanışma üzerine kurulmalıdır.(...) Politik, dinsel, kültürel bağları kıskançça korurken, aynı zamanda yurttaşlar arasındaki eşitliği devam ettirmelidir. Bu toplum evrensel bir bütünleşme demokrasisinin doğuşunu kollarken, kadınların özgürlüğü için ve ırkçılığa ve diğer tüm baskı biçimlerine karşı da savaşacaktır. Çoğulculuk ve öz örgütlenme, iktidarın bürokratikleşmesine karşı bir çare olarak, toplumun her düzeyinde teşvik görecektir. Yeni toplum, ulusal bağımsızlık ve ulusal kimliği savunmanın yanısıra, her türlü büyük devlet eğilimini reddedecek ve dünya halkları arasında işbirliği ilişkilerinin oluşumuna katkıda bulunacaktır. Küba'yı ve Granada'yı ABD emperyalizmine karşı savunduk ve savunmaktayız. Aynı za-

manda ulusların kendi kaderlerini tayin hakkından yanayız ve enternasyonalist girişimleri destekliyoruz. Demokratik ve sosyalist bir enternasyonalizm, bizler için sürekli bir ilham kaynağıdır.

"İnşa etmek istediğimiz sosyalizm, gerçek bir ekonomik demokrasi ile mümkün olabilir. Bu ekonomik demokrasi, üretim araçlarının sosyal mülkiyeti etrafında örgütlenmelidir. Bu sosyal mülkiyet toplumca demokratik olarak seçilmiş biçimler alacaktır -bireysel, kooperatif, ulusal vb. gibi- ve asla devlet mülkiyeti ile karıştırılmamalıdır.

"Bu ekonomik demokrasi, kapitalist pazarın soysuzlaştırıcı mantığını olduğu gibi, `sosyalist' diye bilinen ekonomileri kırıp geçiren otokratik devlet yönetimi mantığını da aşmak zorundadır.(...) Bu ekonomik demokrasi, fabrika konseylerinin belirlediği her ünitenin yönetimi ile tüm sistemin yönetimini, sosyal kontrol altındaki bir stratejik planlama ile uyumlu hale getirmelidir.

"Politik alanda sosyalizm, kapitalist toplumda nice zorlukla kazanılmış demokratik özgürlükleri sadece muhafaza etmekle kalmamalı daha da geliştirmeli ve radikalleştirmelidir.(...) Kitlelerin politik ve ekonomik yönetime çeşitli düzeylerde katılımlarını sağlayan doğrudan demokrasi araçları, temsili demokrasi araçlarıyla ve kitlesel danışma mekanizmalarıyla sermayenin hiç bir müdahalesi olmaksızın birleştirilmelidir. "(4)

Yukarıda söylenenler, PT'de egemen olan programatik ve stratejik perspektif hakkında az da olsa bir fikir verebilir. Ama bu deneyden daha çok şey anlamak için, ilerideki sayfalarda söylenenlere kulak vermek gerekli. Son olarak belirteyim ki bu röportajlar, bu ilginç deneyin boyutlarıyla orantılı bir niteliğe sahip olmayabilirler. Ama bu halleriyle bile, uluslararası işçi hareketinin yeni deneylerine ilgiyi kışkırtabilirlerse önemli bir işlev görmüşler demektir.

Ergun Aydınoğlu

Dipnotlar:

(1) Aktaran: Margaret Elizabeth Keck; **From Mouvement to Politics: The Formation of the Workers' Party in Brasil**, Yayınlanmamış doktora tezi; California University, 1986.

(2) 1990 Haziran'ındaki 7. Ulusal Konvansiyon'da seçilen yöneticilerin PT içindeki belli başlı eğilimlere göre dağılımı:

Artikülasyon (başlıca olarak, Lula + PT kurucusu sendikacılar + eski Kastrocular + Kurtuluş Teolojisi'nden unsurlar): 46

Sosyalist Demokrasi (4. Enternasyonale bağlı Troçkist eğilim): 8

Sosyalist Akım (Yakınlarda Artikülasyon'dan kopan bir eğilim): 8

Sosyalist Birlik ("Morenist" diye bilinen Troçkist eğilim): 5

Yeni Sol (Maocu-Arnavutlukçu kökenli bir eğilim): 5

Emekçi ("Lambertist" diye bilinen bir Troçkist eğilim): 4

(3) CUT'un son kongresinde çeşitli platformların aldığı oy oranları:

Artikülasyon: %60

Tabandan CUT (Sosyalist Demokrasi + Sendika Muhalefeti hareketi ve daha birçok PT eğiliminin katılımı ile oluşan bir platform): %25

Sosyalist Birlik: %10

(4) **Inprecor**, No. 317, Kasım 1990, s. 23-26.

Joao Machado

(PT Yürütme Kurulu Üyesi ve Parti Basını Sorumlusu, Sosyalist Demokrasi Eğilimi Liderlerinden)

Önce PT'nin içinde doğduğu tarihsel konteksti tartışalım. Bu dönemde Brezilya'daki sosyo ekonomik koşulları, politik durumu ve ideolojik atmosferi nasıl tanımlıyorsun?

İşçilerin Partisinin kuruluşu, Brezilya'da 70'lerin sonlarında mevcut hayli orijinal koşullara tekabül eder.Bu partinin kuruluşunu daha iyi anlayabilmek için o yıllardaki üç esas orijinalliği kavramak gerek. Birinci orijinallik, Brezilya'daki askeri diktatörlüğün bir karakteristiğinden kaynaklanır. Bu diktatörlük, Arjantin ve Şili'dekilerden farklı olarak, net bir ekonomik gelişme projesine sahiptir. Yaklaşık yirmi yıl süren askeri diktatörlük sırasında Brezilya ekonomisi büyük bir gelişme kaydetmiştir. Ama bu projenin uygulaması son derece eşitsiz bir gelir dağılımı politikası anlamına da gelir. Sefalet ülkenin tarihindeki en dehşetli boyutlara ulaşır. Sonuçta, göze batan bir ekonomik gerilim yaşanmıştır ülkede.

Bu gelişme ayrıca, Sao Paulo, Val de la Sie, Minas Gerais, Porto Alegre gibi merkezlerde yoğunlaşan yeni ve genç bir işçi sınıfı ortaya çıkartır. Ama bu genç işçi sınıfı mücadeleye girdiğinde görür ki, sendikal alanda tüm mevziler diktatörlüğün yarattığı bir sendikal yapı ile doldurulmuştur. Mevcut sendikacı kadrolar hiç bir tabanı temsil etmemektedir. Doğal olarak 1970'lerin sonlarında gerçekleşen büyük işçi grevleri, yeni bir işçi ve sendikacı önder kadroyu yaratacaktır. O dönemde bu yeni sendikacı kadro, "gerçek sendikacılar" diye adlandırılır.

İkinci orijinallik, ülkede mevcut politik boşluktur. O yıllarda ne diktatörlüğün partileri ne de gizliliğe itilmiş parti ve örgütler bu boşlu-

ğu doldurabilecek konumda değildiler. 1978 seçimlerinde hemen tüm sol, Brezilya Demokratik Hareketini (MDB) desteklemişti. Ama bu liberal ve demokratik cepheye verilen destek, hiç de işçi sınıfının sloganlarının yükseltilmesi ya da onun mücadelesi için yeni alanların açılması anlamına gelmedi. Gerçi o yıllarda her yerde olduğu gibi Brezilya'da da sayısız sol örgüt vardı. Ama bunların hiçbiri ortaya çıkan yeni işçi sınıfı öncüsü için ciddi bir politik alternatif anlamına gelmiyordu. Bu koşullarda, politik boşluğun sınıfa ait, onun içinden gelen bir parti ile doldurulması düşüncesi doğal olarak güç kazandı.

Üçüncü orijinallik ise, sendikacıların bir bağımsız işçi partisi önerisinin çok değişik çevrelerden aym anda bulduğu onaydı: devrimci sol kadroların önemli bir kesimi, geniş bir entellektüel kitlesi, bir grup parlamenter ve nihayet katolik kilisesinin "Kurtuluş Teolojisi" akımı. öyle ki, böylesi orijinalliklerin yan yana gelişini, Latin Amerika'da diktatörlükten çıkmakta olan başka hiçbir ülkede görmek mümkün değildir. Ne Arjantin'de ne Şili'de ne de Uruguay'da.

Sonuç olarak 1970'lerin sonlarında Brezilya'da mevcut olan bu koşulların hayli güç raslanır olduğu kabul edilmeli. Örneğin Arjantin'de de böyle bir işçi partisinin kuruluşu için teşebbüsler oldu. Oysa orada koşullar son derece elverişsizdi. örneğin sendika hareketi büyük ölçüde peronizmin hegemonyası altındaydı. Ki hala aynı hegemonya devam etmektedir. Sendikal hareket Brezilya'da olduğu gibi bir yenilenme yaşamamıştı. Ayrıca solda, politik planda varlığını duyaran örgütler de vardı. En nihayet Arjantin'de, bizdeki gibi radikal bir kilise hareketi yoktu.

Benzer bir diğer örnek de Fransa'dan verilebilir. Orada da bir ara, bir troçkist akım bağımsız ve yeni bir işçi partisi sloganını yükseltmişti. Oysa Fransa'da dev işçi partileri var: Komünist partisi, sosyalist partisi. Üstelik hiç de bir politik boşluk sözkonusu değil. Hatta nisbi bir politik boşluğun olduğu bile söylenemez bugünün Fransa'sında. Özetle demek istediğim, yaşadığımız örnek son derece özel koşulları ge-

rektiriyor. Bir genel geçer stratejik örgütsel biçim değil.

Bu genel değerlendirmenin ardından daha somut bir soruya geçeceğim. Şu anda işçilerin partisinin ilk manifestosu gözlerimin önünde. Bu belgedeki değerlendirmeler gerçekten şaşkınlık verici. Parlamento üzerine, demokrasi sorunu üzerine söylenenler, 1. Enternasyonal tüzüğüne yapılan atıflar, "patronsuz parti" vb. gibi sloganlar hayli ileri bir bilinç düzeyinin ifadesi gibi. öyle ki, siyasal tecrübesi olmayan bir avuç militan sendikacının, amaçlarını böylesine gelişkin bir tarzda formüle etmeleri mümkün değil gibi gözükmekte. Bu durumda devrimci marksist kadroların rolü akla geliyor doğal olarak.

Evet, 1 Mayıs 1979 "Prensip Bildirgesi"nin hazırlanmasında sözünü ettiğin siyasal deneyi olmayan sendikacılar kadar, Marksist kadroların da rolü vardır. Bunların içinde Troçkist eğilimli Marksistleri de zikretmek gerekir. Ama bu demek değil ki, bu bildirge sadece bu siyasal kadroların eseridir. 1970'lerdeki militan işçi mücadelelerine öncülük eden sendikacı kadroların, tüm bu tezlerle rezonansa gelecek bir siyasal olgunluğa ulaşmış olduklarını da unutmamak gerek.

Dökümanlardan görüldüğü kadarıyla partinin bu orijinal kuruluşu, bir süre sonra bizzat partinin niteliği üzerine bir tartışmayı da doğurmuş. Galiba kurucu sendikacılarla troçkistler dışında, hemen her çevrenin kendine göre bir nitelemesi var PT için. örneğin "stratejik parti", "taktik parti", "cephe partisi", "halk katmanlarının partisi", "sosyal hareketlerin partisi" türünden bir çok niteleme ortaya çıkmış. Bu yaklaşım farklılıklarından ve bu karmaşanın nasıl çözüldüğünden bahseder misin?

"Stratejik parti" düşüncesi, yani iktidarı hedefleyen bir partinin inşası fikri ve bu inşada esas şantiyenin PT olması düşüncesi, önceleri Brezilya solunun oldukça küçük bir kesimi tarafından savunulmaktaydı. örneğin bizim akım, Brezilya Komünist Partisi'nden kopma bir küçük "Kızıl Kanat"' grubu, Morenistler hepsi bu. Tabii kurucu sendika-

cıların da benzer bir yaklaşımları olduğunu eklemek gerek. Diğer pek çok çevre içinse PT, bir legal politik müdahale alanı olarak görülmekteydi. Hepsinin kafasında, bu varolan partiyi kullanarak kendi gerçek partilerini inşa düşüncesi mevcuttu.

Bunların yanısıra PT'yi ciddiye alan, ama ona bambaşka bir stratejik fonksiyon yükleyen sol çevreler de mevcuttu. Bunlara göreyse PT, bir legal-parlamenterist parti olmalı, sınıf temeli darlığına asla düşmemeliydi. Bunların derdi de, kendisini düzene uyduracak olan bir legal sol partinin inşasıydı. Sınıf bağımsızlığı vb. gibi sorunları yoktu. Bu arada partiyi bürokratların, sarı sendikacıların partisi olarak niteleyen bir grup Troçkisti (Lambertistler) ve PT'nin kuruluşunu, işçi sınıfın bölünmesi yolunda yeni bir girişim olarak değerlendiren Arnavutluk yanlısı komünist partisini de hatırlatmak gerek.

Beri yanda pek çok sol çevre, bu on yıl içinde PT'ye karşı tavır konusunda sık sık yalpaladı. özellikle kimi troçkist gruplar -lambertist ve morenistler- bu konuda örnek olarak verilebilir. Ama bugün bu çevreler de dahil olmak üzere Brezilya solunun ezici bir kesimi, PT'nin bir devrimci işçi sınıfı partisi olarak inşa edilmesi gerektiğinde birleşmiş durumda. Bu elbette bir ilerleme.

Son olarak değinmeyi unuttuğum bir noktayı ekleyeyim. Kastrocu kökenli akım, PT'nin devrimci bir parti olarak inşası konusunda başından beri net ve tutarlı bir rol oynadı. Hernekadar tam örgütlü bir akımı ifade etmese de tüm bu kadrolar, partinin kuruluş ve gelişmesinde önemli görevler üstlendiler. Bugün bu kadrolar, çoğunluk (Artikülasyon) akımının içinde yeralmaktalar.

Sonuç olarak sol kadroların tavrının detaylı bir bilançosunu yapmak hayli zor bugün. Öyle ki, başlarda partinin gelişimi üzerine son derece önemli rolü olabilecek gibi gözüken pek çok akım, çevre ya da parti bugün silinip gitmiş durumda. Kuruluş süreci bu açıdan hayli karmaşık ve zor geçti. Ama tüm bu problemlere rağmen, işçi sınıfına dayanan, yoksul köylü hareketini ve geniş bir halk hareketini de ku-

caklayabilen, değişik eğilimleri içinde barındıran bir kitle partisi ortaya çıktı. İşçi sınıfı ve yoksul köylü hareketinin yanısıra, "halk hareketi" deyimini de kullanıyorum. Çünkü Latin Amerika'da, özellikle Brezilya, Meksika ve Peru'da bu hareket son derece önemli. Sözünü ettiğim, gecekondu bölgelerinde sağlık, bakım, ulaşım, mesken vb. gibi problemlerde yoğunlaşan bir şehir yoksulları hareketi.

Teorik planda PT'nin kuruluşunun canlandırdığı bir tartışma da "İşçi sınıfı partisi", "devrimci parti", "leninist parti" anlayışları üzerine olmalı. Bizzat bu tartışma ile birlikte, özellikle sizlerin düşüncesinde de bir evrim gözlenmekte.

Örneğin 1981'de sizin akımın bir önderi -Raul Pont- partiden şu terimlerle sözetmekte: "Hernekadar PT uluslararası harekete henüz dahil olmamış da olsa, pek çok eksiklikler ve belirsizlikler de taşısa, kelimenin gerçek anlamında bir devrimci parti olmasa da..." Sen ise 1986'da şunları söylemektesin: "Bizler PT'nin inşasını, geniş bir işçi ve kitle öncüsünün oluşması, farklı kökenli devrimci kadroların buluşması ve herşey iyi giderse bir devrimci partiye yaklaşılması süreci olarak görüyoruz". 1987'de ise "devrimci parti"yi şöyle tanımlamaktasın: "Biz, içinde binlerce değil, milyonlarca işçinin politik mücadeleye katıldığı bir öncü partiyi inşa etmek istiyoruz". Bu teorik tartışma ve sizlerin ve Brezilya solunun bu konuda yaşadığı evrim üzerine konuşmanı isteyeceğim.

Biraz önce de belirttiğim gibi partinin ilk kuruluş döneminde, onun bir devrimci parti olmasına kuşkuyla bakan pek çok sol çevre mevcuttu. Bunlara göre, devrimci parti için önce ortada bir programın olması, böylesi bir ideal partiye "layık" öncü kadroların yetişmiş olması lazımdı. PT'de ise bunlar yoktu. Dolayısıyla onun işlevini bir cephe, bir geçici partiyle sınırlamak gerekliydi. Bugün bütün bu iddialar silindi gitti. Kanımca bunlar leninizmin son derece dar ve şematik yorumlarıydı. Bu yorumların ne bizim deneyimizle ne de uluslararası deneylerle hiçbir alakası yoktu.

Bizlerse PT'nin devrimci bir işçi partisi olabileceğini söylemekteydik. Bize göre de partinin başlangıçda böyle bir niteliği yoktu. Ama bağımsız bir sınıf partisi idi ve işçi mücadeleleri içinde doğmuştu. Bu şartlarda ondan, program konusunda bir netlik beklemek doğru değildi. Böylesi bir programın tartışılması ya da oluşması için beklemek de mümkün değildi. Çünkü ortada, öncü işçilerin ve sendikacıların kurduğu bir sınıf partisi vardı.

Ama şurası bizim için o gün olduğu gibi bugün de son derece açık. Brezilya da, bir işçi partisinin sosyalist bir devrime önderlik edebilmesi için, programatik belirlilik şart. Bir devrimci işçi partisi için ikinci temel koşul ise, örgütlenme düzeyinde ortaya çıkmakta. Bu parti sınıfın öncüsüyle, sınıfın kitlesi arasındaki ayırımı belirleyen bir yapıya sahip olmalı. Bu anlamda militan, savaşçı bir karaktere sahip olması gerek. Elbet PT de, baştan beri işçi ve halk mücadelelerini yönlendiren militanların yer aldığı bir partiydi. Ama kabul etmek gerekir ki, bu militanların büyük bir kısmı sözkonusu mücadelelere, bir ölçüde partiden bağımsız olarak öncülük etmekteydiler. Dolayısıyla, onların öncülüğü her zaman otomatik olarak partinin öncülüğü anlamına gelmemekteydi. İşte bu nedenlerle, 1981 yılında partiden sözederken o ihtiyatlı deyimleri kullanmaktaydık. Benzer formülleri daha sonraki yıllarda da kullandık. Bugün bile, programatik ve örgütsel düzeyde ilerlemelere rağmen niteliksel bir dönüşüm yaşadığımız hala söylenemez.

Yine örgütlenme konusunda, ama bir başka düzeyde bir soruna, parti içindeki eğilimler konusuna geçiyorum. Şurası açık ki PT bu açıdan oldukça zengin bir deney birikimini ifade etmekte. Bu konuda temel sorunlar neler, çeşitli grupların, bu arada sizin de nasıl bir evriminiz oldu? örneğin 1981 yılına ait bir IV. Enternasyonal dökümanında şöyle deniyor: "Sosyalist Demokrasi -yani sizlerden sözediliyor- PT içinde bir örgüt olarak varlığını sürdürmeye devam edecektir." Kanımca şu an sizler için durum hayli değişik. Bildiğim kadarıyla Sosyalist Demokrasi, bir süredir örgüt olarak değil bir eği-

lim olarak, bir akım olarak varlığını sürdürmekte PT içinde. İstersen bu konunun tartışmasına şöyle bir soruyla başlayalım: PT içindeki eğilim politikanızla, klasik entrizm taktiği arasında nasıl bir farklılık mevcut?

Entrizm taktiği, bir partiye, bir süre sonra daha kuvvetli olarak çıkmak üzere girmeyi ifade eder. Süre, nisbeten kısa veya uzun olabilir. Ama hedef hep, güçlenerek çıkıp kendi örgütünü kurmaktır. Bizlerde egemen olan düşünce ise, ne zaman ve nasıl çıkacağımız değil, PT'nin inşasına nasıl katılacağımızdı. İlk başlarda diyorduk ki, bu partinin program ve örgüt düzeyinde gerçek bir devrimci parti hüviyetini kazanması için aynı zamanda onu yönetecek bir devrimci kadronun yetişmesi gerekir. Kendi akımımıza, bir bakıma bu tarihsel role hazırlanma görevini vermekteydik. Bu açıdan parti içinde, bir örgütlü akım olarak, bir örgüt olarak mevcut olmamız gerektiğini düşünüyorduk.

1982'den itibaren partide program konusunda yavaş yavaş tartışmalar başladı. Özellikle seçim platformu nedeniyle. Bu tartışmalar parti içinde, programatik planda bir reformist eğilimin doğuşunu haber vermekteydi. Bu eğilim partinin sınıf temelini sorguladığı gibi, program konularında da reformist bir perspektifi formüle etmekteydi. Bir bakıma parti içinde bir sağ-sol ya da devrimci-reformist ayırımı başlıyor gibiydi. Ancak 1983'den itibaren bu sorun biraz daha karmaşıklaştı. Bu tarihte Lula önderliğindeki sendikacılar, eski kastrocular ve Kurtuluş Teolojisi yanlıları, Artikülasyon diye anılan çoğunluk eğilimini kurdular. Bu eğilim, önce kendi sağı ile sınır çizmekteydi. Yani bağımsız bir işçi sınıfı partisinin inşasını hedeflemekte, Brizola vb. gibi popülistlerle birleşmeyi reddetmekteydi. Ama çoğunluk eğilimi, kendi solu ile de bir sınır çizmekteydi; özellikle örgütsel konuda. Sol eğilimleri, entrist bir taktik izlemekle, PT'yi inşa projesini yok saymakla, kendi paralel örgüt hiyerarşilerini korumakla suçluyordu.

O sırada şöylesi bir sınıflandırma yaptığımızı hatırlıyorum. Bir yanda bir reformist sağ kanat vardı; bazı parlamenterler, bir dizi aydın

ve eski sol örgütlerin bazı kesimleri. Bunu, bir merkez daha doğrusu bir merkez-sol olarak nitelenebilecek Artikülasyon izliyordu. Bu eğilim ise, programatik konularda hayli heterojendi. Ve nihayet partinin bir de sol kanadı mevcuttu.

Ancak bu "sol" da epey karmaşıktı. Şöyle ki bu kanat, programatik konuda devrimci olarak nitelenebilirdi. Ama PT'nin inşası konusunda, bu temel konuda, kendi içinde bölünmüştü. Onu "cephe" olarak veya sadece bir siyasal alan olarak görenler, "geçici parti" tezi sahipleri, "devrimci parti" olarak inşa etmek isteyenler vb. gibi. Görüldüğü gibi ortada, partinin niteliği konusunda en ufak bir uyum ve anlayış birliği yoktu. Bu karmaşaya rağmen 1987'ye dek taktiğimiz şuydu: devrimci solu partinin inşası temelinde birleştirmek ve çoğunluk eğiliminin bazı kesimlerini, özellikle de sendikacı kadroları içine alacak yeni bir devrimci yönetim oluşturmak.

1987'den itibarense, çoğunluk eğilimi hakkındaki değerlendirmemizi gözden geçirdik. Bunun sonucu olarak Artikülasyonu, "merkezci" olarak değil, "devrimci" bir eğilim olarak nitelemeye başladık. Bu değişimde esas etken, özellikle sendikacı kadroların sınıf mücadelesi çizgisinde tutarlı bir tarzda ısrarları ve eski kastrocu kadrolarda gözlediğimiz değişmeydi. Bu kadrolar, PT'nin bir sınıf partisi olarak inşasında net bir tutum almakta ve reformcu kadrolarla bir sınır çizmekteydiler. Her ne kadar kampçı çizgilerinde ısrar etmekte ve sık sık taktik yönelişlerde pragmatizm göstermekteydiseler de, devrimci olarak nitelendirilmeleri daha doğru gözükmekteydi bizlere.

Beri yanda 1987'deki 5. kongre, parti-içi eğilimler sorununa tüzüksel bir çözüm getirdi. Eğilimlere, yayında bulunma ve platform oluşturma hakları resmi olarak tanındı. Bu durumda Sosyalist Demokrasiyi, parti içinde bir örgüt olmaktan çıkarıp bir eğilim haline getirdik. PT'nin bir eğilimiydik artık; ama devrimci Marksist bir eğilim, bir enternasyonalin yani IV. Enternasyonalin inşası için mücadele eden bir eğilimdik.

Tabii bu 7-8 yıllık gelişim tekdüze bir çizgi izlemedi. örneğin 1984'de parti yönetiminin hemen yarısı burjuva aday Tancredo'yu destekleme eğilimi gösterdiğinde, daha doğrusu bu ihtimali tartışma eğilimi gösterdiğinde, partide geri dönülmez bir bölünme olabileceğini düşündük. Çünkü böylesi bir destek, bağımsız bir işçi partisi inşa projesinin yokolması anlamına gelecekti. Bu durumda, bu tarz bir desteğe karşı çıkan devrimci unsurlarla yeni bir parti projesinin tartışılabileceğini düşünmeye başladık. Neyse ki, yapılan bir parti-içi referandumda parti üyelerinin çoğunluğu Tancredo'nun desteklenmesini reddetti.

Peki aynı dönemdeki bu gelişmeler, program ve strateji konularına yansıdı mı?

Evet, örneğin 1987'de genel bir stratejik yöneliş anlamına gelecek bir proje oluşturuldu: demokratik bir halk alternatifini yaratmak üzere, demokratik bir halk cephesinin oluşturulması. Bizim de yaptığımız katkılarla bu proje, bir tür Brezilya koşullarına uygun bir işçi-köylü hükümeti hedefini ifade etmekteydi. Yani işçi sınıfını, yoksul köylülüğü, diğer çalışan halk kesimlerini ve ücretli orta tabakaların bir kesimini temel alan bir hükümet projesi. Elbette işçi sınıfının öncülüğünü, PT'nin önder konumunu gözleyen bir projeydi bu. Oluşturulan genel program ise, kapitalizm çerçevesinde uygulanması mümkün olmayan, tersine kapitalizmle bir kopuşmayı hedefleyen bir programdı.

Yine aym 5. Kongrede sosyalizmin daha belirgin bir tanımlaması konusunda adımlar atıldı. Üretim araçları üzerinde sosyal mülkiyet, ama bununla birlikte bir sosyalist demokrasi ve politik çoğulculuğun tesisi. Elbet bütün bunlar pek sakin bir tarzda gerçekleşmedi. O yıllarda parti içinde "sosyalist kamp"ın etkisi altında olan güçlü bir akım mevcuttu. Bu şartlarda örneğin bir kongre dökümanına, tek parti anlayışına karşı bir cümle koymak o denli kolay bir şey değildi. Tabii hiç kimsenin tek partili sistemi savunacak hali yoktu. Böylesi bir girişim çılgınlık olurdu. Ama tek parti sistemine karşı olunduğunu beyan etmek, buna da yanaşmamaktaydılar.

Aynı şekilde demokratik bir halk cephesi ve iktidarı formülünü, burjuvazinin bir kesimini de içine alacak tarzda ifade etmek isteyen akımlarla da büyük bir ideolojik mücadele ve teorik tartışma yaşandı.

1990 Haziran'ındaki 7. Kongre ise bir başka açıdan bir dönüm noktası anlamına gelmekteydi. Şöyle ki ilk kez bu kongre ile, parti ulusal yürütme komitesi seçimleri için oranlı temsil sistemi getirildi. Böylelikle her platformun, güçleri oranında parti yönetiminde temsilleri sağlanmış oldu.

Bu sistemin PT gibi çok eğilimli bir partide bir istikrarsızlık unsuru olması ihtimali yok mu? Örneğin mutlak çoğunluğu sağlayan bir akımın yokluğunda.

Elbette o denli ideal bir sistem değil bu. Senin belirttiğin riske varmadan önce başka problemler de var. örneğin parti yönetimi toplantıları, eğilimlerin temsil toplantıları haline de gelebilir. Kollektif bir çalışma, sentez ve bilgi dağıtımı olanağı yitirilebilir. Ancak bugün partimizde böyle bir risk mevcut değil. özellikle 1987'den beri yönetim düzeyinde de, taban düzeyinde de karşılıklı güvenin hızla gelişmesi sözkonusu. En azından pek çok örgütte olduğu türden ayrılık arama gibi bir özel çaba hakim değil eğilimlerde.

Bu konuda partimizin nadir örneklerden biri olduğu kanısındayım. Örneğin ben yakın zamanlarda Dördüncü Enternasyonal'in Fransa seksiyonu LCR'in merkez komite toplantılarına katılma fırsatını bulduydum. Orada eğilimlerin pozisyonlarındaki sektarizmi gerçekten hayret verici ve üzücüydü. Ki bu bir Troçkist örgütün, yani ileri düzeyde programatik belirliliği olan bir örgütün hali. Bizde ise, Troçkistler var, eski Maocular var, eski Kastrocular var, kiliseden insanlar var, sol sosyal demokratlar var... Ama buna rağmen yoldaşça bir atmosfer mevcut. Elbet manipülasyonlar, prensipsiz mücadeleler v.s. yok değil. Ancak çok şükür ki bunlar esas egemen metodlar değil.

1987'ye kadar yaşanan bütün bu gelişmeler, çalışma stilinizde

nasıl bir değişmeye yol açtı. Ya da şöyle diyeyim: Grup olarak örgütlenmenizde nasıl bir evrim yaşadınız?

Örgütten eğilim sürecine geçişte, Sosyalist Demokrasiyi iki düzeyde yapılandırdık. Birinci düzeyde bir "eğilim" sözkonusu. Bu nisbeten dana sınırlı bir yapılanmayı ifade etmekte. İkinci düzeyde ise bir "akım"ın yapılanması var. Bu ise daha geniş bir çevre, toplantıları açık bir çevre anlamına gelmekte. Ama ben bu durumun değişeceği kanısındayım. Çünkü şu andaki formül, bir bakıma akım içinde yönetici ya da militan konumunda olanlarla, diğer parti üyeleri arasındaki ayırımı ifade etmekte ki, zaten her zaman mevcut olan bu durumu yapısal bir ayırım haline getirmenin bence fazla bir anlamı yok.

Yayın organınızın konumu ne olmakta bu durumda? örneğin Em Tempo'nun başlığı altında şunlar yazılı:"PT içi Sosyalist Demokrasi eğiliminin yayın organı"

Gazetemiz başlangıçta tıpkı diğer gazeteler gibi piyasada satılmaktaydı. Ancak 1983'de şöyle bir değerlendirmede bulunduk.: Eğer PT'nin bir akımı olarak kalmak istiyorsak -hernekadar örgüt isek degazetemiz partinin kitlesini hedeflemelidir. Yani parti içindeki bilgilendirme ve tartışmayı zenginleştiren bir gazete olmalıdır." Bir süre sonra bizim bu uygulamamız tüzüksel bir uygulama oldu parti içinde. Yani her eğilimin yayın hakkı var. Ancak bu yayın, partinin üye kitlesine hitap etmek durumunda. Tabii bu kural, parti üyelerinin kitleye yönelik kitap, broşür yayınlama haklarını ortadan kaldırmıyor. Bütün sorun, parti organlarımn denetiminde olmayan bir yayının, PT yayınıymışçasına takdim edilmesinin önlenmesinde. Bu kuralın uygulanmasını epey sancılı yaşadık. Ama eğer partiyi eğilimlerin ya da örgütlerin bir federasyonu olarak görmek istemiyorsak, bu ilkeye sadık kalmak durumundayız.

Ama bugün hala, "bütün işçiler PT üyesidir" diyerek gazetelerini fabrika önünde satmaya çalışan bir iki eğilim yok değil. Bunların da bir süre sonra bu çabalarından vazgeçecekleri kanısındayım. Çünkü ne

işçilere, ne partiye ve hatta ne de kendilerine karşı dürüst bir tavır içindeler. Örneğin karşılaştıkları her işçiye kendilerini, şu ya da bu eğilim vs.nin üyesi değil, PT üyesi olarak takdim etmekteler. Dolayısıyla işçinin gözünde kendisine verilen gazete PT'nin gazetesidir. Şimdi ben, PT yöneticisi olarak ya da PT'nin yönetim organları, hepimiz basbayağı sorumluyuz o gazetenin yazdıklarından. Onu okuyan işçinin gözünde elbet. Gazetenin başlığının altındaki "PT eğilimi" ifadesi, böylesi bir aldatmacayı ortadan kaldırmak bir yana daha da güçlendiriyor. İşçi ne bilsin, milyonlara hitab eden bir partideki 500 ya da 1000 kişilik bir eğilimin ne olduğunu.

Bu kuralın iyice benimsenmesi için herhalde biraz daha zamana ihtiyacımız var. Bir süre sonra bu alanda da işlerin düzeleceği kanısındayım. Bu arada belirteyim, parti içi eğilimlerin yayınları konusundaki bu kural, sendikal alanda geçerli değil. Sendikalardaki eğilimler, sendikanın genel kitlesini hedefleyen yayın çıkarma hakkına sahip bulunmaktalar.

Parti içi eğilimler konusunun tartışılmasında, eğilimlerin dışında kalan parti üyesi işçilerin herhangi bir rolleri oldu mu?

Partinin tabanı ya da sağduyusu diyebileceğimiz işçilerin önemli bir etkisi oldu bu gelişmelerde. Başlangıçta kendisini hissettiren bu "çok örgütlü" atmosferi benimsemeleri mümkün değildi bu işçilerin. Bu anlamda işçilerin bir baskısı oldu eğilimler üzerinde. Zaten onlarsız bir çok eğilimin başlangıçtaki sekter tutumlarını değiştirmeleri mümkün değildi. örneğin morenocu akım, eğilimlere ilişkin ilkeyi ancak 1989 başkanlık seçimlerinden sonra benimsedi. Çünkü bu tarihten itibaren Brezilya'da, PT'siz ya da PT ile kopuşarak, işçi sınıfının politik hareketinin gelişmesi için bir şeyler yapılabileceğine inanan aklı başında solcu kalmadı.

Bu gelişmelerde -her ne kadar bu ve benzeri ilkelerin baştan beri savunucusu da olsak- biz de epey sancılı dönemler yaşadık. örneğin 1988'deki son konferansımızda, bazı yoldaşlar dar örgütlenmede ısrar

ettiler. Hatta, PT'nin örgütsel ilkelerini kabul ettiğimizi beyan edip, gizli bir örgüt olarak varlığımızı devam ettirmemiz gerekliliğini ileri sürenler bile oldu. Kimileriyse yeterince lenininst olmadığımızı, tasfiyecilik yaptığımızı, attığımız adımın ideolojik teslimiyetçilik olduğunu söylediler. Ama eğilimimizin ezici bir çoğunluğu, aslında manipülasyoncu politikaya yol açacak ve parti içinde son derece hayati olan güven duygusunu yıpratacak bu türden yönelişlere itibar etmedi.

Sonuç olarak şu anda bilanço genel olarak pozitif. Ancak hemen ekleyeyim, yarın grevlerde önemli yenilgiler yaşanırsa, sosyal hareketlerde bir durgunluk dönemine girersek ya da seçimler kötü giderse bu konuların tekrar gündeme geleceğini adım gibi biliyorum. Bu açıdan yeterince olgunlaştığımızı iddia edemem. Partide hala pek çok şey çözüme ulaşmamış durumda. Pek çok problem var ve çoğunun cevapları hala açıkta.

Bu cevapları açıkta sorunlardan biri olarak, PT'yi parlamento ve belediyeler gibi kurumlarda bekleyen tehlikeler üzerine ne düşünüyorsun?

Partinin epey bir süredir, Brezilya'nın henüz oturmamış siyasal yapısının belirlemesiyle, parlamenter faaliyete ve seçimlere bir öncelik verdiği muhakkak. Diğer yanda sosyal hareketlerde yer alan nice parti üyesi, hala kelimenin gerçek anlamında parti yapısı içinde örgütlü durumda değiller. Bu militanların sendikalardaki, kitle hareketlerindeki rolleriyle partideki konumları arasında bir dengesizlik sözkonusu. Parti, tüm dökümanlarında, kararlarında, sosyal mücadelelere daima öncelik verdiğini, seçim ve parlamento çalışmalarının ikincil bir önemi haiz olduğunu hep tekrarlamakta, ama fiiliyatta bu öncelik her zaman layıkıyla yerine getirilememekte. Sosyal mücadelelere ilişkin stratejik ve taktik yönelişlerin tesbiti konusunda hala geç kalmaktayız.

Öte yanda parlamenter yapı da tıpkı sendikal yapı gibi önemli bir bürokratikleşme kaynağı. Sendikalarda, belediyelerde yönetime gelen ya da parlamentoya giren PT üyeleri, belki militanlıklarından birşey

kaybetmiyorlar ama, daha göreve başlar başlamaz bir ikinci seçimi hemen kafalarına koydukları muhakkak. Bütün bunlar, sanırım önümüzdeki kongrenin temel tartışma konularından olacak.

Bu noktada program konusuna geçmek istiyorum. Kanımca bu konuyu bir kaç farklı düzeyde tartışmak gerekli. önce programın, deyim yerindeyse teorik veçhesine ilişkin sorunlar. Yani yaklaşık 150 yılda uluslararası işçi hareketinin ürettiği teorik-programatik birikim: Kapitalizmin doğasının, çelişkilerinin ve yöneliş eğilimlerinin açıklanması; devlet sorunu; sosyal-siyasal devrim; sürekli devrim; stalinizmin eleştirisi ve ilh.

İkinci düzey daha "politik". örneğin sizin de metinlerinizde, PT'nin ilk katıldığı seçimlerde kullandığı sloganların, sunduğu projelerin zayıflığı üzerine eleştirileriniz yer almakta. Buna göre örneğin "çalışmasını bilen yönetmesini de bilir" ya da "patronsuz parti" gibi aslında son derece anlamlı olan sloganlar, programatik düzeyde fazla bir şey söylememekteler. Bunları program yerine geçirmek büyük bir konfüzyona yol açabilir. Bu açıdan seçimlerde veya belirli politik-sosyal dönüm noktalarında sunulacak platformların oluşturulması hayli çetin bir görev olmalı.

Üçüncü düzey ise, aslında ilk iki düzeyin epey kompleks bir bütünlüğü olarak algılanabilir. Bunu "politik proje" anlamında bir program olarak niteleyebiliriz. Yani bütün bir çağın deneylerinin, teorik-entellektüel birikiminin ve mevcut ideolojik atmosferin bütünlüğü içinde şekillenen, bir çeşit gelecek toplum hayali, ütopisi. Sanırım özellikle bu alanda uluslararası işçi hareketi epey zaaflı bir konumda. Geçmişten bir örnekle bu konuyu geliştirmeye çalışayım. örneğin 1950'li ve 60'lı yıllarda, hemen hemen tüm dünya ölçüsünde, özellikle de geri kalmış ülkelerde ve "sosyalist" ülkelerde bu alanda epey bir netlik mevcuttu. Üretim araçlarının sosyalleştirilmesi, millileştirmeler, toprak reformu, planlı ekonomi, devletçi ekonomi vs.vs. Bu programatik hedeflerle ifade edilen bakış açısı, gerek devrimci

önderliklere, gerekse kitlelere büyük bir özgüven vermekteydi. O dönemlerde bu programatik vizyonun en kaba bir şematizasyonunun bile bir politik değeri ve anlamı vardı.

Bugün bütün bunlardan sanırım oldukça uzaktayız. Bu şartlarda bazı Troçkist arkadaşların sık sık söylediği gibi "sürekli devrim programı ile bu sorun teorik düzeyde çözülmüştür" deyip geçmek artık büyük bir safdillik gibi gözükmekte. Tersine mevcut durum, programın tüm bu düzeylerde yeniden temellendirilmesini, yeniden inşasını dayatmakta.

PT'nin on yıllık deneyleri ışığında bu konularda ne düşünüyorsun?

Program konusunda daha doğrusu kimi programatik konseptlerin belirlenmesi anlamında, özellikle son yıllarda önemli sayılabilecek gelişmeler yaşadık. Örneğin sosyalizm projesi konusunda. Başlangıçta partide, demokratik bir sosyalizm kavrayışı üzerine muazzam bir karmaşa vardı. Mevcut "sosyalist kamp"ın eleştirisiz savunucuları, özürcüleri bu karmaşanın esas sorumlularıydılar. Ancak geçen yıl içinde Doğu Avrupa'da yaşananların, bu açıdan bir netliğe kavuşmamızda önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Aynı netlik örneğin sınıf bağımsızlığı gibi konularda da var. Elbet problemler yok değil. Örneğin PT dışından adayların desteklenmesi tartışıldığında, bu problem sık sık gündeme gelmekte. Ama anlaşmazlıkların çözümü, bu anahtar programatik sorunda büyük bir konfüzyon olmadığını göstermekte. Zaten bu konu PT'nin neredeyse doğuş sebebi ya da varlık sebebi gibi bir şey.

Öte yanda ekonomik konulara ilişkin fazla bir ilerleme yaşamadığımız muhakkak. Örneğin herkesin gerekliliğine inandığı demokratik bir planlama içinde, pazarın nasıl bir rol oynayabileceği konusunda yeterince net olmadığımızı söyleyebilirim.

Devlet, politik iktidarın niteliği gibi konulara gelince, çok şükür küçümsenmez bir netliğimiz ve hatta diyebilirim ki oybirliğimiz var.

Örneğin burjuva devletinin, çalışanların devlet yönetimine katılmalarına olanak vermeyecek bir niteliğe sahip olduğu, çalışanların kontrolü temelinde, halk konseyleri temelinde başka tip bir iktidarın oluşturulması gerektiği, bütün bunlar geniş bir parti kitlesinde onay bulmakta. Yine kitle hareketinde öz-örgütlenmelerin önemi, kitle hareketinde demokrasi vb. gibi konularda da, genellikle bir anlaşma ve uyum mevcut.

Ayrıca "tek ülkede sosyalizm", devrimin enternasyonalist karakteri gibi sorunlar da, "sosyalist kamp"ta olan bitenlerden sonra, daha yoğun biçimde tartışma konularımız arasına girmekte. Son olarak Brezilya gibi ülkelerde "aşamalı devrim"in imkansızlığı, devrimin süreklilik karakteri üzerinde de bir anlayış birliğimiz mevcut.

Senin sözünü ettiğin ikinci düzeyde, yani platformlar anlamında program konusunda ise, PT nin bazı önemli deneyleri var. Örneğin son başkanlık seçimlerinde Lula'nın platformu oldukça, radikal ve tutarlıydı. İşçi ve çalışanların merkezi taleplerine verilen yer, çalışanların hükümeti formülasyonu, dış borçlarm ödenmesinin reddedilmesi, radikal bir toprak reformu, devletin demilitarizasyonu gibi taleplerin ifade ettiği patlayıcılığı görmek herhalde o kadar zor olmasa gerek. Bu platform burjuvaziyi, toprak sahiplerini ve emperyalizmi doğrudan hedef almaktaydı. Kuşkusuz ordunun dağıtılması, işçi milisinin kurulması gibi formüller yoktu. O şartlarda olması da mümkün değildi zaten. Ama bu eksiklikler programın patlayıcılık karakterinden bir şey eksiltmiyordu.

Ama bu platformun bir temel konuda olumsuzluk taşıdığını söyleyebilirim. Şöyle ki, ekonominin işleyişi, devletin bu alandaki rolü gibi konularda, platform son derece savunmacıydı. Burjuvazinin uzun bir süredir bir ideolojik saldırısı vardı; pazarın ve özelleştirmelerin nimetleri, devletin ekonomik rolü ve merkezi planlamanın olumsuzlukları vs. üzerine. Sanırım bu ideolojik saldırı, bu savunmacı üslubun esas nedeniydi.

Tekrar örgütlenme sorunlarına geçmek istiyorum. Üyelik statüsü, üye sayısının evrimi, örgütsel yapı üzerine bir kaç sorum olacak. Dökümanlarınızdan öğrendiğime göre, ilk kuruluş yılında (mayıs 1979) partinin 26 bin üyesi mevcut. Ekim 1979'da bu sayı 70 bin oluyor. 1981'de 200 bine yükseliyor. Kasım 1976'da 500 bin, şu sıralarda da 650 bin. Ancak tartıştığım birçok partili, bu üye sayısı ile, sizin nucleus dediğiniz parti örgütlerinde yer alanların sayısı arasında büyük bir farkın mevcut olduğunu söylemekte. Bu durumda bu iki kategori üyenin varlığı, parti içinde bir gerilim kaynağı olmuyor mu?

Problem, senin ifade ettiğinden daha karmaşık. Şöyle ki, diyelim 600 bin üye varsa, bunun %10'u parti militanı olarak kabul edilebilir. Yani parti içindeki akımlara katılan, sendikal sektörde parti adına yer alan ve nihayet partinin yönetim organlarında yer alan 50-60 bin dolaylarında militan. Sözünü ettiğin nucleus'lara gelince, bunlar sadece 10-12 bin militanı içermekte. Ama bunun dışında bir diğer ölçü daha var. Partinin toplam üye sayısının %20'si, yani 120-130 bin üye, parti toplantılarına, kongrelerine nisbeten düzenli olarak katılmakta, çalışmalarda yer almaktalar. Bu sayı, parti kongrelerinde oy kullanabilmek için gerekli olan düzenli aidat ödeme listesinden çıkarılmakta. Ama bu 120 bin parti üyesini de, tam bizlerin anladığı anlamda militan parti üyesi olarak kabul etmek de mümkün değil.

Peki geriye kalan yarım milyonu aşkın üye ne oluyor diyeceksin. Bunun tek nedeni, sık sık söylendiği gibi, legal zorlamalarla yapılan üye yazım kampanyaları değil. Bundan daha önemlisi, partide baştan beri şöyle bir kitle partisi anlayışı hakim oldu. Buna göre, militan olmayan işçiler de partiye üye olabilmelidirler; bu, onlara parti çahşmalarına katılma fırsatı yaratabilir, onları partiye bağlar; partinin militan kadrolarının dışında böylesi bir nebülözün bulunmasının yararı vardır, vs. vs. gibi gerekçeler.

Ayrıca bir diğer husus daha var ki, bunda belirli bir olumluluk da

olduğu kanısındayım. Şöyle: özellikle militan konumdaki pek çok işçi, partiye aileleriyle birlikte katılır. Ama bu insanları militan olarak kabul etmek de mümkün değil. Çünkü düzenli bir parti faaliyeti içinde değiller. Ama öte yanda belirli kampanyalarda, grevlerde, kimi mahalli çalışmalarda ve seçimlerde son derece aktifler. Ve kendilerini PT'li olarak görmekteler. Elbet sağlam bir örgütsel geleneğin oluşturulması yolunda bütün bunlar birer problem yaratmakta. Ama aynı durum bizlere bütün bu insanları örgütsel çalışmada seferber edebilmek için olanaklar anlamına da gelmekte. Yoksa sorun kestirmeden, devrimci üyelik normlarını partiye dayatmak değil.

Bir de merkezi sendika konfederasyonu (CUT) militanlarının özel bir durumu var sanırım. Geçenlerde tartıştığımız bir arkadaş, bunların sayılarının yüzbinlerle ifade edildiğini söylediydi.

Evet, şu anda konfederasyonun bir kaç yüz bin militanı mevcut. Yanlış anlaşılmasın. Bunlar ücretli sendika görevlisi falan değil. Sendikal mücadelenin gönüllüleri. Sendika örgütlenmesi, grevler, direnişler, CUT'un PT'nin seçim kampanyasına katkıları, bütün bunlar hep bu militanların eseri. Bunların büyük bir çoğunluğu -üye olmasalar bile- kendilerini PT'li olarak kabul etmekteler. Bu konu da PT'nin çözüm bekleyen dev örgütlenme sorunlarından bir diğeri.

Peki bu sorunlar için ne gibi çözüm önerileriniz var?

önce üyelerin kongrelerde oy hakkı konusunda, düzenli aidattan öte başka bazı koşullar önermekteyiz. Şu anki koşullarda, her üyenin parti örgütlerinde görev almasına hemen geçilmesinin gerçekçi olmadığını düşünüyorum. Bu konuda alınacak yapay tedbirler çok olumsuz sonuçlar verebilir. Biz geçişsel tedbirler düşünmekteyiz. Örneğin her üye, belirli bir parti faaliyetine bir çeşit "kayıt" olmalıdır. Yani sendikal faaliyet, kırsal alan çalışması, mahalle faaliyeti vb. gibi. Tabii bu nisbeten yumuşak bir kriter. Ama şu an üye konumunda olanların önemli bir kısmını harekete geçirmekte yararlı olabilir. Bunun ötesinde özellikle sendikal hareket için, partinin sendikaların yapısından ba-

ğımsız olarak kendi örgütlerini oluşturması gerektiği kanısındayız. Nihayet düzenli ve kaliteli bir merkezi yayın organının çıkarılması da önerilerimiz arasında. Bunun da örgütlenme sorunlarının çözümünde büyük bir rolü olacak.

PT'nin kuruluş tarihi gösteriyor ki, gerek kuruluş gerekse gelişme döneminde sendikacıların özel bir konumları ve katkıları olmuş. Bunun daha sonraki dönemlerde, partinin örgütlenme kurallarına bazı etkileri oldu mu? örneğin sendikacıların parti organlarındaki konumlarıyla ilgili herhangi bir tüzüksel hüküm var mı? Ya da bizim Türkiye'deki bir işçi partisinde olduğu gibi, yönetim organlarında sendikacılara ayrılmış bir kota mevcut mu?

Tüzüksel herhangi bir hüküm yok. Ama bir gelenek olduğunu söyleyebilirim. örneğin eyaletlerde, büyük endüstri merkezlerinde parti örgütünün başında mutlaka bir sendikacı ya da sendikal faaliyetten gelmiş biri bulunur. Kanımca sendikal faaliyette aktif olanları parti faaliyetine çekmek açısından yararlı bir gelenek bu. Çünkü sendikacıları partinin aktif yaşamında tutmak, her zaman büyük bir sorun. Sendikal faaliyetleri, parti çalışmalarına katılmalarında sık sık önemli bir engel teşkil etmekte.

Üye aidatı ve partinin gelir kaynakları konusunda biraz bilgi verir misin?

Tüzüğe göre aidat aylık gelirin en az %1'i olarak tesbit edilmiş durumda. Tabii bu miktar gelir arttıkça yükselmekte. örneğin parlamenterler, çok daha yüksek oranlarda aidat ödemekteler. Bu da parti için iyi bir gelir kaynağı. Çünkü Brezilya'da parlamenter ücreti, asgari işçi ücretinin yaklaşık 50 misli.

Daha önce değindiğim gibi, 120-130 bin üye aidatlarını düzenlice ödemekte. Ancak bu konuda da bir sorun var. Şöyle ki, kongrelerde oy kullanmak için o güne kadarki aidatların tam olarak ödenmiş olması gerekiyor. O nedenle bazan, bazı üyelerin aidatlarının belli bir

kongre listesini sunan akımca ödenmesi gibi durumlar da olmakta. Bu gibi örnekler elbet sayılı. Zaten epey pahalı bir yöntem olduğunu da eklemek gerek. Ama kabul etmek gerekir ki böyle şeyler de oluyor.

Buraya kadar hep işçilerden konuştuk. Oysa Brezilya'da güçlü bir köylü hareketi de mevcut. PT'nin bu alandaki konumu ne? örneğin köylü sorununu tartıştığım arkadaşınız İzak Akselrud, PT'yi aynı zamanda "yoksul köylülerin partisi" olarak da tanımlamıştı. Hatta hatırladığım kadarıyla PT için, "dünyanın en büyük yoksul köylü partisi" gibi bir ifade de kullanmıştı. Bunların yanısıra, Brezilya'da toprak sorununun ağırlığı üzerine görüşlerini soracağım. Bu konuda geçenlerde bir Amerikan gazetesinde ilginç bir değerlendirme okumuştum. Orada, Brezilya'da bazı toprak sahiplerinin, İtalya'nın yüzölçümüne varan boyutlarda geniş topraklara sahip oldukları yazılmaktaydı.

PT'nin inşasında sanayi işçilerinin oynadığı merkezi rol son derece açık. Bu konuda herhangi bir tartışma bile mevcut değil. Ama bu demek değil ki, PT yoksul köylüler arasında etkin değil. Tam da tersine topraksız köylüler hareketinin doğuşu ve özellikle de gelişmesinde partimizin büyük bir etkisi mevcut. Topraksız köylü hareketinin doğuşundaki etkisi dolaylı olabilir. Güçlenen bir işçi hareketi, büyüyen bir işçi partisi, toprak mücadelesini kışkırtmada önemli bir faktör olmuş olabilir. Ama hareket bir kez başladıktan sonra, partinin etkisi ve rolü çok daha somutlaştı. Bir defa çok büyük bir kısmı PT içinde yer alan Kurtuluş Teolojisi kadroları bu topraksız köylü mücadelelerinde yer almaktalar. Bu anlamda hareketin, partiyle güçlü bağlar kurması daha da kolaylaştı.

Son yıllarda bu topraksız köylü hareketi büyük sendika tipi örgütlenmeler de yarattı. Böylelikle sadece PT ile değil, CUT ile de bağlantıları gerçekleşti. Bu gelişmelerin sonuçları seçimlerde de etkisini hissettirdi. örneğin PT son seçimlerde, endüstrinin epey geri olduğu kuzey batı Brezilya'da büyük başarı kazandı. Bunların yanısıra parti-

nin, Amazon yerlilerinin mücadelesinde önemli bir yeri olduğunu belirteyim.

Ancak bütün bunlar, partimizin bir işçi partisi olduğu gerçeğini değiştirmiyor elbet. O sadece teori ve programı ile değil, üye bileşimi ile de tam bir işçi partisi.

Brezilya da toprak sorununun boyutlarına gelince, sözünü ettiğin Amerikan gazetesinin verdiği malumatta biraz abartma olduğu kanısındayım. Ama Brezilya'da, İtalya'nın değilse de, diyelim bir Belçika'nın yüzölçümüne varan genişlikte topraklara sahip olan mülk sahipleri var. Son yıllarda topraksız köylülerin ve yerlilerin gittikçe şiddetlenen mücadeleleri ve PT'nin güçlenmesi bunları iyice telaşa düşürdü. Şimdilik en şiddetli terör metotlarıyla bu hareketleri durdurma çabasındalar. Fazla bir başarı kazanmış sayılmazlar ama, terörün şiddeti bir ölçüde etkisini de göstermekte elbet. Bu terörü önlemenin tek çaresi, topraksız köylü hareketinin dev bir sendika hareketine dönüşmesi. Şu anki dinamik gösteriyor ki, topraksız köylü hareketi bir süre sonra bu konuma ulaşabilecek. Bu konuda elbet bize büyük görevler düşmekte.

Tartışmamızı bitirmeden önce bu noktadan itibaren, birbirinden bağımsız bir dizi soruya cevap vermeni isteyeceğim. Bu anlamda PT'nin "karizmatik" olarak nitelenebilecek önderi Lula ile ilgili bir sorum olacak. Geçenlerde konuştuğum "Morenist" akımın liderlerinden Valerio Arkadi, "Lula ve çevresini ta başından beri sosyalist devrime kazanılamayacak unsurlar olarak" gördüklerini belirtti. Ona göre Lula, sendikalist geçmişi, Kurtuluş Teolojisi hareketinin reformist kanadıyla ilişkileri ve partinin seçim ve parlamento mekanizması içindeki yeri itibariyle sosyalizm mücadelesi için bir anlamda kayıp bir unsur. Ne düşünüyorsun bu konuda?

Şurası açık ki Lula, resmi bürokratik sendikalarda eğiltilmiş biri. Üstelik diktatörlük döneminde sendikal alanda çalışmaya başladığında, yaptığı işin öyle işçi mücadeleleriyle falan da ilgisi yok. Bir süre sosyal yardım alanında çalışıyor. Ama 1970'lerin ortalarından itibaren

gelişen işçi mücadeleleri içinde gerçekten ilginç bir evrim yaşıyor. O dönemde sınıf mücadelesi çizgisinde bir sendikacılığın ilk örneklerini verenlerden. O yıllarda "gerçek sendikacılık" denilen akımın en önde gelen liderlerinden. Bunun hemen ardından, bir bağımsız işçi partisinin gerekliliğine ilk inananlardan biri. PT'nin kuruluşunda oynadığı rol görmezden gelinemez.

Lula, PT içinde de ilginç bir gelişme yaşadı. örneğin başlarda oldukça santralist bir parti anlayışına sahipti. Ayrıca gevşek bir parti örgütlenmesine inanıyordu. Parti içi eğilim hakkına gelince, bu konuda da hayli sekterdi. Ama özellikle bu konuda, bir tepki faktörü olduğunu eklemek gerek. Çünkü o tarihlerde partide yeralan akımların da, buna simetrik denilebilecek sekterlikleri vardı. Büyük çoğunluğunun PT'ye inandıkları falan yoktu. Onu sadece kendi örgütsel gelişmeleri için bir alan olarak görmekteydiler. Bu durumda, Lula da onları yok saymaktaydı. Ancak pek çok konuda olduğu gibi, bu konularda da oldukça hızlı bir evrim gösterdi.

Yine ilk başlarda sosyalizm konusunda da hayli bulanık fikirleri vardı. Ama 80'li yıllarda, özellikle de 1985'den itibaren bu konudaki görüşlerinde daha bir netleşme oldu. Bunda özellikle Küba'ya yaptığı seyahatlerin ve Kübalı komünistlerin önemli bir etkisi olduğu söylenebilir.

Elbet şu zaafı görmezden gelinemez. Lula'da, çevresindeki pek çok sendikalist gibi pragmatist yan epey güçlü. Bu bazan son derece büyük tehlikelere yol açabiliyor. örneğin 1984'de burjuva aday Tancredo'nun desteklenmesi konusunda ilk başta yalpaladı. Ancak tartışmalardan sonra doğru bir tutum alabildi. Ama son tahlilde gelişmeye açık olduğunu pek çok kere kamtladı. Kuşkusuz Lula'yı kelimenin tam anlamında bir devrimci marksist olarak nitelemek mümkün değil. özellikle sözünü ettiğim o pragmatik yanı nedeniyle. Ama niye gelişmesinin önünde böylesi hipotetik bir engel koyalım? Son yıllarda sosyalizmin demokratik karakteri konusunda, parti içi eğilim hakkı konu-

sunda, enternasyonalizm konusunda gösterdiği evrimi görmezden gelmek mümkün değil. Latin Amerika sol partileri toplantısının hazırlanmasında oynadığı rol gerçekten önemliydi. Son olarak 1989 başkanlık seçimlerinde yürüttüğü kampanyayı da dikkate almak gerek. O kampanyaya, Lula'dan daha iyi önderlik edebilecek bir sosyalist, bir devrimci düşünemiyorum

Ama gene de unutmamak gerekir, evriminde zamanla kendisini gösteren bir diğer nokta var ki, hayli olumsuz. Troçki'nin, partinin ya da sendika hareketinin ortalama düzeyinin üzerine çıkmış tüm işçi önderleri için dikkat çektiği durum. Yani bir çeşit sınıfın üstüne çıkma, sınıftan uzaklaşma. Dolayısıyla başka sınıfların etkisine daha açık hale gelme. Bu tehlike var. Ama bunlara dayanarak, onu ve çevresindeki sendikacıları sosyalist devrim mücadelesinde bir kayıp olarak görmek, bu tahlile katılmıyorum. Morenist arkadaşların pek çok konuda kendisini gösteren sekterlikleri bu konuda da kendisini gösteriyor.

PT içindeki entellektüellerle ilgili bir sorum olacak. Senin de kabul edeceğin gibi entellektüeller arasında, dünya ölçüsünde denilebilecek bir sağa kayış mevcut. Bu açıdan PT'nin entellektüelleri hakkında neler söyleyebilirsin?

Sanırım Brezilya'da da, dünyada egemen olan bu dalgaya paralel bir durum olduğu söylenebilir. Belirli ölçüde bir depolitizasyon, liberalizm hayranlığı, "planlamaya karşı pazar" ya da "modernite" üzerine yeni söylemler, bütün bunlar mevcut durumun pek parlak olmadığının göstergeleri. Elbet PT'nin varlığı, bu olumsuzluğun daha da şiddetlenmesini engelleyici bir unsur. Otantik bir işçi haraketinin ve bir işçi partisinin kazandığı mevziler, pek çok entellektüel için binlerce sayfalık teorik tartışmanın sonuçlarından daha ikna edici. Ama buna rağmen kabul etmek gerekir ki, entellektüeller PT içinde genel olarak sağcı bir rol oynamaktalar. örneğin son seçim platformumuzun hazırlıkları sırasında, sağ pozisyonları savunanlar hemen hep entellektüeller arasından çıkmaktaydı. Bu konuda bir somut örnek olarak Francis-

co Vefor'u verebilirim. PT'nin en önde gelen entellektüellerinden sayılır. Yakın zamanlara kadar da PT'nin genel sekreteriydi. Geçenlerde o da malum koroya katılarak, marksizmin çağının kapandığından bahsetmeye başladı.

Bu konuda bazı istisnalar yok değil. örneğin Frestan Fernande. Brezilya sosyolojisinin kurucusu olarak kabul edilir. Parlamentodaki PT milletvekillerinden hemen en solda olanı. Son derece radikal. Ama onun da kusuru, hayli konfüzyon içinde. örneğin Arnavutluk rejimini övebilmekte ya da Pekin Tienanmen katliamını savunabilmekte. Netice olarak, gördüğün gibi entellektüeller cephesinde durum o kadar parlak değil.

Bir diğer olumsuzluk unsuru anlamında, CUT'daki bürokratikleşme konusunda ne düşünüyorsun?

Sendikal yapı geçmişten gelmekte. "Geçmiş" deyince kastettiğim, 1964-80 askeri diktatörlüğü değil, 1940'ların Vargas döneminden bahsediyorum. Sendikaların mevcut vertikalist ve bir ölçüde devlete bağlı yapısı o dönemlerden kalma. Ama PT'yi doğuran sendikalar da bu yapı içinde gelişti. Bir bakıma bu yeni sendikalar, geçmişten gelen örgüte adeta ikinci bir yapı kazandırdı. Çünkü bu yeni sendikalarda grev komiteleri, fabrika komiteleri, çeşitli komisyonlar son derece önemli bir rol oynamaktaydılar. Ne var ki tüm bu yeniliklerin yanısıra, geçmişten gelen legal ve resmi yapı korunmak durumundaydı. Bu noktada belki soracaksın, yepyeni bir sendikal hareket yaratılamaz mıydı diye. Sanmıyorum. Zaten buna kalkışanlar da oldu. Örneğin Lambertistler bir "paralel sendika" hareketi başlattılar. Ama kısa sürede iflas ettiler.

İşte bugün, bu geçmişten gelen yapı, bürokrasi problemini daha da ağırlaştırmakta. Mevcut tedbirler, sorunun ağırlığı karşısında gülünç düşmekte. Örneğin CUT'da aym göreve iki defadan fazla seçilmeme geleneği var. Ama bu, eski bürokrat geleneğin sadece incelmiş bir şekli. Çünkü sendikacılar takibeden kongrede eski mevkiye değil,

bir başka yönetici mevkiye seçilirler. Dolayısıyla yönetimde kalmanın yollarını bulabiliyorlar. Bir diğer tedbir de ücret konusuna ilişkin. Şöyle ki, sendikal bir göreve seçilen işçi, eskiden aldığı ücrete yakın bir ücret almaya devam eder. Ama ücretin yanısıra, kontrolü son derece güç başka maddi, hatta özellikle manevi imtiyazlar var ki, bunlar hiç de küçümsenecek düzeyde değiller. Partide bu ve benzeri konularda tartışmalar olmakta. Ama henüz büyük ve geniş çaplı bir tartışma içine giremedik. Dolayısıyla, kesin tüzüksel formülasyonların uzağında sayılırız.

PT deneyi ışığında "leninist örgüt teorisi" üzerine bir yorum yapmanı isteyeceğim

Herşeyden önce solda, Lenin'in örgüt anlayışının hayli dar bir yorumunun egemen olduğu kanısındayım. Bu yorum Ne Yapmalı'yı temel aldığını iddia etmekte, ama ona da hayli dogmatik yaklaşmakta. Ne Yapmalı, yüzyılın başında, gizlilik şartlarında bir devrimci örgütün problemlerini inceler. Ayrıca hep unutulur ki Lenin, bu konuda çok daha değişik düşünceler de ileri sürmüştü. Örneğin Komünist Enternasyonal'in kuruluş döneminde, en çok tartışılan örgütsel kavramlardan biri de "komünist kitle partisi" kavramıdır. Yine Lenin, Almanya'da bir kitlesel komünist partisinin inşası konusunda bağımsız sosyal demokrat parti üzerine hayli kafa yormuştu.

Lenin'in örgüt teorisinde esas olan nokta bence şu: parti ile sınıfın birbirine karıştırılmaması. Bu anlamda partinin bir sınırlamayı ifade etmesi. Parti ona göre sınıfın, politik militantizmde bir sürekliliği ifade eden unsurlarının, bir program ve stratejik proje etrafında oluşturdukları bir birlik. Şartlara göre böyle bir parti küçük bir öncü azınlığa da tekabül edebilir, yüzbinlerce üyeye de. örneğin 1920'lerde Alman Komünist Partisi, Bağımsız Sosyal Demokratlarla birliğin ertesinde bu ikinci tipin bir denemesidir. Ama işte önemli olan, bunun gerçekleştirilmesinde keyfi yorumlardan değil, somut gerçeklikten hareket edilmesi.

Bizim PT ile yapmak istediğimizin, bu genel leninist anlayışla uyum içinde olduğu kanısındayım. Bir defa PT'nin, hiç de işçi sınıfının tek temsilcisi olduğunu iddia etmiyoruz. Başka işçi partileri vardır ya da olacaktır. Tüm işçi sınıfının PT'de örgütlendiğini ya da örgütleneceğini hiç bir zaman söylemedik.

Diğer taraftan bizim PT ile kanıtlamaya çalıştığımız bir de şu nokta var. Bu konuda on yılı aşkın bir süredir, pek çok "leninist" iddialı sol örgüt, grup ya da çevrenin aksine şunu söylemekteyiz: Brezilya'nın bugünkü koşullarında, bir devrimci işçi partisinin inşası için programatik-stratejik bir belirlemenin önceliği yok. Brezilya koşullarında, bir programatik belirleme olmadan bir işçi partisinin inşasına girişilebilirdi ve biz bu işe giriştik. Deneyin bizi doğrulamakta olduğu kanısındayım. Bu elbet programatik-stratejik belirlemelerin önemsiz olduğu anlamına gelmiyor. Tersine ona verdiğimiz önem nedeniyle bu yolu tuttuk. Biliyorduk ki bu belirleme Brezilya şartlarında ancak, işçi sınıfı öncüsünün politik deneyinin olgunlaşması ile gerçekleşecek.

PT'de, tartışma konuları arasında, örneğin "barış içinde geçiş" problematiği üzerine bir tartışma oldu mu ya da var mı?

Hayır bu konuda açık bir tartışma olmadı. Ama ayrıca öyle, "bu işler barışçı metotlarla olur" diyen de pek yok. Reformist unsurlara gelince, bu konuda konuşmaktan kaçınır gibiler. Bu da sebepsiz değil. Herşeyden önce Brezilya'da ordunun varlığı ve rolü son derece güçlü bir şekilde hissedilmekte. Dolayısıyla partide şöylesi bir ortalama bilinç mevcut: Bir noktada mutlaka bir cepheden çatışma olacak; olmak zorunda. Bir bakıma işi şiddet çözecek. Elbet bunun üzerine fazla spekülasyon yapılmıyor. İyi ki de yapılmıyor. Ama dediğim gibi, böyle bir ortalama bilincin mevcutiyeti aşikar. Parti dokümanlarında, kararlarında ise bu konu, "kopuşma"(rupture) terimiyle ifade edilmeye çalışılmakta.

Bir sorum da, Küba Komünist Partisi ile ilgili olacak. Doğu Avrupa ülkelerindeki Stalinist rejimlerin yıkılması, Küba ile Latin A-

merika'daki sol hareketler arasındaki ilişkilere yeni bir içerik kazandırmış gözükmekte. Bu yeni koşullarda Küba'nın partiniz hakkındaki değerlendirmesi ya da politikası üzerine ne düşünüyorsun?

PT çok uzun bir süre Kübalılar için Brezilya solunun önemli bir olgusu olarak kabul edilmedi. Onlar için, Brezilya'daki sol akımlardan herhangi biriydi. Ama son bir iki yılda, özellikle de başkanlık seçimlerinden sonra, PT ile ilişkilerine özel bir önem vermeye başladıkları seziliyor.

Ayrıca öyle gözüküyor ki Kübalı komünistler, artık Latin Amerika solu üzerinde eskisi gibi etkileri olmayacağını farketmiş durumdalar. Dünya, hatta kıta ölçüsündeki tecritlerini kırmak üzere farklı yönelişlere girecekleri tahmin edilebilir. Çok ilginç bir gösterge olarak vurgulamak isterim. Örneğin 1990 haziran'ında Sao Paulo'da toplanan "Latin Amerika sol partiler konferansı"nda doğrudan örgütleyici bir konumda olmadılar. Lula'ya, böylesi bir konferansa ön ayak olması için telkinde bulundukları muhakkak. Ama konferansın hazırlık sürecinde ihtiyatlı ve kenarda bir pozisyon almayı tercih ettiler.

PT içindeki akımlar karşısındaki konumlarına gelince, doğal olarak Artikülasyon'a yakınlar. Ama yeni bir gelişme olarak, diğer eğilimlerle de dialog kurmaya gayret etmekteler.

Büyük bir dekompozisyon süreci yaşayan uluslararası solun yeniden biçimlenmesi sürecinde PT'nin nasıl bir rolü olabilir?

Bugün rahatlıkla söyleyebilirim ki, tüm olumlu ve olumsuz yanlarıyla PT, uluslararası bir rekompozisyonda önemli bir işlev görecek konuma gelmiş bulunmakta. Buna elbette bir yeni enternasyonalin inşası sorununu da dahil etmekteyim. Tabii bu demek değil ki, şu anda bu benzeri konularda gelişmiş projeler oluşturmuş bulunmaktayız. Ancak şurası da açık ki, son bir iki yıldır bu konular, parti önderlik kadrosunun kafasınm gittikçe daha çok meşgul etmekte. Latin Amerika sol partiler konferansı bence bu yönelişin bir ifadesi. Aynı seriden i-

kinci konferans gelecek yıl Meksika'da toplanacak. Sao Paulo konferansında, daha örgütlü bir yapıya yönelmek üzere bir koordinasyon komitesinin kurulması bile tartışıldı. Ancak şimdilik bu düşünce yeterince olgun bulunmadı.

Diğer yanda PT'nin özellikle Batı Avrupa sosyal demokrat partileriyle ya da İtalyan Komünist Partisi gibi partilerle de ilişkileri mevcut. Ama bunlar daha çok uluslararası dayanışma perspektifine dayanan ilişkiler. Örneğin üçüncü dünya üzerindeki borç yükü üzerine dayanışma vb. gibi. Oysa Latin-Orta Amerika ve Karayipler örgütleriyle ilişkiler, enternasyonalist temelli bir ilişki perspektifini içermekte.

Doğu Avrupa ülkelerinde stalinizmin çöküşünün nasıl bir etkisi oldu parti üzerinde.?

Kolaylıkla tahmin edilebileceği üzere sözkonusu olan, son derece çelişkili bir etki. Birinci olarak, partide hayli kuvvetli olan kampçı anlayışlar şiddetle sarsıldı. Tek parti üzerine ya da devletle partinin bütünleşmişliği üzerine, devrimci kanattan gelen eleştirilerin haklılığı ortaya çıktı. Bütün bürokratik pisliklerden arınmış bir sosyalizm anlayışının savunulması için zemin biraz da olsa temizlenmiş oldu. Ne var ki diğer taraftan başka sorunlar da var. Örneğin şöylesi yaygın eğilimler güç kazandı. Buna göre Stalinizmde sözkonusu olan, sadece bürokrasi ya da imtiyazlar sorunudur veya demokrasi eksikliğidir. Örneğin bugün bol bol Küba'daki imtiyazlar üzerine konuşuluyor. Güzel. Son derece yararlı. Ama Stalinizmde bir de sınıf işbirliği ve reformizm var. Bu ise sık sık unutuluyor. İkinci olumsuzluk ise, Leninizme ve hatta Marksizme eleştirilerin güç kazanlması. Böylelikle Stalinizm, tarih sahnesinden çekilirken bile uluslararası işçi hareketine son kötülüğünü yapmış oluyor.

Tekrar bir taktik, daha doğrusu ana-taktik soruna dönmek istiyorum. Son başkanlık seçimlerinde ilk turda, PT'nin kendi platformu ile bağımsız adayı mevcuttu. Ancak eğer PT adayı, soldaki adaylar arasında en çok oyu almasaydı, diyelim Brizola öne geçseydi, i-

kinci turda tutumunuz ne olacaktı?

Eğilimimizin, yani Sosyalist Demokrasinin tutumu, hiç bir adayı, bu arada kendisini sosyal demokrat olarak ilan eden Brizola'yı da desteklememekti. Çünkü bu adayı burjuva ve populist olarak nitelemekteydik. Tabii bu bizim eğilimin tutumu. Kesin kararı bütün parti verecekti. Ancak bugün, o günkü tutumumuzun yanlış olduğu kanısındayım. Bu demek değil ki Brizola konusundaki tahlilimiz değişti. Ama bugün Brizola'nın seçim zaferinin, ülkedeki politik ve sosyal kutuplaşmayı hızlandıracak bir dinamiğe sahip olduğu düşüncesindeyim. Daha doğrusu ülke böylesi bir dinamiğe girmişti. Kasım 1989'da yaşadığımız herhangibir seçim kampanyası değildi. Brizola bu anlamda desteklenmeliydi. PT, gerek kitlesel gücü, gerek birinci turda savunduğu programıyla, yeni gelişmelerde bağımsızlığını koruyabilecek durumdaydı. O nedenle Brizola'ya ikinci turda oy verme çağrısı, bağımsızlığımızı tehdit etmeyecekti. Elbet Brizola'ya ikinci turda verilecek böylesi bir oy desteği, kesinlikle bir ortak programa ya da onun önderliğinde bir geniş cephe hükümeti perspektifine dayanmamalıydı. Bu çok daha başka bir şey olurdu çünkü.

Son olarak spekülatif bir soru yönelteyim. Eğer kasım 1989'da PT adayı devlet başkanı seçilseydi -ki bu hiç de olmayacak bir şey değildi- neler yaşanırdı Brezilya'da?. Lula,herhalde programını uygulamada pek çok güçlüklerle karşı karşıya kalacaktı. Hatırladığım kadarıyla bir Dördüncü Enternasyonal değerlendirmesi, Brezilya'da birleşik işçi cephesi taktiğini uygulama güçlüğünden hatta imkansızlığından bahsetmekteydi. Gerekçelerse açık: Brezilya'da işçi sınıfının gelişkin bir siyasi hareketinin olmayışı ve seçimi kazanacak PT adayının, işçi sınıfı dışındaki güçleri eşitsiz tarzda içine alacak bir hükümet kurma zorunda olması. Bu konuda ne düşünüyorsun?

İlk olarak hemen şunu söyleyeyim. Böylesi bir seçim zaferinin hemen ardından bir darbe vs.'nin gerçekleşmesi düşünülemezdi. Çünkü seçim kampanyası biçiminde de olsa, o sıralarda Brezilya' da, dev

bir kitlesel mobilizasyon vardı. Bunun kitlelerde yarattığı öz güven ve iyimserlik psikolojisine karşı, hiç bir darbenin başarılı olabileceğini sanmıyorum. İkincisi, askerlerin oy kullandığı pek çok sandıktan anlaşıldığı kadarıyla, Lula'ya ordunun alt kademelerinde epey bir destek ve sempati mevcuttu. Gerçi ordunun tüm bu politik-sosyal kutuplaşmaların dışmda tutulduğunu hatırlatmak gerek. Brezilya'da ordu bir tabudur çünkü. Kolay kolay tartışamazsın. Ama bu değindiğim destek de küçümsenecek bir olay değil elbet.

Hükümet olma, hükümet etme sorununa gelince, bu konularda şunlar söylenebilir. Şüphesiz Lula, partimizin platformunda bir hükümet kuramayacaktı. Ama belli tavizlerle oluşturulan bir programın bile sınıf temeline dayanacağı kesindi. O şartlarda bunda ısrar edebilecek konumdaydık. Sonuç olarak Lula'nm kuracağı hükümet, Brezilya burjuvazisi, toprak sahipleri ve emperyalizm tarafından hazmedilmesi imkansız bir programın uygulamasına girişebilecekti. Bu durumda ise çok büyük çaplı bir kriz, daha doğrusu dev bir sosyal ve politik çatışma kaçınılmaz olacaktı. Ne zaman, nasıl, hangi biçimlerde? Elbet bu konularda konuşmak olanaksız. Çatışmanın sonucunu tabii ki sadece ulusal şartlar değil, aynı zamanda uluslararası şartlar da belirleyecekti.

Son olarak belirteyim ki, böylesi bir hükümete başkanlık eden Lula'nın ve öteki PT lider kadrosunun, baskı ve tehditler karşısında gerilemeleri ya da teslim olmaları herhalde sözkonusu olmazdı. Bu kadroların son on-on beş yıllık deneylerinde, sınıfın çıkarlarını kollama konusunda geçirdikleri sınavlar herhalde görmezden gelinemez.

MARCO AURELİO GARCİA

(PT Yürütme Kurulu Üyesi ve Uluslararası İlişkiler Sorumlusu, Artikülasyon eğiliminden)

Önce PT nin doğuş koşulları ile ilgili bir değerlendirme yapmanı isteyeceğim.

PT, işçi sınıfının içinde doğdu. Ama bu örgüt, doktrinel kaynakları olan bir parti olarak belirmedi. 1970'li yıllarda işçi sınıfının esas olarak üç düzeyde yaşadığı mücadele ve deneyler, partinin doğuş zeminini hazırlar. Birinci olarak, askeri yönetimin ekonomi politikasına ve ücret politikasına karşı direnişler. İkinci olarak, diktatörlüğe karşı direniş; ki bu özellikle sendikalar konusunda yaşandı, çünkü sendikalar 1930 lardan beri devletce kontrol ediliyorlardı. Üçüncü olaraksa, fabrikalarda patronlarla yaşanan anlaşmazlıklar, grevler, direnişler. Bu üç deneyim, işçiler arasında yeni bir düşünce biçimini geliştirdi ve PT buradan filizlendi. Bu mücadelede doğan çekirdek işçi sınıfının diğer kesimlerini ve solcu entellektüelleri yanına çekti. Daha da ötede, teneke mahallelerdeki politikleşmelerde öne çıkan unsurlar, insan hakları konusundaki mücadelelerde yer alanlar, kadın hareketinin ya da çevre hareketinin unsurları, siyahlar ve homoseksüeller üzerindeki baskılara karşı mücadele edenler, bunlar da PT'ye geldiler. Bu ikinci olarak saydığım kadrolar, elbet sayıca o kadar çok değillerdi. Ama yeni bir politik kültürün oluşumu açısından son derece önemliydiler.

Politik çevrelerden katılımlara gelince, bu daha da büyük bir zenginliği ifade eder. Bir kısım sol kadro, örgütlerinden koparak geldi. Bir kesim sol kadro, örgütlerinin yokoluşu ile zaten örgütsüz durumdaydılar ve hızla PT'ye yöneldiler. Diğer bir kısım sol kadroysa, örgütleriyle PT'ye geldiler. Ancak bu gelişimlerden sözederken, sendikal hareket militanlarının rolünün belirleyici olduğunu vurgulamakta ya-

rar var. Bu kadrolardan, özellikle modern sanayi ve hizmetlerde yoğunlaşanları (otomobil sanayii, demir çelik, banka hizmetleri) son derece önemli rol oynadılar.

Bu süreçte entelijansiyanın nasıl bir rolü oldu? PT, 1970 lerin sonlarında kuruluyor. Dünya ölçüsünde bakılırsa bu dönemde, özellikle de bunu takibeden on yılda aydınlar, politikadan oldukça uzaklaştılar. Bir anlamda 1960'lara damgasını vuran sol politikadaki aydın zenginliği, bu tarihlerde bir çeşit aydın kıtlığına dönüştü. Bu açıdan Brezilya'daki durumu nasıl tanımlıyorsun?

Galiba bizde durum biraz farklıca. Bir defa Brezilya'da diktatörlük bütün şiddetiyle hüküm sürerken, üniversite öğretiminde %1000 lik bir artış oldu. Ya da şöyle diyeyim. 1960'ların başlarında 140 bin üniversite öğrencisi varken, PT doğduğunda bu sayı 1, 5 milyona varmıştı. Elbet pek çok üniversite, özellikle yeni açılanlar ve özel üniversiteler son derece kalitesizdi. Ama bunlar baskı koşullarına rağmen sol eğilimli okutmanları, profesörleri bünyelerine almaya başladılar. Ayrıca bu dönemde Brezilya üzerine, Brezilya'nın tarihi, sosyo-ekonomik yapısı, politik evrimi, kurumları üzerine pek çok akademik çalışma üretildi (doktora tezleri vb. biçimlerde.) 1970'lerin ikinci yarısından itibaren ise, işçi sınıfı üzerine çalışmalar ortaya çıkmaya başladı.

Diğer yanda bu aydınların önemli bir kesimi, askeri diktatörlüğe karşı şiddetini gittikçe arttıran protesto eylemlerine girişmekteydiler. Bir örnek olara Brezilya Bilim ve İlerleme Kurumu'nu verebilirim. Bu kurumun yıllık toplantıları -ki bunlar büyük yankılar uyandıran bilimsel toplantılardı-, 1975'den itibaren askeri yönetimin her yönden eleştirildiği birer forum hüviyetini kazanmaya başladılar. Benzer şekilde, hukukçular arasında mevcut anti-demokratik yapıyı eleştiren, teşhir eden faaliyetler hız kazandı. Ya da ne bileyim örneğin sosyologlar, Brezilya'daki mutlak yoksullaşmayı teşhirde önemli bir işlev görmekteydiler.

Ama PT'nin doğuşunda aydınların oynadığı bu rol, doktrin ve i-

deoloji düzeyinde bir belirlemeye tekabül etmez. İşin bu yanı daha karmaşık. Örneğin kuruluşta çeşitli eğilimlerden Marksistler, eski Kastrocular, diğer silahlı mücadele deneylerinden gelenler, çeşitli eğilimleriyle troçkistler, sosyal demokratlar, hatta hıristiyan dünya görüşünü benimseyenler dahi vardı. Bu noktada bir açıklama yapmak isterim. Brezilya, hıristiyan hareketinde yenileşmenin yaşandığı bir ülke. "Kurtuluş Teolojisi"nin beşiklerinden biri. Bu hareketin kadroları çeşitli sosyal hareketlerde, insan haklarının savunulmasında, topraksız köylülerin mücadelesinde, teneke mahallelerdeki yaşam kavgalarında ve grev sendika hareketlerinde oldukça etkindiler. O nedenle PT'ye yönelişleri son derece mantıklıydı. Ancak bu, laik bir parti olan PT'nin dinsel görüşlerden etkilendiği anlamına gelmedi hiç bir zaman.

Doktrin ve ideoloji bahsinde eklemek istediğim bir nokta daha var. PT, sosyalist modelin en şiddetli kriz döneminde doğdu. Bu açıdan iki otantik işçi hareketinin, Polonya'da Dayanışma'nın, Brezilya'da PT'nin hemen hemen aynı zamanlarda doğuşu anlamlıdır. Her iki hareket de güçlü bir sendikal hareketten doğdular ve toplumdaki belli başlı muhalefet hareketlerini etraflarında topladılar ve becerebildikleri kadar da bir politik proje sundular. PT, sosyalist hareketin krizinden bir anlamda pozitif bir sonuç çıkarttı. Geleneksel sosyalist hareketi temelli bir şekilde eleştirdi ama, politik projesi yine sosyalizmdir. Bu noktada belirteyim, "geleneksel sosyalist hareket"ten kastettiğim, sosyalist ülkeler, komünist partileri ve silahlı mücadele örgütleridir.

PT, bu deneyleri aşarak, kendisini yeni bir deney olarak ileri sürdü. Ancak kuşkusuz bu, entellektüel ve teorik düzeyde bir aşma anlamına gelmez. Son derece yeni şeyler söylüyor olsak da, partinin teorik faaliyeti henüz oldukça zayıf. Bir teorik dergimiz var; ama örneğin sosyalizm ya da sosyalist proje üzerine değerlendirmelerimiz son derece yeni ve oldukça da yetersiz.

Parti içindeki çeşitli eğilimlerin -hatta bazı örgütlerin- varlığı üzerine konuşmanı istiyorum. Hala ne gibi problemler var? Ve bu

konudaki deneylerden nasıl bir sonuç çıkartmaktasın?

Kuruluşta bir kısım örgütler, gruplar, kendilerini feshettiler ve "PT'li" oldular. Diğer bir kesim ise ters uca gitti. Bunlar, örgüt içinde örgüt varlıklarını sürdürerek, deyim yerindeyse parti içinde parazit bir konum sürdürdüler. Bunların anlayışını şöyle özetleyebilirim: "PT'de işçiler var. O nedenle bu partiye katılmak gerek. Ama gerçek devrimci biziz. Günü gelince esas öncü örgüt bizim örgütümüz olacak". Diğer yanda bir kategori daha mevcuttu. Bunlara göre PT, stratejik bir proje olarak anlamlıydı. Ama partinin yapısı, yönelişleri ile ilgili farklı düşünceleri vardı. Ve bu düşüncelerini partide etkin kılmak isteyen eğilimler olarak davranıyorlardı. Ama bunlar da kendilerini "PT'li" olarak görmekteydiler.

Aslında şu anda da partide, bu üç farklı yaklaşım tipinin mevcut olduğunu söyleyebilirim. Ama zamanla epey arınma oldu. Elbet tasfiye ya da örgütten ayrılma anlamında bir "arınma" değil. Örgüt içinde örgüt gibi davrananlar iyice azınlığa düştüler. Tutumlarını açıklamaları, mazur göstermeleri oldukça güçleşti. Kuşkusuz başlarda, hemen her çevreden son derece sekter yaklaşımlar vardı. Parti bu sorunları disiplin maddeleri ile, ampütasyonlarla çözmeye kalkışmamakla son derece iyi etti. Yakın zamanlarda partinin %90'ınca desteklenen bir karar tasarısı ile, bu konuda tüzüksel bir çözüm bulundu. Parti içinde eğilim hakkı tanındı. Eğilimlere güçleri oranında yönetimde temsil hakkı tanındı. Ama örgüt içinde örgüt anlayışı mahküm edildi.

Tabii bugün hala eski sekter görüşlerinde ısrar eden, "PT'yi gerçek bir devrimci parti yapmak için" PT içinde sözde gizli çalışan, partinin etkinliğinden kendi kafalarına göre kitle ile ilişki kurmak için yararlanmaya çalışan, "azınlık" diyebileceğim gruplar var. Fakat bu sorun eski tehlikeli hüviyetini kaybetmiş gözüküyor. Gelecekte durum nasıl olacak bilemem. Ama şurası açık ki, akımlar arasında çelişkiler devam edecek, parti içinde farklı eğilimler olacak.

Bu alanda örgütsel pratik sorunlarda iki şeyi birbirinden ayırmak

gerek. Örneğin ben kişi olarak marksist-leninistlerin ya da diyelim troçkistlerin görüşlerine bir çok konuda katılmıyorum. Ama bu hiç bir zaman, benim bu eğilimden PT'lilerle önemli politik konularda - diyelim temel sendikal sorunlarda- anlaşmamızı engellemiyor. Troçkist olalım olmayalım pek çok konuda anlaşabiliriz. Ayrıca kabul etmek gerek ki, günü geldiğinde iki Troçkist eğilim bile önemli konularda anlaşmazlıklara düşebiliyor. Demek ki anlaşmak için, birlikte yürümek için bazan o düzeyde felsefi, programatik birlik bile yeterli olmuyor.

Sonuç olarak diyebilirim ki, bizim için parti içinde farklı politik eğilimlerin varlığı bir sorun değil, tersine bir çözüm. Sanırım yaşamakta olduğumuz bu örgütsel deney, sadece Brezilya solu için değil, uluslararası sol için de hayli zengin ve anlamlı.

Bu noktada program konusuna geçebiliriz. Daha önce tartıştığım arkadaşlar PT'nin bu konuda bazı propagandif yayınlarından söz ettiler. Ancak ben konuyu daha çok politik proje düzeyinde almanı isteyeceğim. Herhalde sen de kabul edersin ki, dünyayı değiştirmeye çalışanlar için, bir politik projenin çekiciliği açısından oldukça kötü bir dönemden geçmekteyiz. Özellikle o denli uzaklarda olmayan 1960'larla karşılaştırıldığında bir gerileme içinde bulunduğumuz açık. Örneğin bugün "bağımsızlık", "sanayileşme", "kalkınma", o yıllarda formüle edildikleri şekilleriyle artık bir devrimci projenin temel elemanları değiller gibi. Öte yanda bunların yeniden formülasyon çabaları da yok. Yeni politik proje elemanlarının bu amaçla sistemlice tartışılması da söz konusu değil. Doğu Avrupa'da yakın zamanlarda yaşananlarsa, galiba bütün bunların üzerine tüy dikti. Bu ve bağlı konularda PT'nin ne gibi sorunları var?

Kalkınma, sanayileşme, Brezilya'da da temel bir programatik hedefti uzun yıllar boyunca. Özellikle ülkenin coğrafi açıdan çok büyük oluşu, zengin doğal kaynaklara sahip bulunuşu, kültürel yönden nisbi ileriliği, bu konudaki iyimserliği daha da arttırıyordu. Hatta bu çerçe-

vede bir gelişme, sanayileşme anlayışı, sadece şola ait de değildi. Askeri yönetimler de dahil olmak üzere tüm sağ kanat da böylesi bir hedefe sahip. Sol olarak bu konudaki umutlarımızda bir sarsılma olduğu muhakkak.

Bu vesileyle burada bir diğer ilgili konuya değinmek isterim. Şu nedenle ki, Brezilya ekonomisinin bir özgül yanı, bu atmosferde sol için epey bir handikap teşkil etti. Konu Brezilya da özel ve devlet sektörünün konumu ve geleceği. Tartışma esas olarak monetaristlerle devlet sektörü yanlıları arasında. Ama bizzat bu tartışma sola karşı bir ideolojik saldırı fırsatı yarattı. Sol ise tutarlı bir analizle karşı çıkamadı bu hücumlara. Kuşkusuz liberallerin bu saldırıları son derece iki yüzlü. Şöyle ki, Brezilya'daki muazzam devlet sektörü tamamen kapitalizmin hizmetinde. Özellikle askeri diktatörlük döneminde, hızla gelişen devlet sektörü ile uluslararası ve yerli sermaya arasında çok sağlam bir bütünleşme sağlandı. Devlet muazzam bir bürokrasi yarattı. Ama bizzat bu bürokrasi sayesinde, devletin tüm ekonomik girişimleri özel teşebbüsün eline geçirildi. O kadar ki, ortaya şöylesi bir paradokslu durum çıktı.

Brezilya ekonomisi, dünyanın -elbet kapitalist dünyanın- en devletçi ekonomisi diye bilinmekteydi. Oysa gerçekte dünyanın en özel ya da özelleştirilmiş ekonomisiydi. Çok karmaşık ve ustalıklı bir mekanizma ile yaratılmıştı bu orijinal yapı. Tercihli fiyat politikaları, hammaddeler üzerinde kontrol, bunlarla ilgili kartellerin özel politikaları, kredi tercihleri, bütün bunlar hep bu mekanizma için çalışmaktaydı. Devlet sektöründeki akıl almaz yolsuzluklar sadece bürokrasinin değil, hatta belki ondan daha çok özel sektörün eseriydi.

Sol olarak, işin bu yanını teşhirde fazla başarılı olamadık. Kuşkusuz devlet işletmelerinin işçiler için nisbeten olumlu koşulları vardı. Nisbeten yüksek ücret, özel tip sigorta vb. gibi. Bu doğal olarak bu işletmelerin işçilerinde, bu işletmeleri savunma güdüsü yaratmaktaydı. Ama sol, "bu işletmeler toplumun malı, ülkenin malı" diyerek şartsız

bir savunmaya geçti. Bir bakıma işçilerin korporatif çıkarları ile köşeye sıkıştı. Mevcut devlet işletmelerinin, çalışan sınıflar açısından güçlü bir eleştirisini yapamadı.

İşte özellikle Doğu Avrupa'daki rejimlerin krizi patlak verdiğinde, burjuvazi bu durumdan gayet iyi yararlandı. Devlet işletmelerindeki verimsizlik, yolsuzluk ve iflaslarla, bu ülkelerdeki müflis planlamalar arasında bir paralellik kurdu. "İşte, dedi, sosyalizm. İşte devletçilik. Brezilya'da da, Doğu Avrupa'da da aynı verimsizlik, aynı kriz, aynı iflas. " Şüphesiz demagoji yapmaktaydı. Ama kabul etmek gerekir ki, Brezilya solu olarak bu demagojiyi geriletmede fazla başarılı olamadık.

Alternatif politikalar geliştirememizde, sanırım bu mirasın da bir etkisi oldu. Brezilya ekonomisi ne olacak? Stratejik sektörlerde devletin varlığı, yeni devletleştirmeler, devlet işletmelerinin demokratikleştirilmesi, işçi konseylerinden parlementoya kadar sosyal kontrol mekanizmalarının zenginleştirilmesi vs. bütün bunlar genel tezler. Ama açık konuşmak gerekirse, ülkenin yeni sanayi profilini açıklayacak tezler geliştiremedik.

Hangi sektörleri korumak ve geliştirmek lazım; yabancı sermaye ile ilişkilerimiz ne olacak; mali sermayeye karşı nasıl bir politika gerekli? Bütün bu sorular henüz cevap bekliyor. Yakın zamanlarda İngiliz işçi partisinin "gölge hükümet"ine benzer bir "paralel hükümet" kurmuş bulunuyoruz. Bunun bir işlevi de aslında bu tür sorulara cevap getirmek olacak.

Ama bu belirsizliklerin yanısıra, programatik düzeyde oldukça net olduğumuz konular da var. Bunların acil sorunlara cevap teşkil edişi, programımızı daha da anlamlı kılıyor. Brezilya muazzam bir zıtlıklar ülkesi. İstatistiklere şöyle bir bakış bile, ne korkunç eşitsizlikler içinde yaşadığımızı gösteriyor. Örneğin ülke nüfusu 150 milyon, 70 milyon sefalet sınırının altında yaşıyor. Bu kabul edilemez bir gerçeklik. Ayrıca bu durum devam ettiği taktirde, demokrasinin de geleceği

yok Brezilya'da. İşte bu dev eşitsizlikleri gidermek üzere tedbirler almak ilk hedefimiz. Beri yanda köklü bir toprak reformu, eğitim ve sağlık sistemindeki eşitsizlikleri gidermek yine acil işlerden . Ayrıca dış borçlar sorunu. O da son derece acil. Bunların yanısıra politik sistemde yapılması gereken değişiklikler geliyor. Hayli otoriter, son derece hiyerarşize edilmiş bir toplumda yaşıyoruz. Bu sistemin derhal üzerine yürümek gerekiyor. İşte bu konularda, nisbeten bir belirlilik içinde olduğumuzu söyleyebilirim. Kanaatimce son seçim kampanyamızın başarısında, bu çerçevede bir programın tutarlı bir tarzda savunuluşunun önemli bir yeri var.

Son olarak PT nin uluslararası ilişkileri üzerine görüşlerini öğrenmek istiyorum.

Parti olarak bu konuda uzunca bir süre hareketsiz kaldık. Bir anlamda uluslararası ilişkiler sorununu bir kenara bırakmıştık. Kötü ama, böyle oldu. Ancak son iki yıldır bu alanda aktifleştiğimizi söyleyebilirim. Önce özellikle Latin Amerika ve Karayipler'deki sol örgüt ve hareketlerle ilişkilerimizi geliştirmeye çalıştık. Biliyoruz ki, bütün bu ülkelerdeki sol çevreler PT'yi dikkatle izliyorlar. Elbet model ihraç etme gibi bir niyetimiz yok. Önemli olan, karşılıklı olarak deneylerimizi aktarabilmek. Geçen Temmuz ayında Sao Paulo'da bu amaçla bir çeşit "Latin Amerika solu" toplantısı düzenledik. 50 kadar örgüt katıldı. Çok büyük örgütler de vardı. Örneğin Küba Komünist Partisi, Şili'den Sosyalist ve Komünist Partiler, Salvador'dan Farabundo Marti Cephesi, Peru Birleşik Cephesi, Uruguay Halk Cephesi, Kolombiya'dan M-19 vb. gibi.

Beri yanda pek çok nisbeten küçük örgüt de katıldı bu konferansa. Sağlıklı bir görüş alışverişinde bulunduğumuzu sanıyorum. Tüm kararlar, böylesi farklı eğilimlerin katıldığı uluslararası toplantılarda hiç görülmediği üzere oy birliği ile alındı. Gelecek Mart ayında Meksika'da yeniden bir araya geleceğiz. Ayrıca Montevideo'da, Sao Paulo'da, St. Diego'da Latin Amerika solunun durumu, bölgesel yönetim-

lere karşı ortak tavır gibi konuların tartışılacağı yeni toplantılar da düşünüyoruz.

Latin Amerika dışındaki ilişkilerimiz de gelişmekte. Sosyalist partilerden çeşitli komünist partilere, yeşillere, Avrupa'daki milli hareketlerin örgütlerine, Filistin Kurtuluş Örgütü'nden Güney Afrika Ulusal Kongresi'ne kadar bir çok örgütle ilişki ve dayanışma içindeyiz.

Arcari

(**PT** Yürütme Kurulu Üyesi ve **PT** içindeki **Sosyalist Birlik** eğiliminin liderlerinden)

PT üzerine analizinle başlayalım. Kuruluşu, gelişmesi, karşılaştığı sorunlar ve geleceği. Bu sanırım üzerinde durmak istediğimiz temalar için uygun bir çerçeve sağlayacak.

Kanımca Brezilya işçi hareketinin geleneksel bir önderliğinden söz etmek mümkün. Bu önderliği, Vargizmin yarattığı bürokratik kast ile komünist partisinin birleşik cephesi oluşturdu. 1940'ların ortalarından itibaren, işçi sınıfının önderliği bu Stalinist-Vargist bürokrasinin elindeydi. Ama askeri diktatörlüğün ardından gelen dönemdeyse bir boşluk doğmuş, işçi hareketi tamamiyle öndersiz kalmıştı.

Ancak bu siyasi boşluk, siyasi örgütlenmelerin olmadığı anlamına gelmiyordu. Ayrıca sendikalar da askeri dikta tarafından yıkılmamışlardı. Brezilya'da sendikalar son derece güçlü kuruluşlardır. Bir kere çok zengindirler. İşveren, ister sendikalı olsun ister olmasın, her işçinin sendika aidatını Çalışma Bakanlığı'na ödemek zorundadır. Sendika sayısının beşbin olduğu dikkate alınırsa, ülkede sayıları onbinlerle ifade edilebilecek bir bürokrat kastının olduğu anlaşılır. İşte CUT'un dışındaki iki ana sendika federasyonunun siyasal temelleri buradan kaynaklanır. Her iki sendika da bu tarihin mirasçılarıdır.

PT'ye gelince bu parti, 1970'li yılların sonlarında başlayan siyasi bir mücadelenin ürünü. Bu mücadele, daha önceki önderliği yıkmış ve işçi hareketi için yeni bir önderlik inşa etmiştir. Bir anlamda bu, işçi hareketi içinde gerçekleşen bir siyasal devrimdir. Ortaya çıkan Lula'nın önderliğidir. Daha doğrusu Lula ve Artikülasyon'un, yani bir bütün olarak siyasal bir akımın önderliği.

İlginçtir, Brezilya'da hareket önce grevler ve sendikalaşma yönünde gelişmiş, daha sonra siyasi parti kurulmuş ve ondan ancak üç

dört yıl sonra sendika konfederasyonu kurulmuştur. Bu sadece kronolojik bir süreç değil; tarihsel bir açıklaması da var. Kırk yıl boyunca Brezilya işçi hareketinin siyasal bağımsızlığı olmadı. Komünist partisi yönetimi, partiyi burjuva milliyetçi partinin politikasına tabi kıldı. Vargizmle ittifak siyaseti, KP için tüm sınıfsal olasılıkları feda etmek anlamına geldi.

Lula, bağımsız bir işçi partisinden yanaydı. Lula ve çevresindeki sendikacıların, bağımsız bir işçi partisinin inşası konusunda son derece kararlı olduklarını ve bu işin öncüsü olduklarını belirtmek isterim. Troçkistlere gelince, başından beri PT içerisinde bu derece etkin bir şekilde yer almaları bir rastlantı sonucu değil. O dönemde, sınıfın siyasal bağımsızlığı konusunda programatik bir kavrayışı olan sadece onlardı. Diğerleri içinse, PT'ye katılma ya da katılmama sorunu, programının niteliğine ve yönetiminde kimin olduğuna bağlıydı. Oysa bizler için sorun çok daha basitti. Troçkistler için sadece bu ufak nokta, bağımsız bir işçi partisi kurma hedefi, bir birleşik cephe oluşturmak için yeterliydi. Böylesi bir partinin, devrimci sosyalist bir parti olup olmayacağı bir başka tartışmaydı. Ve o anda bu sorun, bizim gündemimizde değildi.

Ancak Troçkistler arasında da bir farklılık ortaya çıktı; bir değerlendirme farkı. Neydi bu fark? Bizlere göre, ittifak, bağımsız bir işçi partisi kurmak üzerineydi. Lula yönetimi konusunda hiç bir illüzyonumuz yoktu. İllegaliteden çıktığımızda sloganımız, `sosyalist bir işçi partisi' şeklindeydi. Brezilya'da legaliteye çıkan ilk sol parti olduk. Hatta bu komünist partisinin legale çıkmasından da önceydi. Sert bir şekilde bastırıldık. Bu ilk hatamızdı. Solun legalleşebilme sürecinin gelişme temposu konusunda bir değerlendirme hatasıydı bu. Şubat 1978'de legaliteye çıktık. Ağustos 1978'de ise bütün Merkez Komitesi ve yönetici kadrolar tutuklanmıştı.

İkinci hata, sınıfın bağımsızlığı konusundaki formülümüze ilişkindi. Hemen, `bir sosyalist parti' sloganını yükseltmiştik. Ama unut-

mayalım, henüz çok genç bir gruptuk ve bu formül bize aitti. Moreno katılmıyordu. "İki ana parti karşısında tavrmız doğrudur" diyordu (bir yanda diktatörlüğün partisi, ARENA; diğer yanda muhalefetin partisi, PMDB). Ona göre, legaliteye bağımsız bir işçi partisi olarak çıkılmalıydı. Ancak bunun bir emekçi partisi mi, bir işçi partisi mi, yoksa bir sosyalist partisi mi olacağı konusunda önce ajitasyonda bulunmak ve öncü kesimleri dinlemek gerekirdi. Hangi formülün daha çok desteklendiğini anlayabilmek için. Halbuki biz daha başından bir sosyalist parti formülüyle çıkmıştık. Sanıyorduk ki sosyalist bir partinin inşası için, PMDB'nin sol kanadı ile bir ittifak sağlayabilirdik. Bu çok cüretli bir adımdı. 1978 Kasım seçimlerinde onlarla ortak bir tavır aldık. PMDB listelerinde sosyalist işçi adayları destekledik. Bir federal adayımız seçildi: Beneditto Marcilio. Santa Andre Metal İşçileri Sendikası başkanı ve Lula'nın sağ koluydu. Marcilio'nın seçim kampanyasının ana ekseninde, bağımsız bir işçi partisini kurulması yer alıyordu. ABC endüstri bölgesinde bu önerinin son derece büyük bir etkisi oldu. Elbet bu bizim formülümüz değildi. Bizimki bir sosyalist parti önerisiydi. Ancak Marcilio, sosyalist parti formülünün işçi sınıfı öncüsü tarafından anlaşılmaz olduğunu söyleyerek, eski partilere karşı bir bağımsız işçi partisi için çalışma önerisinde bulundu.

Demek oluyor ki, bu son formüle bazı hatalardan geçerek ve adım adım yaklaşarak vardık. Ancak, solun diğer kesimlerine oranla daha az hata yapmış sayılırız. Bu kesimlerin, PT'nin kurulmasına ilişkin iki temel hatası sözkonusuydu. Bunlardan birincisi, parti yönetiminde "sendika bürokrasisinin sol kanadı" egemen diye PT'ye karşı çıkmaktı. Bu, en başında lambertist'lerin ve artık var olmayan birçok merkezci, "solcu" ve anarko-sendikalist hareketin tavrıydı. İkinci hata ise, daha en başından Lula ile devrimci bir parti ve devrimci bir önderlik kurulabileceğini savunmaktı.

Tartışılması gereken iki temel sorun buydu. Önce birinci soruna ilişkin "solcu" tavrın alt edilmesi gerekiyordu. Bağımsız bir işçi parti-

sinin inşasında Lula ve çevresinin son derece ilerici rolünü teslim etmek gerekiyordu. İkinci sorunun tartışılması ise, bizim acımızdan çok keskin bir hizip mücadelesine ve bölünmeye yol açtı. 1979 yılında, Lula'yı "ampirik olarak devrimci" şeklinde tanımlayan yüzden fazla kadromuz örgütten ayrıldı.

Oysa bizim tanımlamamız, Lula'nın sendikalardaki eski bürokratik kastın bir parçası olduğu ve kiliseye bağlı olduğu şeklindeydi. Dahil olduğu hareketi, "bürokrasinin sol kanadı"nın eğilimi olarak nitelemekteydik. Eski sendikal bürokrasinin sınıf işbirliği politikasından kopmak ve bir bağımsız sınıf partisi kurmak isteyen bir kesimdi bu. Bizlerse, eski sendikal yönetimi alt etmek için bu akımla bir birleşik cephe kurmak istiyorduk. Bu süreç içinde, işçi hareketinin yeni önderliği için Lula ile yarışacağımızı öngörüyorduk.

Diğer bir ifadeyle onbir yıldır, Lula'nın -elbet bir akım olarak bütün Artikülasyon'un değil- devrimci olmadığını, sosyalist devrim mücadelesine kazanılamayacağını belirlemiş bulunuyoruz. Artikülasyon'un merkez çekirdeği, bize göre devrim davasına kazanılamaz. Bunun sosyal ve politik temelleri bulunuyor. Herşeyden önce sendikal bürokrasi ve kilise ile olan bağları. Ayrıca da PT'nin seçim aygıtına gittikçe artan bağımlılıkları. Bu insanların mentalitesinin, yaşama bakışlarının artık işçi dünyası ile bir yakınlığı kalmamıştır. Kuşkusuz, bu tanım bütün Artikülasyon'u kapsamaz. Zaten o nedenle de, bize göre sendikal hareket içinde ya da PT içinde çoğunluk olabilmek için, Artikülasyon içinde bölünmeler gerekecektir. Kabul etmek gerekir ki Brezilya işçi sınıfı öncüsünün en değerlileri hala Lulacıdır. Artikülasyon'un militanlarıdır. En iyileri onlardır. İçlerinde önemli sayıda kadrolar olduğu da unutulmamalı. Şunu netlikle belirtmek gerekiyor: Artikülasyon'un bir siyasal akım olarak kazanılamayacağını söylemiyoruz. Söylediğimiz, yönetimin merkezi çekirdeğinin kazanılamayacağıdır.

Ancak bu analizle, Lula ve çevresi konusunda kesin tavrınızı

çok erken belirlemiş olmadınız mı? Nasıl oluyor da daha 1979'da, işçi hareketinin yeni yeni yükselmeğe başladığı ve siyasal alanda büyük bir boşluğun olduğu koşullarda böylesine kesin tutum takınabildiniz? Bu yeni önderliğin sınıf bilincinde sınırlılıklar olabileceğini de göz önüne alarak, daha esnek ve onları kazanmaya yönelik bir yaklaşımınız olması gerekmez miydi? Ayrıca, Lula ve çevresinin yukarıda sözünü ettiğiniz nitelikleri -kiliseyle, sendikalarla ve PT'nin seçim mekanizmasıyla bağlanlatıları- bütün bunlar, bundan on bir yıl önce bu derece belirgin miydi?

Lula daha başında, onbeş yıllık bir sendika yöneticisiydi. 1967'den itibaren sendikacıydı ve 1979'da on iki yıllık bir profesyonel sendikacı geçmişi vardı. Bugünse Lula yaklaşık 44 yaşındadır ve yirmi yıldan uzun bir süredir üretimin dışındadır. Ama esas soruya dönersek; bu bizim için son derece önemli bir sorundu. Bu, tarihimizde karşılaştığımız en önemli teorik-politik sorundu. Hareketimizin, yaşadığı en ciddi siyasi mücadele oldu. Diyebilirim ki Brezilya'daki Troçkist hareket açısından en ağır iç mücadele bu konuda oldu. Kongremizin hazırlanması altı ay sürdü, kırktan çok doküman yazıldı, üç hizip ve iki eğilim ortaya çıktı. Kongre beş gün sürdü. O zaman 800 militandan oluşan bir örgüttük ve çoğunluğun çizgisi kongre süresince adım adım gelişti.

Bağımsız bir işçi partisinin kuruluşu konusunda tutumumuzu belirlemeye gelince önce şunları belirtmek isterim: ABC sendikaları son derece bürokratik sendikalardı. Bu bizim için bir sorun oluşturuyordu. Ama öte yandan Lula önderliğinin politik açıdan son derece ileri olan çizgisi, yani bağımsız bir işçi partisini inşa etmek perspektifi bizi çok etkilemişti Bu, kırk yıldan uzun bir zamandır KP'nin sürdürdüğü siyasetten kesin bir kopuştu. Tüm Stalinistler ve merkezci akımlar böyle bir projeye tamamen karşıydılar ve PMDB içinde burjuvazi ile bir birleşik cepheyi savunuyorlardı.

İkinci olarak, Latin Amerika Troçkistleri ile bazı bağlantılarımız

vardı. O zaman Morenocu sayılmazdık. Bugün artık öyle sayılırız ve Arjantin'deki kırk yıllık geleneğimizi iyi tanıyoruz. Arjantin'li yoldaşlar ile konuşmalarımızdan, Şili'de kilisenin işçi hareketi üzerinde etkisini, Arjantin'de Peronist gelenekten gelen sendikal bürokrasinin gerekli gördüğünde ne denli "sol"a kayabileceğini, hatta silahlı mücadeleye bile girdiğini öğrendik. Sendika bürokratlarının zamamnda silaha bile sarılmış oldukları gerçeği, bizim için son derece çarpıcıydı ve adeta bir zihinsel devrim oluşturdu. Demek ki her şeyi göze alabilecek oportünistler de olabiliyordu.

1979 kongremizde, Stalinizme ve eski sendikal bürokrasiye karşı Lula ile birlikte bir birleşik cephe kurmaya, ama bunun içinde kendi örgütsel disiplinini koruyan bir hizip olarak kalmaya karar verdik. Bu arada belirteyim, o sıralarda örgütümüzün büyük çoğunluğu öğrencilerden oluşuyordu. Kongre'de iki siyasal yöneliş kararı aldık. Birincisi, PT'yi Lula ile birlikte inşa etmek. İkincisiyse, grubumuzu devrimcileştirmek.

Bunun sonucu olarak epey mesafe kaydettiğimizi söyleyebilirim. Örneğin bugün istisnasız hiçkimse, örgütümüzde, üç yıldan daha uzun bir süre için profesyonel kadro olarak çalışamaz. Üç yıldan sonra mutlaka başka bir alanda çalışmalıdır. Buna proleterleşme politikası da denebilir. Keza, işçi mahallelerinde yaşamak, işçi hereketine yakın çalışmak ve gerektiğinde Sao Paulo'nun dışına çıkmağa başlamak. Bütün bunlar bizler için vazgeçilmez örgütsel ilkeler haline geldi. O kadar ki örneğin bugün yaygın bir fıkraya göre, Brezilya'da ordudan sonra kadroları en fazla yer değiştirenler bizim hareket. Yine aynı şekilde kriterlerimize göre, bir yöneticinin eğitilmesi ancak birden çok alanda deney kazanmasıyla mümkün. Buna göre bir militan, örneğin birkaç yıl banka sektöründe çalışabilir. Ancak iki yıl sonra buradan çıkmalı, başka bir alanda çalışmalıdır. Yani başka bir deneye yönelmelidir. Sendikalarda olan arkadaşlara gelince burada uzmanlaştıktan sonra, diyelim bir yıl için siyasal eğitim görmelidirler. PT içindeki profesyo-

nel yoldaşlarsa buradan çıkıp işçi hareketine girmelidir; ya da tersine, işçi hareketinden çıkıp PT'ye girmeliler. Anlıyacağınız son derece geniş ve sürekli bir kadro değişimi.

Şimdi de PT içerisindeki örgütsel sorunlar üzerinde durmanı isteyeceğim. Biliyorsun PT'nin örgütsel konularda yaşadığı iç mücadele ve evrim, farklı yorumlara konu olmakta. Örgüt içinde eğilim hakkı, örgüt içinde bazan örgütlerin bulunuşunun yarattığı problemler... Bütün bunlar üzerine düşüncelerin neler? PT bu açıdan sence, yeni ve önemli bir deneyi ifade ediyor mu?

PT'de eğilim hakkı vardır. Bu hem geçmişte hem de günümüzde önemli bir politik mücadele konusu oldu. Önce PT'nin sınırlarını tanımlamak gerekiyor. Çoğunluk eğilime göre PT'nin kapsamı, üyelerle, yani üyelik fişini doldurunlarla sınırlı. Yani 600 bin kişiyle. Bizse bu tanıma katılmıyoruz. Bu yapay bir tanım. Şöyle ki PT, diktatörlük yasaları koşullarında kurulmuştu. Bu yasalara göre bir partinin kurulabilmesi için üye sayısının, seçim bölgelerindeki seçmen sayısına orantılı olması gerekmekteydi. İlk yıllarda yasal bir parti olabilmek için çok büyük ve son derece güç bir kampanya yürüttük, bir yılda 200 bin üye kaydettik. Ancak, bu üyelerin büyük çoğunluğu siyasi olarak aktif olmamanın ötesinde, PT taraftarı da değiller. Sadece PT'nin yasal bir parti oluşturmasını demokratik bir hak olarak tanıdıkları için üyelik fişlerini imzaladılar. Başka bir deyişle, bu üyelik sayısı çarpıtılmış bir sayıdır. 600 bin üye sayısı tamamiyle yapaydır. Buna karşıyız ve sadece aktif unsurların PT taraftarı sayılması gerektiğini savunuyoruz.

Bu konu son derece önemlidir ve çok tartışılmıştır. Çünkü bu konu eğilimlerin yayınlarını serbestce dağıtma özgürlüğü ile ilgilidir. Artikülasyon'un, yayınımızın açık dağıtımını engellemeye yönelik bir girişimi oldu. On yıldır eğilim yayınlarının açık dağıtımı serbestce yapılıyordu. Son kongrede PT'nin çoğunluğu bunu sınırlamak istedi. Buna karşı çıktık. Fikirlerin sansür edilemeyeceğini düşünüyoruz. Yayın, fikirlerin yayınıdır. Azınlığın çoğunluk olmak için mücadele etmeğe

hakkı vardır. Örneğin, RSDP'nin tarihinde farklı eğilim yayınlarının serbest dağıtımını görüyoruz. Sonuçta Kongre'de bu konuda bir anlaşmaya vardık. Kongreden itibaren yayınımızın açık dağıtımını topluca yapmıyoruz, bireysel olarak dergimizi heryerde satabilme hakkımız ise var.

Parti içerisindeki örgütsel hayatı biraz daha iyi kavrayabilmemiz için karşılaştırmalı bir değerlendirme sanırım yararlı olacak. Örneğin Sosyalist Demokrasi eğilimi, PT'yi "inşa halinde bir devrimci parti olarak" değerlendirmekte, buradan kalkarak PT içindeki eğilimleri bir devrimci partinin eğilimleri olarak görmekte. Bu nedenle de, bu eğilimlerin parti dışı hayatını daha sınırlı olarak ele almaktalar. Tabiri caizse "örgüt içinde örgüt" anlayışına uzaklar. Sizin, PT'yi farklı değerlendirdiğiniz, dolayısıyla parti-içi ilişkilere de farklı yaklaştığınızı söylenebilir mi?

Farklılıklar var; ancak bunları kendi terimlerimle açıklamak istiyorum. PT, devrimci bir partiye dönüşebilir mi? Devrimci bir partiye dönüşebilir, ancak yönetimini değiştirirse. Bu yönetimle devrimci bir parti olamaz. Bu yönetim, bir devrimci parti projesi ile uyuşamaz. Devrimciler PT içerisinde çoğunluğu kazanamaz mı? Evet, kazanabilir. Ama oporünistler devrimcilerin önderliğini kabul edecekler midir, sanmıyorum. Sanmıyorum Lula, çoğunluğu devrimcilerden oluşan bir partide yer almak istesin. Bu çoğunluktan troçkistlerin, ya da sadece bizim hizbimizin çoğunluğunu kastetmiyorum. Bizim, kendi rolümüz konusunda net bir kavrayışımız var. Biz, devrimci bir çekirdeğiz ve troçkist olsun ya da olmasın, başka devrimci akımlarla birliği hedefliyoruz. Troçkist olmakla devrimci olmak aynı şey değildir. Troçkizm demek, bir tarihe, teorik-programatik bir geleneğe sahip çıkmak demektir. Kuşkusuz, en iyisi olduğunu sanıyoruz. Ama, sınıfın politik bağımsızlığından, işçi demokrasisinden, kitlelerin sürekli seferberliğinden ve enternasyonalizmden yana olanlar devrimcidir. Demek oluyor ki bizden başka devrimciler de vardır.

Bu açıdan PT'nin örgütsel açıdan doğrusal bir biçimde gelişeceğini varsaymak safdillik olur. PT'nin problemi, sadece sosyaldemokratların etkisi altında olması değildir. Zira PT'de ne sosyaldemokrasiye, ne sol hıristyan-demokrasisine, ne de geleneksel Stalinist şemaya açıkça uymayan bir reformist kültür yerleşmiştir ve bu, devrimci marksist bir önderliğin inşasına ters düşmektedir. Dolayısıyla sorduğun soruya yanıt biraz karmaşıktır. PT'nin devrimci parti haline gelemeyeceği söylenemez. PT içersinde devrimci fikirlerle reformist fikirler arasında bir mücadele sürmektedir. Eğer devrimciler çoğunluk olurlarsa, o zaman partinin birliği korunabilecek midir, bunu bilmiyoruz. Tarih, bunun çok güç olduğunu gösteriyor. Rus partisinin yirmi yıl boyunca iki hizbi oldu, partide ardarda ayrılma ve birleşmeler yaşandı, buna rağmen tek bir parti olarak kaldı. 1917'ye kadar tek bir Bolşevik Partisi'nin olduğu söylenemez, sadece Parti içindeki bir Bolşevik hizipten söz edebiliriz.

Bu anlamda biz de, PT içinde bir hizip olduğumuzu belirtiyoruz ve PT'nin önderliğini ele geçirmek için mücadele ediyoruz.

Bu konuyu biraz daha açmanı isteyeceğim. Şöyle ki, PT'nin bir kitle partisine uygun belirli bir yapısı var. Ancak PT içinde ayrıca örgütsel bir yapıya sahip olmak, bu bir sürtüşme kaynağı değil mi?

Önce PT'nin nasıl işlediğine bakmak gerekir. PT'de sürekli olarak işleyen sadece yönetimdir, yani yönetici kurullardır. PT'nin taban örgütlenmeleri yok. Yerel taban toplantıları ancak, kongrelere hazırlanırken yapılmaktadır. Bunlar da o kadar büyük değildir. Taban örgütlerinin her hafta ya da her ay yaptıkları toplantılar falan da yok. Dolayısıyla, militanlar, eğer taban toplantıları yapıyorlarsa, o zaman bu doğrudan doğruya bir hizib tabanının toplantısıdır.

Peki neden bütün eğilimler birer hiziptirler? Şöyle açıklayayım. Politik bir eğilim, parti içerisinde politik bir platform için mücadele eden bir eğilimdir. Mücadelesi, partinin yönetimini ele geçirmek için değildir. Partinin yönetimini benimsemekte, ancak partinin politik çiz-

gisini değiştirmek istemektedir. Bir eğilimin bir hizibe dönüşmesiyse, bize göre, artık sadece partinin siyasi çizgisini değiştirmek için değil, ama aynı zamanda partinin yönetimini de değiştirmek için mücadele etmesiyle gerçekleşir.

PT'nin bu eğilimlere, daha doğrusu senin deyiminle hiziplere dayalı yapısını sürdürülebileceğini sanıyor musun?

Bir parti var. Anlatabiliyor muyum? Bir parti var. Ve bu partiyi inşa etmek istiyoruz. Yani amacımız sadece kendi hizbimizi inşa etmeye yönelik değil. Brezilya işçi hareketine ilişkin sorumluluklarımız var. PT'nin geleceği demek, Brezilya işçi sınıfının siyasal mücadelesinin geleceği demek. Bu durumda, aralarında önemli ayrılıklar olan sürekli hiziplerden oluşan bir partiyi inşa etmek mümkün müdür diye sorarsanız, evet mümkündür derim. Çünkü farklı anlarda, temel gelişmelere siyasi müdahele çizgisine baktığımızda, bunların ortak olduğu görülecektir. Siyasi durumun dönemeç noktalarında tüm hiziplerin ortak bir tavır aldıklarını söyleyebilirim. Ancak, ilk kez olarak bugün, temel sorunlar üzerinde ciddi bir anlaşmazlığın çıkmakta olduğunu da üzülerek kaydetmek durumundayım. Zira çoğunluk hizbinin bir kesimi, hükümetle bir anlaşmaya, bir uzlaşmaya yönelmiştir.

Program sorununda neler düşünüyorsun? PT içinde bu konuda bir tartışma sürmekte mi? Ne gibi yönelimler var?

PT farklı bir deneyi oluşturmakta. Biliyorsunuz PT, belirli bir program olmaksızın kuruldu. Biz marksistler için bu biraz paradoksal ya da nasıl diyeyim, geleneklere aykırı bir durum: Troçki'nin bu konudaki sözleri açık: "Bir partiyi oluşturan programıdır; program ise sınıfı eylemde birleştiren görevlerdir."

İçinde bulunduğumuz somut durumdaysa, tabii ki bir program için uğraşılmakta. Her kongrede, bir ya da diğer yönüyle program konusunda bir tartışma yer almakta. Ama kabul etmek gerek ki program konusu, PT için hayli güçlükler ifade etmekte. Herşeyden önce de ço-

günluk hizbi için güç bir sorun bu. Çünkü PT'nin bugün bir programı yoksa, bu, çoğunluğun PT'ye önereceği bir programı olmamasından kaynaklanmakta. Programı yaratmak çoğunluğun sorumluluğu.

Ancak bunu söylemekle program konusunun bizim için çözümlenmiş bir sorun olduğunu iddia etmiyorum. Eğer bana, "Brezilya devrimi için bir programınız var mıdır" diye sorarsanız, buna ciddi olarak verilecek tek yanıt, "hayır böyle bir programımız yok" olacaktır. Bir program yazmak, geliştirmek, Geçiş Programı'mn bir çevirisini yapmak demek değil. Bu sorun, teori ve politikayı içeren karmaşık bir sorun. Örneğin eğilimimizin tabanı, yönetiminden bir program önerisinde bulunmasını talep etti. Bunun için şu anda bir çalışma sürmekte. Örneğin ben de program konularının birini hazırlamak üzere bir komisyonda görevliyim. Ama kabul etmek gerekir ki, bu gerçekten son derece güç bir sorun.

Ancak bu aşamada bile PT içerisindeki belli başlı programatik ayrılıklardan söz edebiliriz. Nelerdir bu ayrılıklar? İlk olarak, sınıf mücadelesi anlayışında problemlerimiz var. Geleneksel marksist sınıf mücadele anlayışının yerine, Gramsci'yi anımsatan bir terminoloji ile, toplumda hegemonyanın kazanılması için bir mücadele önerilmekte. Buna göre, modern toplumlarda, devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkiler marksizm tarafından tanımlandığından daha karmaşık bir şekle bürünmüştür; burjuvazi, kitleler üzerindeki iktidarını ideolojik ve politik hegemonya aracılığıyla sağlamaktadır. Bu nedenle de işçi sınıfının görevi, hegemonyayı, karşı-hegemonyayı gerçekleştirmektir. Bizce bu kavram, sınıf mücadelesi anlayışından uzaklaşmak için bir kılıftır. Bize göre, devlet, Brezilya'da sınıf egemenliğinin temel kurumudur ve partinin görevi, devlete karşı mücadele etmek üzere işçi sınıfının sürekli seferberliğini sağlamaktır. Klasik tanım budur. Brezilya özgüllüğünde ayrıca, devrimin bir işçi ve halkçı karakteri olduğunu söylüyoruz. İşçi hegemonyasını belirtiyoruz, ama aym zamanda da bir halk seferberliği olduğunu söylüyoruz. Yani, işçi sınıfının mücadelesinin,

toplumun deklase kesimleriyle, küçük tarım üreticisiyle, orta sınıflarla, yani ücretli kesimlerle ve kent kafa işçileriyle birleşmesini kastediyoruz. Başka bir deyişle, proleter olmamakla birlikte, kapitalizmle çelişkisi olan sınıflarla birliğini anlıyoruz.

PT içindeki ikinci programatik tartışmaysa, devrimin karakteri üzerine sürmekte. Bize göre, Brezilya devrimi bir sosyalist devrim olacaktır. Yani proleter olmayan kesimlerle demokratik ve milliyetçi bir ittifak öngörmüyoruz. Bugün Brezilya'da proletarya, sayısal gücü ve yoğunluğuyla en güçlü sınıftır; 115 milyon işçi, ücretli çalışan bulunmaktadır. Bize göre Brezilya devriminin tekellerle mücadele etme görevi var. Brezilya ekonomisi tekelleşmiştir, ve bu tekeller yıkılmalıdır. Burjuvazinin, piyasa ekonomisi dediğini Brezilya'da yıkmak gerekir. Tekelleri yıkmaksa, Brezilya'daki en büyük 500 tekeli karşılıksız devletleştirmek anlamına gelir. Ki bu, Brezilya'da piyasa ekonomisini yıkmak demektir. Oysa PT içinde, halk demokrasisi aşamasından sözeden bir kesim mevcut. Çoğunluk hizbi, karma ekonomi kavramını savunmakta. Yani devlet sektörünün ağırlıklı olduğu ama serbest piyasanın egemen olduğu bir iktisadi model. Bu tartışma henüz noktalanmış değil; zira çoğunluk hangi sektörlerin devletleştirileceğini ve hangilerinin piyasa işleyişine bırakılacağını hala belirtmedi.

Üçüncü önemli programatik tartışma, "demokrasi" üzerine. Bizce demokrasi cinsiyetsiz değil. Cinsiyetini tanımak gerekir. Demokrasi, işçi ya da burjuva olmak zorunda. Çağın ikilemidir bu. Sosyalist demokrasisinin burjuva demokrasisinden farklı olduğuna inanıyoruz. Genel oy, bu bir çeşit demokratik araçtır, kullanılabilir ve ona düşman değiliz. Ancak bunun, demokrasinin en ileri ve en gelişmiş biçimi olmadığını sanıyoruz. İnsanların sorumlu olduğu bir demokrasiye inanıyoruz; toplumsal katılımın bilincinde olan bir demokrasiye. Kitlelerin çalıştıkları ya da yaşadıkları yerlerdeki örgütlülükleriyle birlikte gelen bir demokrasi; insanların kendi hayatlarını kontrol edebilmelerini sağlayacak bir demokrasi. Fabrikada, yönetimde kimin olacağı-

na işçiler oylarıyla karar vermelidirler. Mahallelerde, kamu hizmetlerinin nasıl karşılanacağı, orada yaşayanların oylarıyla belirlenmelidir. Demek oluyor ki doğrudan demokrasi formüllerine inanıyoruz. Geri çekme hakkıyla birlikte, konseyler formülüne inanıyoruz.

PT içinde, bu programatik ayrılığın belirleyici olduğunu sanıyoruz. Çoğunluğun, doğrudan demokrasiyi küçümseyen, buna karşılık temsili demokrasi yöntemlerine düşkün bir tavrı var. Kuşkusuz demokrasi tartışması, devletin tabiatına ilişkin bir tartışma aynı zamanda. Bize göre, burjuva devleti yıkılmalıdır, halbuki çoğunluğun böyle bir anlayışı yok.

Demokrasi üzerine bu farklılıklarımız kitle örgütlerinin işleyişi üzerine tartışmalarımıza da yansımakta. Örneğin St. Bernado'daki metalürji tesislerinde fabrika komisyonları var. Bunlar ayrıca eylem komisyonları oluşturmakta. Normal olarak bu eylem komisyonunun yüzde yirmisini biz oluştururuz. Burada uygulanan kritere göre, bu komisyonun toplantısı gerçekten bir öncü toplantısı ise, azınlık görüşler ileri sürülebilir. Ama eğer bunlar herkese açık kitle toplantılarıysa o zaman azınlık görüşlerin açıklanmasına izin verilmez. Yani demokrasiyi vermek ya da yasaklamak çoğunluğun elinde bir ayrıcalıktır.

Bu ciddi sonuçları olan bir anlayıştır. Diyorlar ki, kitleler önünde ayrılıklarımızı dile getiremeyiz; zira bu bizi patronlar önünde zayıf düşürür. Başka bir deyişle, onların anlayışına göre demokrasi, bölünme ile aynı şey demektir. Bölünme de işçi hareketinin zayıflamasıdır. Yani işçi hareketi sadece türdeş ise güçlüdür; yok yönetim birden çok görüş ve çoğulculuk içeriyorsa ise zayıftır. Bu tam bir deformasyon. Buna inanmıyoruz. Kimsenin, Troçkistler dahil, hiç kimsenin, işçi sınıfına emir veremeyeceğine inanıyoruz. Sonuç olarak diyebilirim ki, işçi hareketinde çok daha geniş bir demokrasiyi sağlamak bizim için ilkesel, programatik bir tavır.

İşte bu üç konu; sınıf mücadelesi, devrimin niteliği ve devlet-demokrasi konusu, ki buna bir dördüncüsünü de ekleyebilirim: enter-

nasyonalizm; bunlar esas programatik tartışma konuları.

Sen de değinmişken, PT'nin enternasyonal alandaki ilişkileri üzerine görüşlerini öğrenmek istiyorum.

PT içerisinde enternasyonalist pozisyonlar için de bir mücadele sürmekte. İlk sorun uluslararası konular üzerinde tavırların alınmasını sağlamak. PT, uzun bir süre uluslararası gelişmeler karşısında tavır almakta kararsız davrandı, bu sorunu hep erteledi. Bir süredir ise bizim de baskımızla daha aktif bir tavır içinde.

Peki bir Enternasyonal'in inşası konusunda ne düşünüyorsun?

İşçi enternasyonali ya da Dördüncü Enternasyonal. Bugün bir parti olarak Dördüncü Enternasyonal yok. Ancak Dördüncü Enternasyonal için bir hareket var. Bölünmüş de olsa bir hareket. Biz kendimizi bu hareketin bir parçası olarak görmekteyiz. Bizler için diğer troçkist örgütler kardeş örgüttürler. Çünkü aynı hareket içindeyiz. Kuşkusuz ayrılıklarımız var ama aynı hareketin parçalarıyız. Ayrılıklarımız çoktur. Örneğin lambertist eğilimin propagandizmi ile hiçbir ortak yanımız yok. Aynı şekilde mandelci yoldaşların muğlak ittifak anlayışlarıyla da herhangi bir ortaklığımız yok. Ayırım çizgilerimiz kesin: Küba konusunda, Sandinista Cephesi üzerine, Lulacı yönetim ve programı konusunda... Ama bütün bunlar politik konularda ayrılıklar. Bunun ötesinde hepimiz aynı hareket içindeyiz. Yani Dördüncü Enternasyonali inşa hareketinde.

Bizler için Dördüncü Enternasyonal bir öncü hareketidir, kitlesel bir etkisi yoktur. Ama bugün yepyeni bir durum ile karşı karşıyayız. İlk kez, uluslararası bir akım olarak troçkistler, solda tek başımızayız. 1960'lı yıllarda yalnız değildik. Uluslararası Guevarist hareket vardı. Uluslararası Stalinist hareket vardı. Şimdiyse solda tek başımızayız. Çünkü Stalinizm çan çekişme sürecindedir. Yani Troçkizm bir kitle enternasyonali haline gelebilir. Bir enternasyonal için mücadele, bugünkü haliyle Troçkist hareketin birleşmesi anlamına gelmez. Kuşku-

suz bir gün troçkist hareketi de birleştirmenin yolunu bulmak gerekir. Ama sorun kilit ülkelerde kitleleri kazanmaktır. Merkez buralarıdır.

Yani, Troçkizm Brezilya'da, Arjantin'de, genel olarak Latin Amerika'da kitle partileri haline gelirse ya da işçi sınıfı üzerinde kitlesel etkiye sahip olursa, bu demektir ki iktidar için mücadele noktasına son derece yaklaşılmıştır. İşçi sınıfı içinde devasa boyutlarda bir hareket olmaksızın, kitlesel etkiye sahip bir devrimci Marksist akımın varlığı düşünülemez. Devrimci Marksizmin Latin Amerika'da kitleselleşmekte olduğunu sanıyoruz. Arjantin'de MAS, Brezilya'da PT'nin sol kanadı, bunlar kitlesel etkiye sahip bir konuma gelebilir. Kitlesel bir etki gücüne sahip olmak demek ise, devrimi yönetmeğe hazırlanmak demektir. Eğer Troçkizm bu sınavdan başarılı çıkarsa, o zaman bir kitle enternasyonalinin olasılığından söz edebiliriz. Troçkistlerin önderliğinde muzaffer bir sosyalist devrim olmaksızın, devrimci bir kitle enternasyonalinin kurulabilme ihtimali yok. Ama eğer Troçkizm devrimci bir süreçte yönetici bir rolü üstlenebilirse, bunun ardından yapacağı bir çağrı ile bir kitle enternasyonali kurulabilir. Bu noktaya gelene kadarsa Troçkistler, öncü içerisinde etkisi olan, ama bölünmüş bir hareket olarak kalacaklar. Troçkizmin dışında bir enternasyonalin kurulabilmesinin ise hiçbir olasılığı yok. İşçi hareketi içerisindeki diğer akımlar, bir enternasyonal kurma anlayışına sahip değiller. Burada elbet Geçiş Programı'na sahip bir enternasyonali değil, genelinde bir devrimci enternasyonali kastediyorum. Sanıyorum ki bu gün bunun mücadelesini veriyoruz ve Latin Amerika'daki durum konusunda oldukça iyimserim.

CARLUCİO CASTANHO

(Sao Paulo Eyaleti CUT Yöneticisi, **Sendika Muhalefeti** ve **Tabandan CUT Platformu** liderlerinden)

İlk sorum şu olacak. PT'yi nasıl bir parti olarak değerlendirmektesin? Ya da şöyle diyelim: Brezilya'da siyasal işçi hareketinin oluşumunda PT nasıl bir rol oynayabilir?

Bizler, ta 1970'lerin sonunda doğmuş bir sendika muhalefeti olarak 1987'den beri PT içindeyiz. Kanımca bugün Brezilya'da, işçi sınıfının siyasal planda bir rol oynamasını öngören her proje, artık PT'den geçmek zorunda. Ama bu kuşkusuz, ona ilişkin pek çok sorunun hala açıkta olduğu gerçeğini ortadan kaldırmıyor. Sosyalizm anlayışı, sınıf mücadelesinin stratejik yönelişleri, devrim anlayışı, bütün bunlar parti içinde tartışmaya açık sorunlar. PT'nin bu konularda yapacağı her belirleme ve bunlar doğrultusunda atacağı her adım, Brezilya'da sınıf mücadelesinin yürüyüşünü belirleyecek.

Son bir kaç yıldır, bütün bu konularda net bir tutum takınma daha da önem kazandı. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da olup bitenlerden elbet PT de etkileniyor ve daha da etkilenecek. Bugün artık marksizmle alakası kalmamış bir sözde marksizmin köklü bir eleştirisi gerekiyor. Bu işin ise epey zaman istediği muhakkak. Bütün bu açılardan PT'nin tarihsel rolü konusunda ancak ihtiyatlı değerlendirmeler yapabiliriz.

İçinde bulunduğun "sendika muhalefeti", 1970'lerin sonundan beri aktif. Bu dönem aynı zamanda, şimdiden Latin Amerika'nın en büyük sendika konfederasyonu haline gelmiş olan CUT'un oluşma yılları. Ve sizler, CUT içinde de muhalif kanadı oluşturmaktasınız. CUT'u ve yönetimini nasıl değerlendirmektesin?

CUT'un oluşumu uzun bir süreçte gerçekleşti. Bizce bu süreç he-

nüz tamamlanmış da değil. Bu konfederasyonun oluşumuna şu üç farklı sendikal kadro öncülük etti: resmi sendikalardan gelen, ama grevlere sınıf mücadelesi temelinde önderlik eden sendikacılar; resmi sendikalardaki "sendika muhalefeti" kadroları; ve nihayet resmi sendikaların "klasik sendikacı" diyebileceğimiz tipleri.

Diğer yanda CUT, geçmişin sendikalarından şu üç konudaki farklılıklar temelinde ayrıldı. Birincisi, işçi mücadelelerine sınıf uzlaşmazlığı temelinde önderlik etmek. İkincisi sendikalarda demokratik bir yapı oluşturmak. Üçüncüsü ise, "sendika" statüsüne sahip olmayan diğer işçi ve çalışan örgütlerini de konfederasyon kapsamına almak. Ama bu demek değil ki, bugün CUT bu üç temel konuda da kusursuz. Tersine, geçmiş sendikalardan miras kalmış nice eğilim hala yaşamakta.

Bu konuda somut örnekler verebilir misin?

Sendika demokrasisine ilişkin bir örnek vereyim. 1988'deki son kongrede, sendika delegelikleri konusunda önemli bir değişiklik yapıldı. Bu değişiklik "demokrasi" adına da yapılsa, "ileri bir adım" diye de sunulsa, bizce sendika demokrasisi alanında basbayağı bir gerileme. Bu yeni uygulama ile işçilerin sendikal yaşama katılımlarına önemli sınırlamalar getirilmiş bulunmakta. Bu konuyu açıklamadan önce Brezilya'daki sendikal yaşamın bir orijinalliğini hatırlatmak isterim. Belki sizin de dikkatinizi çekmiştir. Pek çok işçi ya da sendikacı, sendikalarına kaç işçinin üye olduğunu söylemekte güçlük çeker. Yine konfederasyon üye sayısını sorduğunuzda verilen cevap, daha çok bağlı sendika sayısı olur. Bu karışıklık son derece doğal. İki esas nedeni var bunun. Birincisi, geçmişten gelen ve çok yakın zamana kadar yürürlükte olan aidat sistemi. Sendikalar, sadece kendilerine üye olan işçilerin aidatlarını değil, işkolundaki tüm işçilerin aidatlarını alırlardı. Eğer işkolunda birden çok sendika varsa, o zaman tüm işçilerden devletçe toplanan aidat bu sendikalar arasında paylaştırılırdı. Bu durumda, iki tip "üye" vardır. Bir üyelik fişi dolduran, bir de aidat veren. Sayısal o-

larak bu iki kategori arasında dev bir farklılık olduğunu söylemeye gerek yok herhalde. Sözünü ettiğim karmaşanın ikinci nedeni ise, bizzat özgür sendika hayatının henüz son derece yeni oluşundan kaynaklanmakta. Hala bir oluşum süreci yaşamaktayız.

Şimdi CUT'un 1988 kongresinde alman karara göre, kongre delegelerini sadece sendikaya üye fişi dolduran işçiler seçiyor. Diyelim inşaat alanında Sao Paulo'da 200 bin işçi var. Sendika, eğer o alanda tek ise bunların hepsinden aidat alıyor. (Ya da toplam aidatı bir diğer sendika ile paylaşıyor.) Ama diyelim bu sektörde, sadece 3 bin işçi sendikamıza üye fişi doldurmuş. Şimdi kongre delegelerini sadece bunlar seçiyor. Yani bu uygulamaya göre, "demokratik" kongre, bu üç bin işçinin -o da katılanlarının- kongresi. Oysa bizim sendika muhalefeti pek çok yerde karmaşık, anarşik gibi gözüken, ama gerçekliğimize çok daha uygun ve gerçekten demokratik bir uygulamayı savunmaktaydı. Buna göre belli bir işkolundaki tüm işçilerin doğal sendika üyeliği hakları vardı. Sendika kongre delegeliği seçimleri tüm bu işçilerin katılma hakkı olduğu toplantılarda yapılıyordu. Bu uygulama ile 3 bin işçinin değil, sırasında onbinlerce işçinin katılımı sağlanmaktaydı. Elbet bu sendikacıların hiç de hoşuna gitmeyen "anarşik" bir uygulamaydı. Uzun tartışmalardan sonra sözde demokratik bir uygulama getirildi, ama bize göre bu basbayağı bir gerileme.

Beri yanda bizim savunduğumuz uygulama bile yeterince demokratik değildi. Şöyle ki, biraz önce 200 bin inşaat işçisinden bahsettim. Oysa bir de resmi olmayan emek pazarındaki işçiler var. Bunların temsili, sendikal faaliyete katılımları çok daha değişik, orijinal formülleri gerektirmekteydi. İşte biz, 3 bin kişilik bir sendikada 100-200 bin işçinin temsilini, 300 bin işçiye yaymanın yollarını düşünürken, sendikacı liderlik sadece küçük bir azınlığın, sözde demokratik temsil ve katılımını amaçlayan formüllere döndü. Gerçi şimdi, hükümetin sendika aidatları konusunda yaptığı değişikliklerle ortaya yeni bir durum çıktı. Bu durumda bizim formülümüzün de problemleri var. Ama bun-

lar tabiri caizse, teknik düzeyde problemler. Oysa CUT merkezinin yaklaşımı, bürokratik bir tutumu ifade ediyor. Sözün kısası CUT'da son yıllarda gözlediğimiz değişim hayli olumsuz. Bu değişimi şöyle de formüle edebilirim: CUT önceleri bir işçi merkezi, bir işçi örgütüydü; şimdiyse sadece bir tür sendikalar merkezi, sendika konfederasyonu olma eğiliminde. İkisi arasında bizce önemli fark var.

Bütün bunlar örgütlenme düzeyinde eleştirilerin. Sendika muhalefetinin, politik düzeyde ne gibi eleştirileri var?

Sendikanın rolü ve yönelişleri konusunda, CUT çoğunluk liderliğiyle önemli ayrılıklarımız mevcut. Ancak buna girmeden önce, ben gene örgütlenme sorununa ilişkin bir kaç şey ekleyeceğim. Biz, örgütün yatay düzeyde güçlendirilmesi gerektiği kanısındayız. Onlar ise daha çok dikey düzeyde bir gelişmeden yanalar. Yani iz bölgesel düzelde örgütlenmeye, fabrikalar arası bağlantıya önem verirken, onlar işkolu düzeyinde örgütlenme ve yapılanmaya ağırlık vermekteler.

Diğer yanda CUT henüz bir oluşum sürecinde. Bu nedenle hala pratiğimizi, sendikal kavrayışımızı arama, sürekli gözden geçirme durumundayız. CUT çoğunluk önderliği ise, bu işi artık tamamlanmış bir süreç olarak görmekte. Dolayısıyla onlar için esas mesele, teknik düzeyde örgütsel sağlamlaşma, çoğalma vs. olmakta.

Politik düzeyde ise klasik sorun bizde de gündeme geliyor. Yani sendikal mücadelenin hedefleri ve limitleri sorunu. Bizce sendikal mücadelenin yanısıra politik mücadelenin önemi, hatta belirleyiciliği tartışmasız. Ayrıca CUT, hedefini "sosyalizmin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak" olarak da saptamış durumda. Bu hedefi, içi boş bir formül olmaktan çıkarmak gerek. Elbet bu demek değil ki, parti ile sendika arasında fark yoktur; ya da CUT, üyelerinden ideolojik tavır almalarını isteme durumundadır. Tam tersine, her türlü görüş üye işçilerce açıklanabilmeli, savunulabilmeli. Ama sosyalizmin gereğine inandıklarını iddia edenler de, bu konuda daha belirgin tanımlara girmekten kaçınmamalı ve örgütün bu doğrultuda işlev görmesi için çaba

sarfetmekten çekinmemeliler.

Peki bizzat sendikal mücadele konusunda ne gibi farklılıklar mevcut? Örneğin şu günlerin en çok tartışılan konusu, hükümetle CUT arasında, bir "toplumsal anlaşma" üzerine yapılacak görüşmeler...

Bu konuda da önemli anlaşmazlıklarımız var. Buna geçmeden önce belirteyim ki, bizde de, sendikal mücadele konusunda yakın zamana kadar epey bir sekterlik mevcuttu. Ekonomik mücadeleyi küçümseme anlamında. Bugün bu sekterliğin aşıldığı kanısındayım. Ama bu, CUT önderliği ile sendikal politika konusundaki anlaşmazlığımızın ortadan kalkması anlamına gelmedi.

Önce bu konudaki analizimizi özetleyeyim. Bir defa 1989 sonundaki başkanlık seçimlerini bir süper liberalin kazanmış olması, derhal yeni bir liberal ekonomi politikasının uygulanmaya konması, Brezilya işçi sınıfı için bir yenilgi anlamına gelmedi henüz. Başka Latin Amerika ülkelerinde böyle bir yenilgiden bahsedilebilir. Diyelim Bolivya'da ya da Arjantin'de. Elbet mutlak bir yenilgiden, bir çöküşten bahsetmiyorum. Demek istediğim kimi önemli kazanımların yitirilmesi anlamında bir yenilgi. Oysa Brezilya'da burjuvazinin projesi, önemli bir işçi direnişi ile karşılaşmakta. Şu anda CUT'un yapması gereken, "Collor Planı"nda ifadesini bulan neo-liberal saldırıya karşı, tüm çalışanların direnişini merkezileştirmek olmalı. Grevlere, direnişlere parça parça, yer yer verilen destekler, neo-liberal saldırının çapı ve merkeziliği dikkate alındığında gülünç gözükmekte.

Bu direniş stratejik bir perspektife sahip olmalı, hükümeti hükümet edemez durumda bırakmalıdır. Neo-liberal saldırı yoğun bir işsizliği, yaygın bir sefaleti ve işçi hareketinin ağır bir yenilgisini hedefliyor. Buna karşı direnirken, aynı ölçüde iddialı ve kararlı olmak gerekmekte. Aslında CUT liderliği de "global bir direniş"ten bahsetmekte. Ana stratejik bir perspektiften tamamen yoksun olarak. Üstelik içlerinden bazıları, kimi gerici-ütopik projelerin peşindeler. Örneğin arada

sırada sözünü ettikleri, "ekonomik gelişme projesine katkı" sloganının bir ifadesi olarak, bir kesim orta ve küçük sermaye sahibi ile dialog çabası içindeler. Böylesi ütopik projelerle resesyon'a karşı mücadele edilebileceği kanısındalar.

Son günlerde sözü edilen "toplumsal anlaşma"ya gelince, CUT çoğunluk liderliği, konfederasyonun bu konuda hükümetçe önerilen görüşmelere katılması gerektiği kanısında. Onlara göre, görüşmelere katılmamak CUT için bir tecrit anlamına gelebilir. Kuşkusuz bu tavırlarından ötürü onları ihanetle falan suçlamıyoruz. Hükümetle bir "toplumsal anlaşma" imzalayacaklarını da sanmıyoruz. Ama, bugünkü güç ilişkileri koşullarında, hükümetle görüşmelere bir öncelik vermek, esas mücadele biçimlerini ikinci plana atmak anlamına gelecek. "Collor planı"na karşı güçlü işçi mücadeleleri yaşanırken ve bu mücadeleleri daha da şiddetlendirme görevi ortadayken, böylesi bir "diyalog"da işçiler menfaatine hiç bir şey yok. Ücret taleplerimiz, iş güvenliği taleplerimiz, neo-liberal proje ile tam bir zıtlık içinde. Buna bir de dış borçların reddi talebimiz eklenirse, sözkonusu "diyalog"un hükümetçe neden kurulmak istendiği anlaşılabilir.

Gelelim bir diğer soruna. Sendikalardaki bürokratikleşme ve buna karşı alınacak tedbirler konusunda ne düşünüyorsun?

Bir sendikacı arkadaşın sık sık söylediği gibi, "bürokrasi sendikanın pası"; daha doğrusu bürokratikleşme sendikanın paslanması. Yani bir anlamda kaçınılmaz bir durum. Ama tabii ki bu derdin karşısında çaresiz değiliz. Söylemesi kolay, gerçekleştirmesi hayli zor olan çareyse, her işçinin gerçek ve sürekli katılımını sağlamak.

CUT'da bir bürokratikleşme olduğu açık. Geçmişte örnek denilebilecek işçi mücadeleleri yaşadık. Ama bunların deneylerinin yeterince özümlendiği ve bir gelenek kurulduğu kanısında değilim. "Tabandan CUT" eğilimi olarak, özellikle bir konuda çok ısrarlıyız: "Bölgesel CUT'lar"ın oluşturulmasında. Yani fabrikalararası bir örgütlenme ağının kurulması gerekiyor. Ama işkolu düzeyinde değil, bölgesel dü-

zeyde. Bunun herşeyden önce korporatist eğilimlerin geriletilmesinde işlev göreceği kanısındayız. En nihayet belli bir işkolunun işçileri, pekala kısa vadeli çıkarları nedeniyle, diğer işçilerin çıkarlarını görmezden gelebiliyorlar. Bu konuda kendi işkolundaki sendika bürokratlarının korporatist kışkırtmalarına kapılabiliyorlar. Oysa bizim önerdiğimiz örgütlenme ağı ile, sendikacılar üzerinde değişik işkolundan işçilerin denetimi olacak. Bu ayrıca, rutin sendikacı-işçi ilişkisinin, sendikacıya verdiği üstünlüğün geriletilmesinde de bir işlev görebilir. Örneğin bir işkolunda işler çok uzun bir süre durgun gidebilir. Ama tüm işkollarında uzun süreli durgunluk çok daha uzak ihtimal.

Ama kabul etmek gerekir ki, bu projenin gerçekleştirilmesinde fazla bir adım atabilmiş değiliz. CUT'lu sendikacılarda korporatist bilinç hayli güçlü.

Ayrıca son zamanlarda sendikacıların sık sık kendilerini sınıfın yerine geçirdiklerine şahit olmaktayız. Diyelim bir fabrika grevin eşiğinde. Sendikacılar arabaları, megafonları ile geliyorlar. Fazla bir tartışma olmadan grev kararı alınıyor. Bir komite atanıyor. "Atamyor" diyorum, çünkü komite için bir seçim yapılmış olması, her zaman onun atanma özelliğini ortadan kaldırmıyor. Seçim var, seçim var. Ve bütün bunlar hep "verimlilik", "ekonomi sağlama", "zaman kazanma" vs. gibi gerekçelerle yapılıyor. Oysa önceleri belki daha çok zaman kaybeder, daha çok enerji harcardık. Ya da çok daha büyük yanlışlarla boğuşurduk. Bütün bunlar belki fazla "ekonomik" değildi. Ama şurası açık ki tüm işler, çok büyük sayıda işçinin katkısı ile gerçekleştirilirdi.

Bu koşullarda "ne yapmalı" sorusunun cevabı o kadar basit değil elbet. Şu anda formüle edebildiklerimiz, zaman ve enerji kaybını göze alarak, mümkün olduğu kadar çok işçinin katılımının yeni yollarını araştırmak, fabrikalararası bölgesel örgütlenmeler oluşturmak, bürokrasiye karşı mücadeleyi bir eğitim ve propaganda konusu yapmak vb. gibi şeyler.

Son olarak bir diğer konuda eğiliminizin düşüncelerini öğren-

mek istiyorum. Öğrenebildiğim kadarıyla Brezilya, kadın işgücünün ekonomide önemli yer tuttuğu bir ülke. Sendikal yaşamda bu alanda ne gibi problemler mevcut? Bu konuda neler düşünüyorsunuz? Ya da şöyle formüle edeyim: Kadın işçilerin sendikal mücadeledeki rolleri, bu rolün geliştirilmesi, kadın işçilerle ilgili talepler konusunda çoğunluk eğilimi ile ne gibi farklılığınız var?

En zayıf olduğumuz noktaya değindin. O derece bir zayıflık ki, bu alanda gösterilen en ciddi çabalar bile anlamsızlaşıyor. Şöyle bir örnek vereyim. Her kongrede bir ya da bir kaç kadın yoldaş bir karar tasarısı hazırlar. Bu konuyla, alınması gereken taleplerle ilgili. Karar tasarısı görüşmeye açılır. Tasarı sahipleri dışında kimse söz almaz. Kimse görüş bildirmez. Kimse itiraz da etmez. Oylamaya geçilir. Herkes kabul oyu verir. Ama bu öyle bir oybirliğidir ki, böylesi bir kabulle aslında öneri özünde reddedilmiş olmaktadır. Çünkü baştan bellidir ki, hayata geçirilmesi için kimse çaba sarfetmeyecektir. Tabandan CUT olarak, bu konuda çoğunluk eğilimine göre fazla bir üstünlüğümüz olduğunu söyleyemiyeceğim.

KURTULUŞ TEOLOJİSİ RÖPORTAJINA GİRİŞ

Kurtuluş Teolojisi adlı dinsel-politik akım ve onun temsil ettiği sosyal hareket, Türkiye'li okuyucuya oldukça yabancı olmalı. O nedenle bu konudaki bir röportaja, bir açıklama yazısı ile girmek yararlı gözükmekte.

Kaba bir tanımla Kurtuluş Teolojisi, Latin Amerika katolik -ve bir ölçüde de protestan- kilisesine bağlı unsurların oluşturduğu, politik karakterli yeni bir hıristiyanlık yorumu. Buna göre muazzam bir sefaletin, adaletsizliğin, en vahşi baskı ve terörün mevcut olduğu bir dünyada kilise, ezilen ve sömürülenlerin yanında yer almak ve onların sorunlarına, aynı zamanda dünyevi de olan cevaplar getirmek durumundadır. Bu yaklaşım pek çok din adamının, hıristiyan kilisesinin modern tarihte yanına bile yaklaşmadığı alanlara boylu boyunca atılmalarını sağlar.

Birinci alan, teorik düzeydedir. Mevcut baskı ve yoksulluğun nedenlerini anlamak üzere, teolojinin klasik teorik birikiminin ötesine gidilir. Sosyal bilimlere ve özellikle de marksizme yönelinir. İkinci alan ise, pratik düzeydedir. Sefaleti, baskıyı, ayırımcılığı, terör ve işkenceyi önlemek üzere somut girişimlerde bulunulur. Bu amaçla, sosyal hareketler, siyasi partiler, -hatta Nikaragua örneğinde olduğu gibi hükümetler- din adamları için yeni birer faaliyet alanı haline gelir. Doğal olarak bu, yüzyılların hatta bin yılların en tutucu ve en gerici kurumlarından biri olan kilise için muazzam bir altüstlüktür. Üstelik bu yenilik hiç de "mahalli" değildir. Bu yeni yöneliş, Latin Amerika kıtasıyla Orta Amerika'yı hemen tamamen kaplamış ve şimdiden Afrika'ya ve kimi Asya ülkelerine sıçramıştır.

Kurtuluş Teolojisi'nin doğuşunun resmi tarihi olarak 1971 yılı verilir. Çünkü Peru'lu rahip Gustavo Gutierrez, bu tarihte Kurtuluş

Teolojisi-Perspektifler adlı çalışmasını yayınlar. Gutierrez kitabında, bu yeni teoloji sisteminin teorik çerçevesini çizmeye çalıştığı gibi, onun "pratik" denilebilecek bir gerekçelendirmesini de yapmaktadır. Ona göre "günümüzde insanlara yiyecek ve içecek vermek, bir politik eylem haline gelmiştir" (1).

Şüphesiz, bu tarihte böylesi bir kitabın yayınlanması da bir başka birikimin sonucudur. Zaten Gutierrez de Kurtuluş Teolojisi'nin doğuşunu, "geçmişteki bir zaruri praxis'in hem bir yankısı hem de onu bir yorumlama çabası" olarak tanımlar.

Kurtuluş Teolojisi'ne temel teşkil eden bu pratik, özellikle 1960'lı yıllarda yaşanır. Bir bakıma hıristiyanlık da, 20. yüzyılın bu hayli ilginç döneminde, önemli bir altüstlük yaşar. Gençlik faktörü, bu değişimde de önemli bir rol oynayacaktır. Kilisenin özellikle genç kadroları, bu yıllarda siyasal ve sosyal konularda son derece yenilikçi ve radikal bir tutum alırlar.

Elbet kilise gençliğinin sosyal konulara yönelişini, sadece 1960'ların orijinalliği ile açıklamak doğru olmaz. Çünkü bu konu, resmi kilisenin aşağı yukarı 19. yüzyılın sonlarından beri gündemindedir. Daha doğrusu kilise, şartların zorlamasıyla, istemeye istemeye de olsa gündemine almak zorunda kalmıştır bu sorunu. 19. yüzyıl, kilisenin bir konudaki tekeline son vermiştir. O döneme dek yoksulluk konusu, yaklaşık iki bin yıldır "hayırseverlik", "sadaka" vb. gibi kavramlarla kilisenin tekelindedir. Oysa sanayi devriminin yaşandığı bu yüzyılda aym konu, o döneme kadar raslanmayan boyutlarda pek çok filozofun, kurumun, siyasal ve sosyal hareketin de gündemindedir artık. Bu soruna ilişkin teoriler, analizler, stratejiler oluşturulmaktadır.

Bu yeniliğe muazzam bir atılkta cevap vermeye çalışan kilise, nihayet yoksulluğun sorumlusu olarak "günahkar kul"un yanına "günahkar yapı"yı da eklemek zorunda kalır. 1891 yılında papa 13. Leo, ruhani liderlere gönderdiği Rerum Novarum diye anılan be-

yannamesiyle, sosyal konulara bu düzeyde yer veren ilk papa ünvanını kazanır. Bundan kırk yıl sonra hazırlanan bir diğer kilise belgesindeyse, hayırseverliğin tek çözüm olmadığı vurgulanır; yoksullukla mücadelede, "[illegible]rumların reformu" ya da "ahlakın düzeltilmesi" gibi çözümler ön[illegible]r. Nihayet 1962-63 tarihlerinde toplanan İkinci Vatikan Konsülü, "öteki dünya ile bu dünyadaki mevcut koşullara ilişkin görevlerin uyumlulaştırılması" için çaba sarfeder. Özetle yaklaşık bir buçuk yüzyıllık bu sancılı evrim, bu alanda fazla bir şey üretmemiştir. Ama gene de 1960'lı yıllarda bir dizi hıristiyan genç, sosyal konulara yepyeni bir bakışla yaklaştıklarında, onları bid'at ile suçlamak pek kolay değildir artık.

Örneğin Breziya'da Katolik öniversitesi öğrencileri, 1960'ların başlarında o yıllarda gençliği sarmış olan politizasyondan etkilenirken, bu uzun evrimin sonuçlarına da sahip çıkmaktadırlar. Ama kısa sürede görülür ki katolik gençler, kilise hiyerarşisi kadar sabırlı ve bağnaz değildir. Kısa bir süre sonra komünist eğilimli öğrencilerle işbirliği yapmaya başlarlar. Oysa Brezilya kilisesi, o tarihlere kadar sosyal konularla sadece anti-komünist niyetlerle ilgilenmiştir. (Örneğin 1950'li yıllarda olduğu gibi, "topraksız köylüleri komünistlere karşı korumak" amacıyla.) 1960'lı yılların başlarında katolik öğrencilerin tavrı ise, tam tersi doğrultudadır. Komünist öğrencilerle dayanışmalarının ötesinde, marksizme ilgi duyarlar ve Küba devrimine sempatileri vardır. Bu durum kilise ve askeri diktatörlük için o denli rahatsızlık vericidir ki, Katolik Üniversitesi 1966 yılında kapatılır. Ama bu deneyi ciddiye alan ya da bu deneyden gelen bir çok rahiplik öğrencisi ya da rahip, bir kaç yıl sonra Carlos Marighella'nın şehir gerillasına bir yardım şebekesi örgütlerler.

Elbet bu işe kalkışan genç dominikan rahiplerde, bu yardımlarının net bir siyasal gerekçelendirilmesi yoktur. İleri sürdükleri tek gerekçe, "baskı ve zulme uğrayanlara kilisenin kapısını açmak"tır. Ama böylesi bir gerekçeyle de olsa, şehir gerillasının pek militanının

saklanma, haberleşme, ülke dışına çıkarılma işini esas olarak bu rahipler üstlenir. Ve sonuçta bu katolik gençler, gerillalarla aynı kaderi paylaşırlar: Hapislik, işkence ya da ölüm.

Ancak bu dinsel gerekçelendirmelerinin ardında, siyasal niyetlerle dinsel inançlar arasında bir uyum sağlama çabası yattığı söylenebilir. Bu genç dominikanların o dönemde cevap bulmaya çalıştıkları sorular, okudukları kitaplar, marksizme büyük ilgi duyduklarını kanıtlar. O yılların genç rahiplik öğrencilerinden, bugünün PT yöneticisi Frei Betto, bu dönemi anlatan kitabında bunun çok canlı bir tasvirini yapmaktadır. (2)

Brezilya'dakine benzer bir diğer gelişme de Şili de yaşanır. Burada da Hıristiyan Üniversite Gençliği, bir grup hıristiyan-demokrat gençle birlikte 1969'da marksist eğilimli bir örgüt kurarlar: Birleşik Halk Hareketi(MAPU).

Ancak Brezilya'lı genç Dominikanlardan ya da Şili'li katolik gençlerden çok daha önce, Latin Amerika kilisesinden ezilenlerden yana bir güçlü ses yükselir. Kolombiya'lı rahip Camillo Torres, 1965'de gerillalara katılır. Torres de, dinsel ve siyasal tercihleri arasında bir uyum oluşturma çabasındadır. Ancak giriştiği eylemin ifade ettiği keskinlik nedeniyle, bunu çok daha ikirciksiz ifade eder. Rahiplik giysisini "daha gerçek bir rahip olmak için" çıkardığını söyler. Benzer şekilde, "devrimci olmayan her katoliğin ölümcül bir günah içinde yaşadığını" söylemektedir. Bu yorumunu, o günlerin gerilla hareketinin retoriği ile ifade etmekten de çekinmez. Örneğin şu sloganında, adeta Kastro, Guevara, Torres içiçe geçmiş gibidir: "Her hıristiyanın görevi devrimci olmaktır. Ve her devrimcinin görevi devrim yapmaktır. " (3)

Torres gerilla hareketine katıldığının beşinci ayında bir çatışmada öldürülür. Ama bugün Brezilya'nın köylük bölgelerinde, ayinlerine, "İsa yoldaş demiştir ki..." diye başlayan kimi genç rahiplere güçlü bir gelenek bıraktığı muhakkak.

Bütün bu ve benzeri çabaların merkezileşmesine ilişkin ilk örnek, 1968'de toplanan Devrimci Rahipler Kongresi'dir. Aynı yıl Kolombiya'nın Medelin şehrinde, Latin Amerika Başrahipler Konferansı toplanır. Bu konferans, iki temel yöneliş belirler. Bunlardan birincisi, baskı ve sömürüye karşı aktif mücadeleye katılmak ve bu yolla dünyevi kurtuluşa hizmet etmektir. İkinci yönelişse, yoksullarla ilişkide kilisenin klasik biçimleri dışında yeni biçimler bulmaktır.

Bu yönelişler, Latin Amerika'da yeni bir sosyal hareketin doğumu anlamına gelir. Kitlelerle yepyeni bir düzey ve içerikte ilişki kurmak isteyen bu kilise kadrolarının buldukları, daha doğrusu geliştirdikleri biçim, "kilise taban toplulukları"dır. Bu tarz örgütlenmeler ilk kez, 1963 yılında Panama'da, Chicago'dan gelen misyonerler tarafından kurulur. Buradan, Kurtuluş Teolojisi ile tüm Latin ve Orta Amerika'ya yayılırlar. Bu açıdan, bu tarz örgütlenmelerin doğuşuyla, ABD'deki medeni haklar hareketinin bir bağlantısı olabileceği düşünülebilir.

Kilise taban toplulukları, kilisenin coğrafi temele göre oluşmuş paroisse'larına bir alternatif oluşturur. Paroisse'lar haftalık vb. ayinlerin ve diğer dini tören ve hizmetlerin gerçekleştirildiği yerlerdir. Taban toplululukları ise, sosyal yaşamın her alanında müdahaleleri olan ve buna uygun bir işbirliğini hedefleyen örgütlenmeler olur. Genel olarak 50,100 ya da 200 kişinin katılımı ile oluşan bu gruplar, incil üzerine tartışmadan bir toprak işgali üzerine tutum almaya, bir işkence olayı ile ilgili hesap sormadan bir greve yardıma kadar pek çok olayda yer alır. 1970'li yıllarda hemen tüm Latin ve Orta Amerika askeri diktatörlüklerle kaplandığında bu örgütlenmeler, her çeşit sosyal direnişe destek olur. Bugün Bolivya'dan Peru'ya, Kolombiya'dan Brezilya' veya El Salvador'a kadar pek çok ülkede bu örgütlerin sayısı onbinlerle ifade edilmekte. (Örneğin Brezilya için bu konuda veriler sayı, 100 binin üzerindedir. 7-8 milyon Brezilyalınınsa bu örgütlenmelerde yeraldığı sanılmakta.)

Kurtuluş Teolojisi'nin teorik kaynaklarına gelince, bu konu çok daha büyük ilginçlikler gösterir. Doğal olarak bu akım, herşeyden önce hıristiyan kültürünü kendisine temel almaktadır. Ancak bu konuda referansı, Engels in "kölelerin ve ezilenlerin dini" diye tanımladığı ilk hıristiyanlığadır. Kapitalizme karşı radikal bir tutum takınırken de, yine hıristiyanlık kültüründen bir şeyler bulmaya çalışır. Bu konuda da fazla güçlüğü olmasa gerek. Örneğin Proudhon'dan yaklaşık bin beş yüz yıl önce, "mülkiyet hırsızlıktır" diyen, Konstantinopol arşöveki Chrysostome'dur. Bu anlamda, geleneğe bağlılığını haklı çıkartacak pek çok şey bulabilmektedir.

Ama elbet bu türden referanslar, böylesi bir hareketin ihtiyacını duyacağı sistematik analizler için yeterli olamaz. Kurtuluş Teolojisi'nin modern sosyal bilimlere ve özellikle de marksizme ilgisi bu noktada ortaya çıkar. Örneğin emperyalist ve kapitalist baskı-sömürü mekanizmalarını açıklama çabasına kalkışıldığında, marksizme yöneliş kaçınılmazdır. Gutierrez'in ünlü eserindeki kaynaklar bu açıdan hayli ilginç. Burada referans verilen yazarlar arasında şu isimler de geçer: Ernst Bloch, Althusser, Marcuse, Lukacs, Gramsci, Henri Lefevbre, Lucien Goldman,. Che Guevara, Mariategui, Ernest Mandel ve Andre Gunder Frank.

Bu hareketin diğer iki ünlü teorisyeni Leonard Boff ve Cladovis Boff ise, Kardinal Ratzinger'e yaptıkları savunmada marksizmle ilişkilerini şöyle açıklamaktalar: "Marksizm, teolojinin -halk, yoksul, tarih ve hatta praxis ve politika gibi- bazı nosyonlarını aydınlatma ve zenginleştirmede yardımcı olmaktadır. Ama bu demek değil ki, bu nosyonların teolojik içeriğini Marksist biçimlere indirgemekteyiz. Tersine, marksist nosyonların geçerli teorik içeriğini (yani gerçeğe uygunluğunu) teolojik ufkumuza yerleştirmekteyiz. "(4)

Kuşkusuz, Kurtuluş Teolojisi teorisyenlerinin, kesinlikle kabul etmedikleri marksist analiz ya da ilkeler de mevcut. Örneğin maddeci felsefe, dinsizlik, dinin "halkın afyonu" olarak nitelendirilmesi

vb. gibi. Ama öte yanda bu teorisyenler, kilisenin eleştirisinde en az marksistler kadar kesinler. O kadar ki, 1969'da toplanan 36. Latin Amerika Episkopal Meclisinde Peru'lu piskoposlar, şunları ilan etmekteler: "Biz hıristiyanlar, herşeyden önce kabul edelim ki, sadakat yokluğuyla şu anki mevcut adaletsizlik koşullarına, gerek sözlerimiz gerek eylemimiz gerekse sessizlik ve görmezden gelmelerimizle katkıda bulunduk. "(5)

Aynı dönemde, Latin Amerika Piskoposlar Konferansı, bu konuda daha da şiddetli bir eleştiride bulunur: "Latin Amerika'da hıristiyan dini, güçlülerin egemenliğini mazur gösteren bir işlev görmüştür ve görmektedir. Bu kılada hıristiyanlık, mevcut sisteme hizmet eden bir din durumundadır. Kitlelerin tatminsizliğini bu dünyadan tamamen kopmuş bir öteki dünyaya kanalize etmede, ayinleriyle, kiliseleri ve eserleriyle büyük katkılarda bulunmuştur. Bu yollarla hıristiyanlık, haksız ve baskıcı bir sisteme karşı kitlesel direnişi frenlemiştir. "(6)

Bu noktada eklemek gerekli olabilir. Yaklaşık 20 yıl önce yapılan bu değerlendirmeler, bugün Kurtuluş Teolojisi teorisyenleri için hala eskimiş sayılmaz. Son çalışmalarına bakıldığında, bazılarının daha da ileri noktalara vardıkları görülebilir. Örneğin Clodovis Boff'un 1986'da yayınladığı bir kitabından, "Diğer Yoksulluklar: Siyahlar, Kızılderililer ve Kadınlar" başlıklı bölümden bir alıntı, Kurtuluş Teolojisi'nin bugünkü teorik düzeyinin ve problematiklerinin anlaşılmasında yararlı olabilir:

"Bugüne kadar yoksulları bir sosyo-ekonomik kategori, bir sınıf olarak kabul ettik. Çatışmalı bir durumda yaşayan ve bir başka insanlık arayışı içinde olan bu insanlar, gerçekte kollektif Lazarus'lar (İncil'deki yoksul cüzzamlı-e.a.). Yoksullar, sadece geliri olmayan tüketiciler değiller. Sömürülen işçiler de bu kategoriye girer. Yoksuldurlar, çünkü üretim araçlarından yoksunlar; üretim araçlarına sahip olanlara bağımlılar; onlar tarafından sömürülmekte, ya-

bancılaştırılmakta ve sonuç olarak zayıf düşmekteler.

"Sınıf olarak yoksul kavramı, en kapsamlı daha doğrusu tek kapsamlı kavram. Tüm yoksul tipleri -üretici şehir ya da kır işçisi, yarı işçi, işsiz, marjinal- bu kavrama girmekte. Yoksul olmanın başka biçimi yok. Elbet, ruh yoksulu, günahkar yoksul vb.'leri dışında.

"Ancak gerçek yoksullar kategorisinde, sınıf temelli olmayan yoksullar da var. Bu durumda esas olarak sosyo-kültürel karakterli özgül baskı biçimlerinden konuşmak durumundayız. İşte `sosyo-kültürel yoksulluklar' deyimi buradan gelir.

"Bunların bir grubu ırksal, etnik ve cinsel ayırımcılıktan kaynaklanır. Diğerleriyse yine başka ayırımcılıkların konusudur: Ulusal ve dinsel azınlıklar, homoseksüeller, fizik ya da mental hastalar, yaşlılar vb. gibi. Ama en önemli ayırımcılık olarak siyahların, kızılderililerin ve kadınların maruz kaldığı ırkçılık, egosantrizm ve cinsiyetçilik (veya maçizm) öne çıkmakta.

"Ayrıca eklemek gerek ki bu `sosyo-kültürel yoksulluk', sosyo-ekonomik yoksulluğa hiç de o kadar yabancı değil. Sosyo-ekonomik yoksulluk esas olduğu müddetce onun üzerine eklenen yoksulluklar, kişinin durumunu daha da vahimleştirmekte ve daha da yoğun bir yoksulluk yaratmakta.

"Elbette sosyo-kültürel yoksullukların, nisbi bir otonomlukları var. Diğer bir ifadeyle, ekonomik olana indirgenemeyecek bir özgünlüğe sahipler. Ancak somut gerçeklikte, genel olarak ekonomik yoksulluğa eklenmekteler.

"Örneğin zenciler, kesinlikle bir ayrımcılık kurbanıdır. Ama aynı zamanda tepeden tırnağa sömürülmekte ya da ekonomik sistemin marjında bulunmaktalar. Kadınlar için de aynı şey söylenebilir: cinsel ayırımcılığın nesnesidirler, ama aynı şekilde ve genellikle sömürünün de kurbanıdırlar. (...)

"Bir Afrika devlet başkanı zenci ile bir Güney Afrika'lı işçi zen-

cinin maruz kaldıkları ayırımcılık aynı şey değildir. Benzer şekilde maçizm de, bir yönetici kadın ile bir işsiz ya da bir işçi kadına aynı şekilde uygulanmaz. Bütün bunlar göstermekte ki, `sosyo-kültürel yoksulluk' esas olarak sınıfca ya da sosyo-ekonomik yoksullukca belirlenmekte. Bu nedenle de, sınıf bağlamı dışında ele alınmaları mümkün değildir. Sosyal sınıf, herşeyden önce belirleyici olandır; esas çelişkiyi ve öncelikli olan kavgayı ifade eder. Sosyo-kültürel baskılara karşı mücadele ancak,sosyo-ekonomik yoksulluğa karşı mücadele ile bütünleştiği takdirde gerçekten etkili olabilir."(7)

Son olarak söylemek gerek ki, Kurtuluş Teolojisi ideolojik ve teorik yönden yekpare bir akım değil. Ayrılıkları, teorik konulardan politik-taktik konulara kadar uzanmakta. Diğer taraftan Vatikan'ın özellikle 1980'lerin ortalarından itibaren yürüttüğü -disiplin tedbirlerini ve yeni teoloji yorumlarını da içeren- saldırılarının, Kurtuluş Teolojisi hareketinde belirli bir sarsıntı yarattığı söylenmekte. Ayrıca bir diğer sarsıntı nedeni olarak da, Doğu Avrupa'daki rejimlerin çöküşü ve bunun marksizmin itibarına vurduğu darbe zikredilmekte. Ama beri yanda Brezilya işçi hareketinin kazandığı mevziler, yine bu ülkede yoksul köylülerin toprak mücadelesinin güç kazanması, diğer Latin Amerika ülkelerinde bu akımın gücünü koruması, bütün bunlar, Kurtuluş Teolojisi için yeni bir prestij kaynağı olarak belirmekte. Tüm bu karakteristikler dikkate alındığında, bu ilginç dinsel-siyasal akımın tarihsel kaderi üzerine konuşmak için henüz çok erken olduğu söylenebilir.

1. Aktaran W. Levi, **From Alms to Liberation**, N.Y.,1989.

2. Frei Betto, **Les freres Tito**, Paris, 1984.

3. John Gerassi, **Revolutionary Priest**, London, 1971, s.xii.

4. Aktaran Michael Löwy, **"Marxisme et Religion", Quatrieme International**, No. 24, Nisan 1987, s.51.

5. a.y. s.51.

6. a.y. s.52.

7. Clodovis Boff-Jorge Pixley, **Les Pauvres-Choix Prioritaire**, Paris, s.23-24.

VALDEMAR BOFF

(Teolojik Konularda Araştırmalar Yayınlayan "Editora Vozes" Adlı Yayınevinin Editörü ve Aynı Zamanda Petropolis'deki PT Örgütünün Başkanı)

Kurtuluş Teolojisi'nin bir genel tanımlamasını yapabilir misiniz?

Bu akımın resmi doğum tarihi 1971. Çünkü bu tarihte Peru'lu teolog Gustavo Gutierrez, önemli bir çalışma yaymladı: Kurtuluş Teolojisi-Perspektifler. Bu akımın teorik çerçevesi ilk kez bu kitapla çizildi. Diyebilirim ki bundan önceki dönemde, kilisenin sosyal doktrini son derece zayıftı. Gerçi 1960'lı yıllarda pek çok teolog, sosyal gerçeklikten yola çıkarak bir teorik sistem geliştirmeye çalıştılar. Elbet soyut bir teorik çaba değildi bu. Amaç bu sosyal gerçekliği, onu değiştirmek üzere açıklamaktı. İşte Gutierrez, kitabında bu işi en yetkin bir şekilde yapmaktaydı. Gerek orada gerekse daha sonraki çalışmalarda şu temel soruya cevap aranmaktaydı: Yoksulluğa, sürekli olarak varolan yoksulluğa karşı kilise ne yapabilir? 19. Yüzyılın sonlarında şekillenen kilisenin sosyal konulara ilişkin ilk doktrini, bu alanda hiç bir şey değiştirmemişti. Bu konuda daha temelli, daha sistematik analizler gerekmekteydi.

Kurtuluş Teolojisi önce şu tesbiti yaptı: Yoksulların ezici çoğunluğu hıristiyan. Kilise bu konuda mutlaka bir şeyler yapmalıdır. Yapılması gerekense ruhani düzeyde değil, sosyal ve maddi düzeyde gerçekleşmelidir. Oysa din teolojisi bir ruhani akım olarak doğmuştur. Ruhanilik ise sefalet karşısında ancak şaşkınlık ve öfke duyar. Sadece bu kadar. Daha öteye gidemez. Kurtuluş Teolojisi ise, sefalet karşısında rasyonel bir tavır almakta, somut bir çaba ve girişim öngörmektedir.

Kurtuluş Teolojisinin ifade ettiği bu radikal yeniliği şöyle açıklamak da mümkün. Kilise yoksullukla daima bireysel bir olgu olarak ilgilenmiştir. Oysa yoksulları bireyler olarak değil, bir yoksullar kitlesi olarak düşündüğünüz andan itibaren, soruna bir sosyal eleştiri bakış açısıyla yaklaşmak kaçınılmaz olmakta. İşte Kurtuluş Teolojisi'nin mevcut sefalet koşullarına ilişkin olarak yaptığı böylesi bir sosyal eleştiri.

Bu akımın sistemini belki şöyle daha iyi açıklayabilirim. Önce bir sosyal eleştiri anlamında, sefaletin sosyo-ekonomik açıklaması gerekmekte. Bu noktada Marksizmin, Marksist analizlerin önemi ortaya çıkar. Bu analizler bizler için vazgeçilmez birer araç. Yoksullar niye yoksul, zenginler niye zengin? Soru bu ve bu sorunun cevabını marksist analizler vermekte. Ancak Kurtuluş Teolojisi burada durmuyor elbet. Bu sosyal meditasyondan dinsel meditasyona geçiyor. Bu kez sorulan soru şudur: Tanrının kelamı diyebileceğimiz incil açısından bu sosyal olgu nasıl açıklanabilir? Böylelikle incilin bir çeşit yeni yorumu gündeme gelmekte. Nihayet üçüncü soru: Şu anda bu konuda pratik olarak ne yapılmalı? Bu soruyla bu kez pratiğe yönelinir. İşte bu üç farklı düzeydeki yaklaşımlar, birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde Kurtuluş Teolojisi denilen sistemi oluşturur.

Sosyal analize ilişkin şunları da eklemek isterim. Biliyorsunuz, 1950'li ve özellikle de 1960'lı yıllarda, yoksul ülkelerin niye yoksul olduklarına ilişkin tartışmalar vardı. Bu tartışmalarda önceleri, "gelişme" ya da "kalkınma" gibi problematikler egemendi. Buna göre kimi ülkeler önce ya da erken gelişmişlerdi. Diğerleri daha sonra onları izleyecekti. Yani esas paradigma "gelişme" idi. Ömeğin Kennedy hükümetinin yardım programları bu anlayışa göre şekillenmişti.

Oysa daha sonra görülmeye başlandı ki, problem bambaşka bir yerde. Konu, kimi ülkelerin önce gelişmesi, diğerlerinin onları sonradan takibetmesi değildir. Yani kimi ülkelerin yoksulluğu ve geriliği, zenginliğe ve kalkınmaya giden yolda bir ön aşama değil. Yoksulluk,

gerilik geçici bir olay değil. Bir sürekliliği ifade ediyor. Bu durumda şu sonuca varıldı: Merkezi ekonomiler gelişmişliklerini, zenginliklerini bizzat periferideki ülkelerin yoksulluklarına borçlu. Böylelikle de "gelişme" paradigmasının yerini, "bağımlılık" paradigması almaya başladı. Artık görülmekteydi ki, bağımlı ekonomilerin işlevi zengin ekonomilere hizmettir. Ve bu ülkelerde yoksulluk zincirini kırmanın yolu, bu bağımlılık zincirini kırmaktan geçmektedir. Peki bu zincir nasıl kırılacak? Yoksul halk kitlelerinin örgütlenmesiyle.

Tabii bu yeni teorik bakış açısı, daha çok yeni kuşak teologlar üzerinde egemen oldu. Yoksa eskiler, sosyal sorunlara ilişkin olarak biraz önce sözünü ettiğim 19. yüzyıl sonlarının doktrinini izlemekteydiler. Buna göre, toplum barışçı bir yapıyı ifade eder. İçinde zıt güçlerin mücadelesi yoktur. Kurtuluş Teolojisi içinse, toplumda birbirine zıt güçlerin mücadelesi vardır. Ve bu mücadele bazan zor kullanılarak yürütülür.

Kilisenin sosyal konulara ilişkin ilk dökümanı, 1898'de Vatikan tarafından hazırlanıyor. Burada, sanayi kapitalizminin yarattığı yaygın eşitsizlik, adaletsizlik, sefalet gibi sorunlar ele alınıyor. Bir tarihsel karşılaştırma yapılırsa, döküman Komünist Manifesto'yu 50 yıllık, ütopik sosyalistleri 80-100 yıllık bir gecikme ile izliyor. Yani topluma bu kadar yakın bir kurum, sosyal konular üzerine bir değerlendirme yapma ihtiyacını, sanayi devriminden neredeyse bir yüzyıl sonra duyuyor. Bu gecikmeyi nasıl yorumluyorsunuz?

Kilise çok büyük bir örgütlenme. Son derece yavaş reaksiyon göstermesine yol açan ağır gelenekleri var. Kurum olarak kilise her zaman günlük yaşamın 80-100 yıl gerisindedir. Ayrıca kilise evrensel bir kurum. Neredeyse tüm ülkeleri kapsıyor. Farklı ulusları, gelişme aşamaları, yönelişleri olan bir dünyada yön vermeye çalışıyor. Bu açıdan da bir yavaşlığı, bir temkini sözkonusu. Diğer yanda soruna bir de felsefi açıdan bakılacak olursa, şunlar da söylenebilir. Kilisenin tarihsel bakış açısı, sonsuzluk problematiği üzerine temellendirilmiş bulun-

makta. O nedenle dünya tarihindeki yönelişleri kavrayışı oldukça güçtür. Ne zaman ki konular artık iyice olgunlaşır, o zaman gündeme alınır. Kilise, tabiatı ve felsefesi itibarıyla bu anlamda hep sürekli bir geç kalma içindedir.

Ancak "geç kalma" sorununun da ötesinde, kilisenin sosyal ve politik konularda bir de basbayağı "taraf" olma konumu var. 20. Yüzyılda örneğin, İtalya ve Almanya'da faşizmin doğuşunda, İspanya iç savaşında, Latin Amerika'daki askeri diktatörlüklerde şahit olunan taraf tutmalar. Bu örneklerde kilise hep -sizin formülünüzle- "yoksullar"a karşı. Nasıl yorumluyorsunuz bu işlevi?

Biraz önce de belirttiğim gibi kilise kurum olarak hep tutucu olmaya eğilimli. Modern çağda da böyle oldu bu. Kilise kapitalizmin mazur gösterilmesi işlevini yüklendi pek çok yerde. Elbet alt düzeylerde rahiplerin bazan bireysel, bazan toplu olarak yoksullardan yana çeşitli girişimleri yok değil. Ama bunlar kilisenin genel tutumunu belirleyici boyutlara ulaşmamıştır hiç bir zaman.

Ne var ki kilisenin kapitalizmi mazur göstermeye çalışan geçmişine rağmen, bugün Kurtuluş Teolojisi kapitalizme radikal bir eleştiri yapmakta, onunla kopuşmanın yollarını araştırmakta. Bu yeniliğin tarihsel bir anlamı olduğu kanısındayım. Bu yeni bir kilisenin doğuşu anlamına gelir mi? Sanmıyorum. Mevcut ayrılıklar ne denli köklü olursa olsun, kilise içindeki bu tartışmanın bir bölünme ile sonuçlanacağını sanmıyorum. Her şeyden önce söz konusu olan iki bin yıllık bir kurum. Böylesi bir kurumun bölünmesi hayli güç. Ayrıca unutmayalım, tartışma konusu yoksullukla mücadelede ne yapılacağına ilişkin. Herkes de biliyor ki, Latin Amerika kıtasında yoksullar inanmış hıristiyanlar. Kim onların davasına açıkça karşı çıkma cesareti gösterebilir ki?

Kurtuluş Teolojisi'nin teorik düzeydeki tartışmalarına marksizmdeki yorum farklılıklarının bir etkisi var mı? Bu konuda düşüncelerinizi öğrenmek isterdim?

Evet Marksizm içinde hep bilindiği üzere değişik yorumlar, farklı eğilimler mevcut. Ancak bütün bunların birer eğilim olarak bizlere yansıması mümkün değil. Şu nedenle ki, Kurtuluş Teolojisi Marksizmde, kapitalizmin analizi ve yoksulluğun nedenleri gibi sorunlara cevap aramakta. Bu konularda Marksist eğilimlerin farklılıkları, bizler için o kadar anlamlı değil. Ayrıca eklemek gerek, teologlar teoloji yapmaktalar; sosyal bilim ya da dinsel sosyal bilim değil.

Peki marksizmden entellektüel düzeyde yararlanma konusunda biraz daha somut konuşabilir misiniz? Örneğin ilk kuşak Kurtuluş Teolojisi teorisyenleri için hangi marksistler başvuru kaynağı olmaktaydı?

Her şeyden önce elbet Karl Marx. Esas kaynak orada. Onun ötesinde özellikle Gramsci, Guevara ve ünlü Latin Amerika'lı pedagog Paulo Freire zikredilebilir. Ayrıca Garaudy'den Althusser'e kadar pek çok marksist okunmuştur ve okunmaktadır. Ama en çok etkili olan kanımca sözünü ettiğim ilk dört isim.

Yoksulluk şartlarını değiştirmek üzere pratiğe yönelmekten bahsettiniz. Kurtuluş Teolojisi için bu konuda ne gibi araçlar, örgüt ve mücadele biçimleri sözkonusu?

Bu alanda epey bir zenginlik ve çeşitlilik olduğunu söyleyebilirim. Örneğin 1960'lı yıllarda pek çok rahip silahlı mücadeleye girişti. Kolombiya'da Camilo Torres, bu alanda en çarpıcı örneklerden biri. Brezilya'da da benzer girişimler oldu. Bu girişimlerin hepsi kahramanca fakat trajik yenilgilerle sonuçlandı. 1970'lerde, neredeysa Latin Amerika'nın tümü askeri diktatörlük altındaydı. Bir süre sonra tüm bu deneyler eleştiriye tabi tutuldu. Küçük bir öncünün silahlı mücadelesinin yenilgiye mahkum olduğu sonucuna varıldı. Bu elbet şiddeti, silahlı mücadeleyi reddetmek anlamına gelmiyordu. Esas dikkat çekilen, dev çaplı bir siyasal ve sosyal dönüşümün, küçük bir azınlığın fedakarlığı ile gerçekleştirilemeyeceğiydi. Yoksulluk içinde yaşayan kitleler, bizzat bu eylemin içinde olmalıydılar. Muzaffer bir devrim, hal-

kın ve kitlelerin aydınlanması olmadan mümkün değil. Bu ise, siyasal ve sosyal mücadeleye bambaşka bir yaklaşımı gerektirmekte. Örneğin Kübalı devrimci Jose Marti hep bir "kardeşleşme" kavramından sözeder. Che Guevara'da "sevgi eylemi" kavrayışı vardır. Gerçek devrimcinin yönelişinin, güçlü bir sevgi duygusuyla belirlendiğini söyler. Paul Freire sık sık "kitlelerin sevgisinin kazanılması"nı vurgular. Bu açıdan öncü grupların silahlı eylem stratejilerinin eleştirisi, kitlesel aydınlanma, bilinçlendirme, ikna, sevgi ilişkileri gibi problematikleri öne çıkarttı. Buna göre yoksullar, ancak aralarında gerçekleştirdikleri sevgi ilişkileri ile kendi kurtuluşlarının öznesi haline gelebileceklerdir.

Biçim olarak konuşulacak olursa, ilk başta gelen her mahalde, her bölgede, yoksulların katıldığı birimler, gruplar oluşturmak. Bunları hem aydınlanma, hem bilinçlendirme ve hem de karşılıklı sevgi ilişkilerinin kurulduğu ve geliştirildiği ortamlar olarak değerlendirmek. Buralardan kalkarak yoksulluğu yokedecek, dünyevi kurtuluşu getirecek değişiklikler için mücadele etmek. Buralarda yoksullar, bu pratik mücadelenin araçları ve biçimleri konusunda demokratik olarak karar vermekteler. Örneğin bugünün Brezilya'sında topraksız köylüler hareketi, işçi partisi, teneke mahallelerdeki örgütlenmeler, barınağı olmayan yoksullar için birlikler, sağlık merkezleri vb. gibi pek çok biçimler bu konuda örnek olarak verilebilir.

Bütün bu ve benzeri haraketlerde Kurtuluş Teolojisi, 1970'lerden beri sayıları durmadan artan Dinsel Taban Toplulukları denilen gruplar vasıtasıyla yer almakta. Brezilya'da bunların sayısı şimdiden yüzbinlerlle ifade ediliyor. Bütün bu örgütlenmelerin temel karakteri barışçı ve demokratik olmaları. Ancak tekrar belirteyim ki bizler için, şiddetin prensip olarak reddedilmesi mümkün değil. Öyle durumlar olabilir ki, şiddet kullanma pekala bir sevgi eylemi anlamına gelebilir. Ancak benim taraftarı olduğum şiddet, silahlı eylem, bizzat yoksullar tarafından yapılanıdır. Onların karar verdiği bir eylemdir. Eğer ezilen insanlar, yoksullar, "şiddetten başka çare yok" derlerse, bunun prensip

adına reddedilmesi mümkün değil. Gerçekten öyle durumlar var ki, başka türlü bir direniş ya da mücadele biçimi, bir çıkış yolu olmayabilir.

Ancak bütün problem, barışçı mücadele olanaklarının olduğu koşulları farkedebilmekte. Konjonktürel durumlar, tarihsel gelenekler, mevcut sosyal psikoloji. . . bütün bunlarla, şiddetin mi yoksa barışçı mücadele biçimlerinin mi öne çıkması gerektiğini anlamak mümkün. Örneğin bugünün Brezilya'sında ikna, barışçı yollarla kazanma metotları bir süredir üste çıkmış bulunmakta.

PT hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bu konuda izin verirseniz kendi düşüncelerimi söylemek isterim. Zaten Kurtuluş Teolojisi'nin bu konuda ne merkezi bir çizgisi ne de tahlili var. Kanımca PT, stratejik rolü itibariyle sosyalist bir örgüt. Devrimci anlamda, radikal anlamda bir sosyalist örgüt. Ama bence reformist bir taktik gütmekte. Diğer yanda PT, tarihteki tüm işçi hareketleri gibi sosyal demokrasiye eğilim göstermekte. Tarihsel eğilim bu. PT, bugün fiilen burjuva düzeni içinde bir konum kazanmaya çalışıyor. Fiilen durum bu. Bu da onu tarihsel olarak reformist olmaya itmekte.

Gelecekte PT içinde kapitalizmi reforme etmek isteyenlerle, kapitalizmi ortadan kaldırmak isteyenler arasında köklü bir bölünme olacağı kanısındayım. Tarihte bütün işçi partilerinin başına gelen bu. Diğer taraftan Brezilya'da bu reformist eğilimin, önderlerin tercihlerinden değil, kitlelerin psikolojisinden kaynaklandığı kamsındayım. Şu anda kitleler, kapitalizmle şiddetli bir kopuşmadan çok, yavaş ve tedrici bir gelişmeden yanalar. Ama tabii bu demek değil ki, Brezilya toplumu barışçı bir toplum. Tersine örneğin burada Rio'da, her hafta Lübnan'dakinden çok insan öldürülür. Ama bu o öyle bir tarzda gerçekleşir ki, sanki toplumun dışındadır bu olaylar.

Bugünün sosyal hareketlerinin, "yeni" diye vasıflandırılabile-

cek bir konusu üzerine görüşlerinizi öğrenmek istiyorum. Kadın kurtuluş hareketi ya da feminist hareket üzerine ne düşünüyorsunuz?

Belki şaşacaksınız ama, bugün Latin Amerika'daki Kurtuluş Teolojisi hareketinde yeni bir eğilim mevcut: Feminist teoloji eğilimi. Bu eğilim, yaklaşık 30-40 feminist teoloji grubunca temsil edilmekte. Bu gruplar yoğun bir yayın faaliyetinde bulunmaktalar. Ayrıca belki biliyorsunuz, her iki kardeşim de Kurtuluş Teolojisinin önde gelen teorisyenlerinden. Bunlardan biri geçenlerde, tanrının kadınsal veçhesi problematiğine de ele alan bir kitap yayınladı.

Kadın sorunu üzerine bu ilgi, Kurtuluş Teolojisinin niteliğinden gelmekte. Kurtuluş Teolojisi, her türlü baskı ve sömürünün yok edilmesini hedeflemekte; ekonomik, ulusal, kültürel, cinsel... Diğer yanda Kurtuluş Teolojisi, tanrıyı bir yanlızlık içinde görmemekte. Tanrı onun için, deyim yerindeyse bir topluluk. Bir anlamda tanrıyı aym zamanda bir kadın olarak yorumlama eğilimi, onu yanlız gören yorumlara karşı bir tepkiyi ifade ediyor. Bu eğilime göre tanrı kavramı, gittikçe daha çok insanlık kavramına yaklaşmakta, dolayısıyla daha da çok tanrılaşmakta.

Hem tarihsel hem de güncel olarak mütalaa edilebilecek bir soruyu da şöyle formüle edeyim: 20. Yüzyıl, sömürüyü kaldırmak, baskısız bir dünya kurmak, gerçek özgürlüğe kavuşmak üzere pek çok deneye sahne oldu. Bugün görülmekte ki, bu deneylerin pek çoğu büyük iflaslar yaşadı ya da yaşamakta. Bu konuda nasıl bir bilanço yapılabilir sizce?

Bence insanın en büyük yeteneği hayallerini yenileme, yenileyebilme konusunda. Tüm tarih boyunca hep hayallerimiz oldu. Hep rüyalar gördük. Bunlardan bazıları gerçekleşti, bazıları gerçekleşmedi. Ama insanı insan yapan bu rüya görme inadı hep varolageldi. Bu açıdan tüm başarısızlıklar, geri dönüşler bir yana, tüm tarihsel gelişme boyunca insanın çok daha insanlaştığını kabul etmek gerek. Hayal

görme yeteneğimiz hala sağlam. Esas kritik nokta bu. Bu konuda bir iflas yok çok şükür.

Ama tabii bugünün dünyası, bir ütopinin güçlenmesi açısından olumsuz şartlar taşıyor. Bugün sorunları çok daha kompleks bir dünya var ki, adeta unutulmuş durumda. üçüncü dünya'dan sözediyorum. Kapitalist dünya, yeniden bir düzenlenme çabası içinde. "Büyük Avrupa Evi"nin inşası en önemli sorunlardan biri. Kiliseye gelince, üçüncü milenyuma girilirken bu modern Avrupa Evi'nde, "elektronik hıristiyanlık" diyebileceğimiz bir düzeni kurma hazırlıklarında. Sosyalist dünya, daha da derin altüstlükler içinde. O da üçüncü dünya'ya gözlerini kapatmış durumda. Enternasyonalizmin, bu yüce idealin, sosyalist düşüncenin bu anahtar sloganının artık sözü bile edilmez oldu. Ama ben herşeye rağmen, umut etme ve rüya görme kapasitemizin bütün bu güçlüklerin üstesinden geleceğine inamyorum.

Son olarak Kurtuluş Teolojisi'nin geleceğine ilişkin ne gibi perspektifler öngördüğünüzü sormak istiyorum.

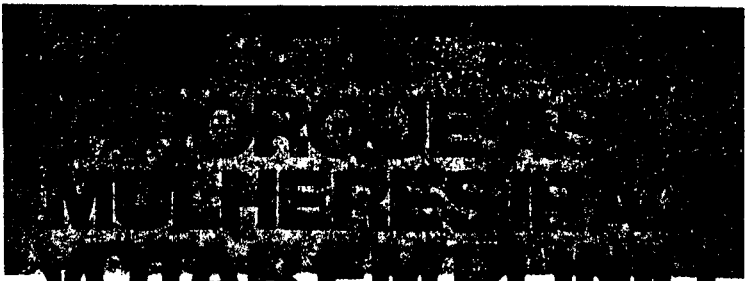
Latin Amerika Kurtuluş Teolojisi hareketi 1980'li yıllarda, dev bir teorik çalışma başlattı. Teoloji ve Kurtuluş ana başlığı altında toplanan bu çalışma, 53 cilt olacak. Şimdiden 18 cildi yayınlandı. Bu çalışmada teorisyenler, Batı dünyasının tüm teoloji düşüncesini temelden gözden geçirmekteler. Doğal olarak bu çaba kilisenin tepkisini çekmekte. östelik sadece kiliseden değil, burjuva sosyal bilim dünyasından da tepkiler gelmekte. Çünkü bu çaba, Avrupa merkezliliğin bir sorgulanması anlamına da gelmekte.

Kolay değil, kilise tarihinde ilk defa bu kadar çok teorisyenin katılımı ile, dev bir teolojik teorik birikim gözden geçirilmekte. Bu çaba, şu açıdan da patlayıcı bir karakter taşımakta. Latin Amerika'da girişilen bu çabanın yarın Afrika'da, Asya'da tekrarlandığını düşünün. O ülke hıristiyanlarının kültürel birikimleri, gelenekleri, sosyal problemleri açısından yapılacak bir eleştiri, inanıyorum ki, muazzam bir yenilenmenin yolunu açacak. östelik bu sadece hıristiyan dünyası ile de sı-

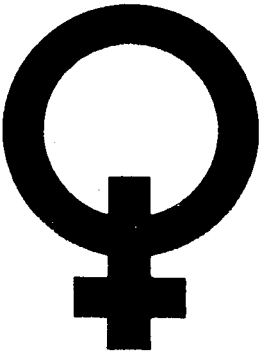
nırlı kalmayabilir. Aym sorgulamanın budizm ya da islamlık dünyasında da yapıldığını düşünün. İşte o zaman, bütün dinsel mutlakiyetçiliğe karşı dev bir meydan okuma gerçekleşebilir. Sözünü ettiğim patlayıcılığın tesirleri böylelikle evrenselleşebilir. En nihayet tanrı, hıristiyanların, müslümanların ya da budistlerin düşündüklerinden çok daha büyük, çok daha başka bir şey olmalı.

O PT e a Esquerda

VOTAR EM PLINIO E SUPLICY

UNIÃO DEMOCRÁTICA POPULAR

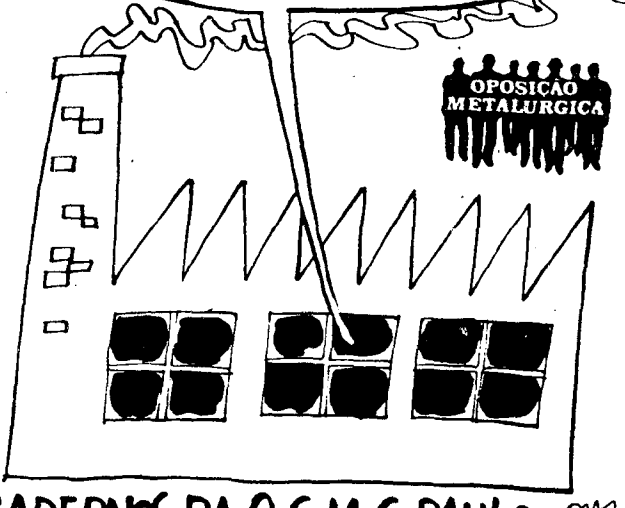
PT · PSB · PCB · PC$_{do}$B

Suplentes: João Felício
e Dulce Pereira

Convenções regionais
em 16 estados
PT
Um partido diferente
correndo em faixa própria

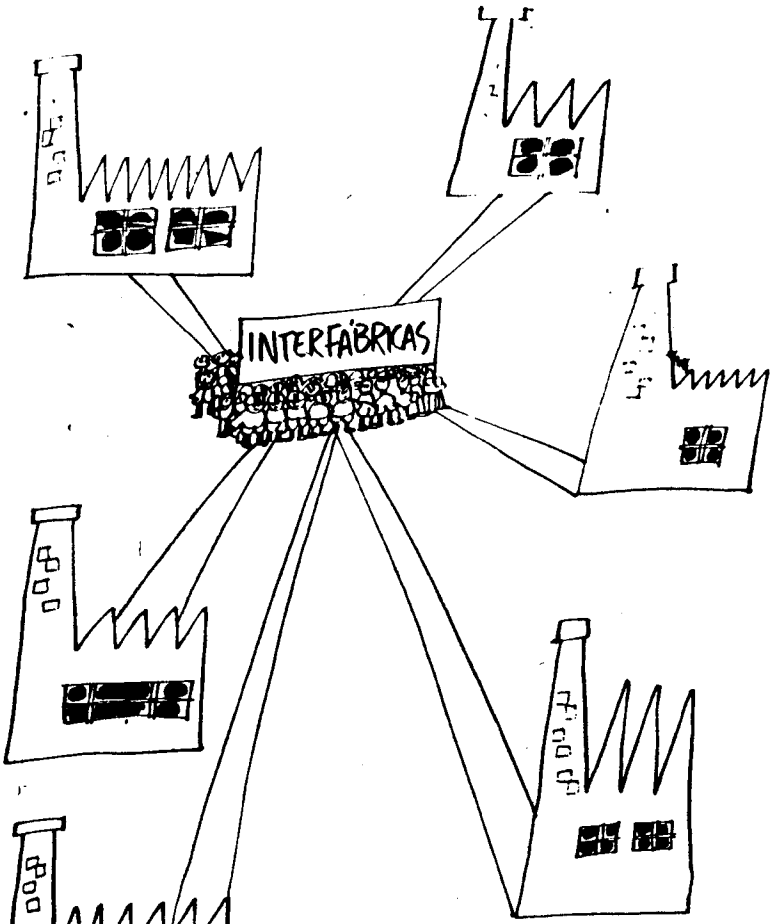
COMISSÃO DE FÁBRICA

Centro de Pastoral Vergueiro
N.º 3/0278
BIBLIOTECA

CADERNOS DA O.S.M.S. PAULO

OPOSIÇÃO SINDICAL METALÚRGICA-SP. OUTUBRO DE 79 - Nº 1

VÁRIAS COMISSÕES DE UMA REGIÃO FORMAM A INTERFÁBRICA, PARA LEVAR AS LUTAS COMUNS A TODAS!

brezilya
işçi partisi deneyimi

"Bu kitapçıkta, Brezilya işçi hareketine ait bir deney tanıtılmaya çalışılmakta. Okuyucu haklı olarak bu çabanın gerekçesini sorabilir. Aslında benzer tipte sorulara, aşağıdaki röportajları yapmak üzere gittiğim Brezilya'da da muhatap oldum. genellikle konuşmalarımızın başında pek çok kişi, bir Türkiyelinin Brezilya deneyine niye böylesine önem verdiğini öğrenmek istedi. Bu sorulara genellikle şu cevabı vermekteydim: "Uzaktan bakıldığında bu ülkede bir çok şeyin oldukça yoğun ve özgün bir tarzda yaşanmakta olduğu hissedilmekte. Daha da ötesi Brezilya,dünyanın pek çok yerine egemen olan ölü toprağını üzerinden atmış gözükmekte ve güçlü bir iyimserlik kaynağı olarak öne çıkmakta."

ERGUN AYDINOĞLU

belge yayınları